

**PUBLICAȚIE SAPTĂMINALĂ EDITATĂ DE
GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL**

ANUL I • NR. 34 • 7 SEPTEMBRIE 1990

DIN SUMAR:

● „Gravă a fost ruptura dintre noi și voi” – un interviu cu arheologul DINU ADAMEȘTEANU ● Comunicat din partea Biroului de Presă a M.S. REGELUI MIHAI – 20 august 1990 ● „Conformism și ideologie” – o alocuțiune rostită la Rimini de DOJINA CORNEA ● Scrisoarea U.D.M.R. adresată Președintelui Țării ● „A treia cale” – un interviu cu sociologul Iván Szelenyi ● Psihiatria și negarea evidenței – un articol de dr. ION VIANU

Agora și decorul

un grupaj dedicat metodologiei conservării patrimoniului național. Semnează: Mariana Celac, Adriana Harasim, Anca Vasiliu, Radu Popa, Bedros Horasangian, Dan Pavel

Urechea privată

Desen de TOPOR

„Teroarea îi doboară pe oameni, le distruge caracterul, eliberează răul din ei, face din ei ipocriți inspăimântați și delatori lipsiți de rușine, îi face vrednici de dispreț – de aceea și iubesc într-atît teroarea cei ce-i disprețuiesc pe oameni.”

THOMAS MANN (1938)

CALENDARUL ȘI REVOLUȚIA

Orice revoluție are o relație specială cu timpul. Altfel zis, în măsura în care se vrea o schimbare radicală, revoluția modifică și calendarul. Constituind de obicei rupturi în istorie, revoluțiile, ca aducătoare ale unei noi ordini, devin evenimente întemeietoare ale unei noi istorii în care timpul, printr-o abolire profană, reîncepe a se măsura de la revoluție încolo.

Revoluția noastră, nefiind propriu-zis una, ci, după cum se vădăște tot mai mult, reprezentând o r-evoluție a continuității, n-a alinat calendarul în mod radical; cu toate acestea, ea începe să-l modifice într-un anumit fel; prezentul și viitorul ei au nevoie de evenimente trecute care să le definească și să le călăuzească. Nu e chiar ca în Orwell, în al cărui roman 1984 trecutul suferă modificări continui spre a explica istoric contorsiunile prezentului; e mai curînd vorba de o selecție pe care timpurile noi o operează asupra evenimentelor istorice, uitîndu-le pe unele, corectîndu-le pe altele sau readucîndu-le în memoria prezentului pe cele pînă acum deliberat uitate. Această selecție, ieșită și din nevoia unei noi mitologii, nu e niciodată nevinovată, în înțelesul că ea desenează simptomatice mișcările intime ale „sufletului colectiv” sau, ca să fim mai pragmatici, ale puterii care mobilizează în sensul dorit de ea acest „suflet colectiv”.

Ori, ce s-a întimplat pînă acum în calendarul post-revoluționar românesc? Revoluția (să continuăm convențional s-o numim astfel) s-a comemorat pe sine, ceea ce e normal; 8 martie, 1 mai au trecut în schimb neobservate; 23 august a fost reexplorat, cam în sensul în care-l trăiseră și părinții noștri, doar cu un strop de mîndrie națională în plus și cu un accent în minus privind responsabilitatea regală în moartea lui Antonescu și a lui Maniu; în fine, ca noutate, s-a comemorat și un eveniment resimțit tragic de către Statul unitar român: 30 august, semi-centenarul Dictatului de la Viena, cu o rezonanță specială astăzi, cînd relațiile cu Ungaria vecină, pe fondul general al recrudescenței naționalismelor în Europa de Est, au devenit mai complicate decît ni le lăsase moștenire defunctul regim.

Disputa româno-ungară privește două aspecte distincte, căroră însă li se bănuiește o legătură secretă și perfidă; primul ține de drepturile minorităților, foarte la modă astăzi ca barometru al democrației într-o țară dată și prin urmare destul de ușor, teoretic, de exploatat în mod profitabil pentru toată lumea; această exploatare general profitabilă este însă în cazul nostru împiedicată, pe de o parte de renașterea mîndriei naționale, pe de alta – de celălalt aspect al disputei româno-ungare.

Mîndria națională ni se alimentează din faptul că, după toate aparențele, e prima dată în istoria răbdătorului popor român cînd el scapă în mod violent de un tiran; rolul minorităților în tiranicul românesc se estompează treptat; dar întrebările care subzistă nu sînt prin aceasta mai puțin neliniștitoare: rămîne astfel inexplicabil cum de au suportat atîta ani românii la putere pe un îns primitiv ca structură și, în general (îmi mențin caracterizarea) submediocru (alții îl dăduseră drept bolnav de-a binelea); de asemenea, e din ce în ce mai îndoielnic că prima demonstrație de stradă de la București ar fi fost ea singură suficientă ca să răstoarne un regim reputat ca extrem de sever, ca pilon al stabilității (motiv pentru care Occidentul îl și credita), ca dispunînd de un aparat de reprimare inficoșător, iar paralel se înmulțesc bănuielele că fără conspirația molluzilor (a celor care au fost cîndva la putere ori în proximitatea ei și s-au trezit pe rînd înlăturați) această răsturnare ar fi fost posibilă. Iată deci tot atîtea motive de temperare a mîndriei naționale.

DAN PETRESCU

(Continuare în pag. 3)

POLITICI POST-TOTALITARISTE: ideologia ia, din nou, sfârșit

(Urmare din numărul trecut)

Văzute din stînga, aceste exerciții de gîndire despre războiul rece, sînt respinse; forma lor ideologică este evidentă. Democrația nu creează capitalismul. Capitalismul, presupusul țel final al reformelor economice, există nu numai în Europa de Vest, America de Nord sau Japonia; îl mai aflăm în Brazilia, Chile și Africa de Sud. Eficiența sa economică vigilentă generează nu numai „goana după fericire” ci și degradarea umană. Dacă inițiativa privată și capitalismul sînt tot ceea ce reclamau avocații războiului rece, de unde extraordinara atracție a socialismului și marxismului, în primul rînd? Mai mult, ce fel de democrație este aceasta care pare să facă din bogății, sau din suportul important al celor bogăți, o premiză a instalării și eficacității politicii? Cite persoane cu venituri moderate se află în Senatul american sau în Camera Reprezentanților? Ce influență poate avea un cetățean de rînd în comparație cu o mare corporație și reprezentanții ei în politică? Este o societate liberă atunci cînd nu poate distinge și susține conștient valorile culturale din operele artistice și intelectuale dincolo de valoarea de piață? În realitate, în societatea americană „liberă”, mulți intelectuali plini de răspundere, de ex. Edward Banfield, ripostează împotriva unor astfel de afirmații în numele libertății. Pentru ei, în mod ultimativ, toate libertățile se bazează pe libertatea proprietății, pentru proprietari, revînd, din punctul de vedere al stîngii, baza lor ideologică.

Cu astfel de observații a început critica ideologică de stînga. Marx a susținut că tinerii hegelieni de fapt au

Coadă la votare (20 mai, București)

sprînjit ordinea socială existentă, deși, aparent, o critică. Dar după Marx s-a întimplat ceva ciudat pe drumul ideologic. O critică pragmatică a devenit o întreprindere pozitivă. Lenin a știut nu numai că și capitaliștii și mina de lucru intelectuală racolată falsificau realitatea; el a mai știut că, clasa muncitoare, lăsată la nivelul propriilor sale mijloace, a acceptat și amplificat aceste distorsiuni (cu conștiință sindicalistă). De aceea au trebuit să fie conduși de revoluționari de profesie care să fi putut turniza maselor pozițiile și interpretările ideologice corecte. De aceea ideologii de partid este o figură politică marcantă.

Atunci s-au infiripat alte ideologii și critici ideologice. Marxismul a devenit la Stalin, marxism-leninism. Mussolini a dat lumii fascismul, iar Hitler, național-socialismul. Aceste ideologii totalitare au definit și creat barbarismul secolului XX. Ele au spus întregul adevăr despre lume, trecut, prezent și viitor, avînd la bază soluția crucială (clasă, rasă sau națiune) pentru toate străduințele umane. Au impus adevărurile lor într-o manieră brută. Forța a definit rațiunea. Adevărurile lor absolute au distrus rațiunea. Ideea totalitară de progres, pentru cei din afara megalomaniei lor, a falsificat o noțiune renașcentistă modernă, centrală.

Dar ideologia a mers mai departe decît simpla corodare a viselor renașcentiste de rațiune și progres. Definirea ideologică a politicii și culturii a devenit o îndetătinare mai generală. În practica politică, toate principiile și ideile politice, sau pachete de idei și principii, au fost identificate drept ideologii. Amintesc aici dezbaterile dintre Michael Dukakis și George Bush. Dukakis susținea că această campanie prezidențială nu avea în centru ideologiile ci competența. Bush a replicat că în centru sînt ideologiile. Nici unul, însă, nu a avansat idei sau principii politice într-o manieră rațională.

La un nivel mai rafinat, cercetătorii și sociologii de politică identifiacă, de asemenea, ideile cu ideologia. Aceștia interpretează unele principii și idei politice argumentate, drept raționamente ale confruntărilor de interes. Forța socială rezidă dincolo de expresia politică. Ideile politice nu sînt altceva decît instrumente ale realizării anumitor interese. Interesele sînt reale. Ideile sînt ideologii. Astfel, deși Daniel Bell susținea la sfîrșitul anilor cincizeci, așa cum procedez și eu aici, că ideologia a ajuns sau ar trebui să ajungă la finele său, cercetătorii critici din domeniul științelor sociale și anilor șaiszeci au pretins că „ei știu mai multe”. Ei au studiat ideologia „sfîrșitului ideologic” arătînd că aceasta este o raționalizare a ordinii sociale preponderante, servind interesele claselor sociale dominante.

Aici apare confuzia care se extinde atît în politica vieții zilnice cit și în sfera academică. Politicienii și academicienii nu prețuiesc diferența dintre ideile și ideologiile politice și, astfel, nu înțeleg cum s-ar putea ca ideologia să aibă un sfîrșit. Greșeala criticii ideologice, de la Marx încôace, ca și aceea a sociolo-

JEFFREY C. GOLDFARB

• O critică pragmatică devine o întreprindere pozitivă • Ideologiile totalitare au definit barbarismul secolului al XX-lea • Reacția conservatorilor și liberalilor la prăbușirea marxism-leninismului se prezintă destul de tulburătoare • „Magia pieții” după Jeffrey Sachs, consilierul guvernului polonez • Polonia și Ungaria — fisuri politice majore între naționaliștii xenofobi și democrații de orientare europeană • Schimbările necesită, în toate țările estului european, aportul popular • Ce dezorientază în această eră politică? •

gici cunoașterii, este că vede interconexiunea dintre interese și idei ca una de determinare, în care cea dintîi o generează pe a doua. Greșeala pe care o fac politicienii noștri este că ei trăsesc toate ideile ca material pentru lozinci de campanie. Atunci, ideile politice care adesea nu sînt luate în serios, fie în mediul politic fie în cel academic, nu vor putea fi distinse clar de ideologii. Dar distincția va trebui să se facă deoarece, în caz contrar, pe măsură ce ideologia sfîrșește, totul poate respire, poate într-o concepție post-modernistă.

În timp ce răspunsul ideologic cel mai puternic și acuzator la marxism-leninism a fost fascismul interbelic, cu diferitele sale variante, în perioada postbelică, în faza războiului rece, fascismul a fost înlocuit cu ciudații hibrizi ideologici, cum ar fi anti-comunismul liberal și conservator. Adevărul profund al anti-comunismului a constituit structura de bază a politicii. Politicile au pivotat în jurul marilor bătălii între lumea liberă și comunism. Bătălia, pozitivă, anti-comunistă (kitsch-ul american, cum a numit-o scriitorul ceh, emigrat, Milan Kundera) a constituit baza unui larg consens politic în America, cel puțin pînă la războiul din Vietnam. Chiar atunci cînd războiul a escaladat iar apoi s-a sfîrșit, încercările de conturare a unei politici naționale interne și externe care să nu țină cont

Coadă la ambasadă (iulie 1990)

de lupta anti-comunistă, au eșuat. George McGovern a fost înfrînt în mod decisiv în alegeri, iar încercările lui Jimmy Carter de a urma o politică externă centrată pe preocuparea pentru drepturile omului (fără să țină seama de prietenii incoezi, respectiv autoritariști și dugmanii comunisti) și o politică internă axată pe dreptate socială și eficiență economică, s-au dovedit ineficiente. Astfel, o mare parte din politicile sociale și politice în sine, s-au centrat pe anti-comunism în perioada consensului războiului rece (1948—1968) și pe contestarea războiului rece autohton (1968—1988). Argumentele în favoarea și politicile susținînd libera inițiativă, reformele vizînd bunăstarea socială, educația, construcția de drumuri, între multe altele, au fost parte și, de fapt, au constituit lupta anti-comunistă.

Acesta este motivul pentru care reacția conservatorilor și liberalilor la prăbușirea marxism-leninismului se prezintă atît de tulburătoare. Anti-comuniști și comuniști, stingiști, centristi și cei de dreapta, toți au nevoie de spectrul comunismului. Fără el, politicile nu mai au nici un sens ideologic. Ca ele să mai aibă, și trebuie să aibă, vreo rațiune, sîntem invitați să reintroducem idei politice serioase și preocupări umane prezente în viața noastră politică, propunînd o nouă politică post-totalitaristă.

Acesta nu înseamnă că tradiția teoretică marxistă nu contribuie la o înțelegere limitată a structurilor și dinamicii politicii, a economiilor în legătură cu alte dimensiuni ale vieții umane. Caracterul claselor sociale și structurile de clasă, problemele ideologiilor și tradițiilor culturale, apartenența statelor relativ independente și

calitățile sistemice ale interacțiunii economice mondiale, pot fi și au fost aduse la cunoștință de către tradițiile intelectuale marxiste. Totuși, urmărirea unei astfel de cunoașteri academice nu poate înlocui angajarea politică, nici nu poate fi un surrogat adecvat pentru alte tradiții intelectuale aflate în competiție. În sfîrșit, eu susțin că, conform introspecțiilor profesorilor mei de post-totalitarism, marxismul aparține mediului academic, spațiului întrebărilor, discursului și disputelor intelectuale, oferînd informații politice unora, dar neputînd fi substituit politicilor, mai ales atunci cînd marxismul devine teoria de organizare a unei societăți. În socialismul, chiar ideal, deci onus „socialismului care există”, este un simplu cuvînt în care noi, ca și ei, nu trebuie să ne încredem (cel puțin nu mai mult decît o fac unii din noi).

IV.

Dar ce sînt politicile post-totalitare ale Europei Centrale? Din vest, mulți, de dreapta sau de stînga, re vor spune că acestea reprezintă, simplu, o democrație liberală burgheză. Pentru unii, poate, am comis o inadverentă confirmînd această idee. Dar ca să respingi ideologia, sau prioritatea unei tradiții specifice intelectuale în scopul înțelegerii politicii, adică marxism sau anti-marxism, sau o tipologie economică (capitalism sau socialism), ca ghid al acțiunii politice, sutează, în situația politică prezentă, nu victoria capitalismului asupra marxismului, ci constituirea unui nou teren politic, în care democrația reprezintă un ideal politic revitalizat, cu constrîngerile economice, politice și culturale foarte semnificative. Să ne gîndim la ele și noi la noi însine.

Dacă „nu socialismului”, punctul de plecare pentru reformele economice poloneze, este considerat în afara cadrului tipologiei socialist/capitaliste și atunci actorii scenei politice și economice poloneze trebuie să abordeze o serie de probleme practice, dintre care nici una nu are soluții simple sau evidente. Dar Jeffrey Sachs, de la Harvard, copil minune în reformele economice, consilier economic pe lângă guvernul polonez, dorește să le ofere magia pieții. Sachs propune soluții radicale la probleme complexe bazate pe premise simple, într-o ignoranță considerabilă față de modul în care funcționează (sau nu) economia prezentă, față de resursele poloneze existente și de cele mai imediate nevoi din țară. Din punctul meu de vedere, el sugerează Poloniei o nouă tentativă totalitaristă, de genul „laissez-faire”. Sachs este incredincios că birocrăția politică existentă poate fi disciplinată de sistemul pieții, mai degrabă decît să-l submineze, atunci cînd piața va indica ceea ce este eficient. Competența managerială va apărea la momentul oportun, la fel ca problema locuințelor. (Nu numai că este o lipsă acută de spațiu de locuit, dar chiar cei cu locuințe adecvate adesea locuiesc în vecinătatea întreprinderilor economice nerentabile iar nu acolo unde există potențial economic.)

În continuare, ei nu ia în considerație cu seriozitate faptul că cetățenii organizați și puternici, mai ales în sindicatul Solidarnosc, nu vor accepta pur și simplu să fie definiți ca un element de producție care poate fi controlat. Nici socialismul și nici capitalismul, fie ca economii sau societăți model, nu vor rezolva aceste aspecte complexe. Mai degrabă, se impune o acțiune pragmatică politică și economică formulată prin deliberări democratice.

martie 1990

(Va urma)

ERATĂ. Traducătoarea prezentului studiu se numește SILVIA HOTĂRAN. Cerem scuze pentru „botzul” comis la publicarea primelor episoade

Ei asigură liniștea cozilor (august 1990)

CALENDARUL ȘI REVOLUȚIA

(Urmare din pag. 1)

Al doilea aspect al disputei româno-ungare privește Ardealul: ungurii, se crede, oricât s-ar jura ei că nu și nu, vor neapărat să și-l anexeze și, de fapt (asta e legătura-secreta și perfidă cu primul aspect al disputei), toată gălăgia în jurul drepturilor minorității maghiare din România ar fi doar o perdea de fum dincolo de care se ițeșc colții stîrbirii teritoriului românesc. Aprehensiunile în această direcție sînt agravate și de stricarea statu quo-ului european prin apropiata și inevitabila unire a celor două Germanii, care creează un precedent al modificării granițelor în Europa după cel de-al doilea război mondial. În ipoteza că și alte granițe se vor mișca după aceea, se presupune că România ar recăpăta Basarabia și Bucovina de Nord (despre Cadrilater încă n-am auzit nimic), pierzînd în schimb Ardealul. De aceea, mai e presupus și un subtil amestec rusesc în disputa româno-ungară, menit a concentra altundeva decît la frontiera lor de Est atenția românilor.

Ce-ar fi de făcut dacă întreg acest scenariu s-ar dovedi real? Într-o manieră foarte ușor naivă, noi credem că ar fi de făcut următoarele: plecat de la vechea tactică după care cea mai bună apărare

rămîne atacul; meditat mai puțin la argumentul istoric și mai mult la argumentul poetic, căci nu zice oare poetul național „de la Nistru pîn' la Tisa”? Revendicat deci sus și tare parte din Cimpia Panonică, „pîn' la Tisa” și, concomitent cu dislocarea populației maghiare din Ardeal (fîcît conservele cu gloanțe trimise ei din Ungaria să pice tot în miinile românilor), recurgerea la supremul argument al istoriei, adică la forță: anexarea teritoriului de pînă la Tisa de către armata română, în frunte, onorific, cu divizia de voluntari „Vatra Românească”.

În felul acesta, disputa româno-ungară își modifică brusc sensul vreme de cel puțin 50 de ani, după care, ca să le facem ungiurilor un hotăr, putem reveni la actuala noastră frontieră de Vest, siguri că pretențiile asupra Ardealului vor fi omițite definitiv. Între timp, desigur, seduși de atîta vitalitate expansionistă, basarabenii demult ni se vor fi alipit fără ca noi să fi mișcat vreun deget. Și apoi — cine știe? — poate că avînd o Românie așa de frumos rotunjită, ar fi păcat să stăm pe loc, căci în jurul cărei puteri se va constitui oare viitoarea Confederație balcanică? Al Austro-Ungariei! Doamne ferește!

revista presei

„22” azi

Ziarul Azi (care nu este o publicație independentă, ci una a partidului guvernamental, prezentat în fața electoratului ca „emanatie a revoluției”), în numărul său din 30 august a publicat un articol intitulat **Procesul lui Filip Teodorescu și neorevizionismul maghiar** (reprodus din Phoenix, Oradea) în care se afirmă că evenimentele din decembrie de la Timișoara nu sînt altceva decît o înșenare odioasă. Spre a se dovedi acest lucru, sînt folosite ca argumente arborele genealogic al pastozului Tökés și cadavrele transportate pe ascuns și incinerate la București, despre care autorul articolului afirmă că ar fi fost ale unor unguri de peste graniță.

Deși nu există dovezi în acest sens, ci simple presupuneri, să admitem ipoteza că incinerările erau unguri; dar, în acest caz, se pune următoarea problemă: avea, oare, Ceaușescu interesul să facă să dispară cadavrele celor ce au trecut clandestin granița ca să-l detroneze? Răspunsul este categoric: nu. Și atunci nu mai putem leși din dilema: ori la Timișoara nu a fost o înșenare făcută de unguri (și de ruși), ori nu a fost Ceaușescu cel care a dispus să fie incinerate cadavrele, ci altcineva. (Se înțelege, nu un muritor de rînd).

Noi nu vrem să-l absolvim post-mortem pe odiosul și pe sinistru, nici pentru că nu există cadavre la Timișoara, nici pentru că au fost furate noaptea și arse la București. Și nici nu vrem să ne gîndim cine altcineva din România ar fi avut interesul ca morții să nu fie identificați. Sîntem plătisiți pînă peste cap de scenarii proaste.

Și mai interesantă decît această înșenare, care nu se mai termină, ni se pare nota scurtă și cuprinzătoare intitulată **Tentativă de lovitură de stat** în care se spune:

„Iată acum și părerea fratelui lui Horia Sima — celebrul lider legionar ce ne urmărește din Spania — oferită ziarului **Gazeta de Vest**, (nr. 29). Domnul Eugen Rațiu, așadar, afirmă: «Mișcarea anticomunistă inițiată pe 16 decembrie la Timișoara și continuată acum prin mișcarea studențească, prin lupta eroică și suferințele lui Marian Munteanu, se înscrie pe coordonatele mișcării legionare».

Nu excludem posibilitatea ca legionarul invocat să fi făcut afirmația de mai sus, dar noi considerăm că asta nu e nici vina martirilor revoluției, nici vina studenților protestatari de după revoluție. Oricum, nu ne mirăm că afirmația domnului Eugen Rațiu li se poate părea gazetarilor de la Azi o mină de aur. Cine citește această notă, desprinsă din contextul paginii în care a apărut, poate să creadă că antiintellectualismul exacerbât al redactorilor acestui ziar le-a jucat pur și simplu o festă. Dar pentru cine citește cu atenție și articolul în care se vorbește despre odioasa înșenare de la Timișoara, nu mai e un secret faptul că nu ne aflăm în fața unei gafe oarecare: că ziarul partidului de guvernămînt din România consideră nu numai evenimentele din iunie, ci și mișcarea anticomunistă inițiată în 16 decembrie la Timișoara tot o mișcare legionară.

În ciuda tuturor obiecțiilor pe care i le-am adus (și pe care probabil i le vom mai aduce F.S.N.-ului) sperăm totuși că ideologia liderilor săi nu coincide întocmai cu aceea a echipei care li face acum ziarul și că, avînd în vedere deservirile pe care i le aduce aceasta, nu va întîrzi să o îmbunătățească. Prin orice sacrificii.

22

extras • extras

UN CADAVRU INCOMOD*

PIERRE HASSNER

Comunismul s-a sufocat, comunismul a murit. Această evidență pare să nu mai fie contestată de nimeni, chiar atunci cînd comuniștii rămîn victorioși, ca în România și Bulgaria sau, ca în Italia, cînd ei reușesc să limiteze declinul comunismului, grăbindu-se să și schimbe numele și să se așeze sub culorile vechilor lor rivali istorici, social-democrații.

Atunci cînd comunismul se sufoca din pricina izolării sale, el murcea de fapt, tocmal datorită tentativei reformatoare de a se deschide spre lumea reală.

Poți să te întrebi ce este cu adevărat mort în această moarte și ce a supraviețuit sub altă etichetă. Poți, de asemenea, să te întrebi ce duce cu el în mormînt comunismul și, dimpotrivă, ce, prin dispariția lui, are șanse de resuscitare.

Au murit, cel puțin în Europa, cele trei elemente care constituiau forța comunismului: primul, marxism-leninismul ca ideologie purtătoare a cheii istoriei și ca principiu de legitimitate. Al doilea, puterea totalitară, ca ambiție a controlului total, ambiția bazată pe ideologie și teroare. Și, în afișul al treilea element dispărut este puterea Uniunii Sovietice asupra imperiului exterior, în Europa de Est, și, în mare parte, asupra imperiului interior.

Ceea ce în schimb, rămîne încă în viață pretutindeni este, în primul rînd, un legat difuz dar puternic, mai ales atunci cînd el se grefează pe tradiții naționale, privind atitudinea cetățenilor, personală și publică, față de proprietate și stat. Supraviețuirea și progresul societății civile nu-l antrenează neapărat pe cetățeni nici în spiritul de concurență, nici în cel al eticii muncii, nici al spiritului civic. Statul continuă, cel mai adesea, după expresia lui A. Smoliar, să fie perceput ori ca agresor, ori ca protector — concepție mai apropiată de „socialismul real” decît de noua utopie capitalistă. În al doilea rînd, în calitate de sistem, comunismul e mort, dar puterea comunismului supraviețuiește în diferite locuri și sub diferite forme: nomenklatura exercită încă puterea politică în România și, în parte, în Bulgaria; ea se străduiește să și transforme puterea politică în putere economică, pentru a forma nucleul noului burghez în Ungaria,

Cehoslovacia, Polonia. Cel mai adesea este vorba de bătălii ale arilegării care nu pot fi cîștigate decît fragmentar și pentru scurt timp. Dar ideea unei „mexicanizării”, a partidelor comuniste transformate în partide revoluționare instituționale, girînd capitalismul și respectînd libertatea de expresie, păstrînd însă puterea politică și privilegiile care decurg de aici, nu poate fi exclusă pretutindeni.

În afișul, în al treilea rînd, Uniunea Sovietică rămîne o supraputere nucleară și, chiar redusă la partea slavă, ea va continua să joace un rol în evoluția Europei, mai cu seamă în partea centrală și de răsărit.

Această descriere a situației nu spulberă însă nimic din misterul sucombării marxism-leninismului și al totalitarismului. Pentru a aprecia încălcătura fenomenului ar trebui să-i cercetăm cauzele. Acestea pot fi endogene sau exogene. Altfel spus, se poate muri de moarte naturală — bătrînețe sau boală — sau în urma unui șoc exterior: accident, asasinat, sinucidere. În cazul nostru, problema este de a preciza combinarea sau articularea acestor tipuri de cauzalitate, toate prezente într-un fel sau altul.

Caracterul neașteptat al acestui deces te face să te gîndești la explicații exogene. În Occident, nu lipsese conservatori care să afirme ca Ronald Reagan este cel care a lovit hidra comunistă. Și tot conservatorii, de data aceasta în Uniunea Sovietică, sînt cei care li acuză pe Gorbaciov că a prezidat o adevărată sinucidere a comunismului și a puterii sovietice. Accidente ca Cernobil sau scăderea prețului petrolului sau contribuții, pe de altă parte, la evidențierea lui mai acută și mai manifestă a crizei economice și ecologice a imperiului sovietic.

Și totuși, nu acestea au fost motivele decesului. Cu atît mai misterios și mai

neașteptat rămîne faptul că Gorbaciov în U.R.S.S. sau Pozsgay și fruntașii comuniști reformatori din Ungaria și-au asumat, pe de o parte asemenea riscuri, fără o veritabilă presiune populară și că, pe de altă parte, ei au acceptat atît de ușor propria lor înfrîngere, în măsura în care, un fenomen sau altul trimiteau la maladii de care sistemul comunist suferea demult.

Nu se poate evita deci, luarea în discuție a sclerozei interioare a U.R.S.S., deja evidentă sub Brejnev, diagnosticată ca atare de Emmanuel Todd pe la mijlocul anilor '70 în cartea „Căderea finală”: nu se poate evita nici luarea în discuție a respingerii de către Europa centrală a grînelor comuniste, devenită evidentă din 1980 prin apariția Solidarității în Polonia. Esențialul apare cu claritate în dialectica acestor două fenomene: revoluția est-europeană a inspirat revoluția gorbacioviană care, la rîndul său a încurajat în Europa de Est mișcările reformatoare; aceste mișcări, însă, nu puteau să meargă mai departe ca în Uniunea Sovietică, producînd în schimb un șoc asupra acestora, dacă ar fi să luăm în discuție numai țările baltice.

Combinarea cauzelor endogene și exogene poate fi implinsă chiar mai departe. Metaforele medicale cel mai adecvate sînt fie cea a curentului de aer care ia cu el pe bolnavul slăbit, fie cea a medicamentului prea tare care provoacă stopul cardiac. Conducătorii comuniști reformatori aveau, fără îndoială, dreptate cînd se gîndeau că stagnarea duse la declin; dar conducătorii comuniști ca Honecker nu greșeau cînd se gîndeau că remediu rînd să fie mai rău decît răul, în cazul R.D.G. nu se putea supraviețui decît cu un dublu rînd, ideologic și politic. Acești conducători conservatori au cîntărit probabil mai exact decît Gorbaciov imposibilitatea comunismului de a se lipsi de cele două

mari resorturi ale totalitarismului, ideologia și teroarea pe de o parte, și, pe de altă parte, caracterul utopic al ideii de comunism constituțional sau cu față umană.

Comunismul s-a sufocat prin propria sa izolare în raport cu lumea exterioră și, totodată, în raport cu chiar societățile din țările în care domina. El a murit datorită tentativei reformatoare de a deschide sistemul spre lumea reală, internațională și națională. Această tentativă constituie chiar proba izolării, cu atît mai mult cu cît această tentativă s-a bizuit pe o subestimare a forței de atracție a Occidentului ca și a subestimarea forței de atracție a naționalismului sau a religiei.

Comunismul s-a sufocat din lipsă de legitimitate. El a murit pentru că a vrut să se rallyeze legitimității democratice, reprezentată prin alegeri libere, care l-au dezavuat surînd aproape pretutindeni.

O excepție evidentă o prezintă România. Dar și ea confirmă regula, pentru că aici, o fracțiune a nomenklaturii condusă de comuniști reformatori sau gorbaciovisti a reușit, concentrînd toată critica asupra dictaturii lui Ceaușescu și nu asupra sistemului, să obțină din partea populației plebiscitarea ei și, deci, a sistemului. Un element al explicării acestei situații se găsește, desigur, în izolarea și demoralizarea impuse de Ceaușescu, acestea constituind obstacole în calea apariției unei societăți civile. Rămîne însă întrebarea: de ce găsim tot în România versiunea cea mai puțin atrăgătoare a comunismului și, totodată, a postcomunismului?

Nici rămășițele, nici refîtoarcerile la forță (pentru că se poate vorbi de o nostalgie pentru securitatea socialistă față de decepțiile pietii sau de o nostalgie neo-tradiționalistă și naționalistă față de frustrările modernității) nu sînt excluse. Dar aceste două lucruri — caracterul imprevizibil și incontrolabil al mișcărilor sociale și caracterul de neîncredere și nemilos al legitimității democratice — constituie mesajul de speranță pe care comunismul ni l-a lăsat moștenire murind.

* O primă versiune a acestui articol a apărut în Revue Politique, mai-iunie '90.

ACENTIE

Ileana Mălăncioiu

• Ce au făcut, atunci, intelectualii

De la ministerul culturii care este fără indoielă, unul dintre cei mai de seamă esești contemporani, până la ultimul nălmăț care își câștigă și el piunea cu condeiul, toată lumea nu mai conține să pună întrebarea: ce au făcut atunci intelectualii? Se înțelege, atunci înseamnă înainte de 22 decembrie (oricât s-ar repeta istoria, nu și după aceea); se înțelege de asemenea că, după unii intelectuali au făcut doar cultură se consideră că ei nu au făcut nimic.

Când cel care poate să pună o astfel de întrebare se întâmplă să fie unul din prietenii dinainte de revoluție, domnul Andrei Pleșu (care știe că până și publicarea unui număr de revistă în care nu respectă ce îi se impune putea fi scump plătită) sînt silită să-l pună întrebarea: bine, dar dacă mai nou cultura nu mai înseamnă nici măcar atîta cît însemna înainte, atunci de ce ne mai trebuie ministerul culturii?

Exagerez, desigur, cu bună știință, făcîndu-mă că uit că Andrei Pleșu nu pune întrebarea de mai sus nici ca om de cultură, nici ca ministru al culturii, ci ca fost dizident.

În acest caz, i s-ar putea răspunde: aveți dreptate, domnule Andrei Pleșu, să vă întrebați ce au făcut, atunci, intelectualii. Pentru că, într-adevăr, la noi nu a existat un Havel și nu trebuie să uităm asta. De aici vidul de putere despre care vorbește toată lumea, începînd cu președintele țării. De aici noua putere lesă în vid (sau din vechea nomenclatură, care, la urma urmei, tot vid a fost). Dar dacă intelectualii au greșit odată și au acceptat vidul puterii, după tot ce s-a întâmplat, ar fi bine să-l accepte încă o dată? Sau să facă încă o dată abstracție de existența lui?

În caz că da, întrebarea de la care am plecat ar cădea de la sine. În caz contrar, ea ar rămîne valabilă nu numai pentru noi cetățenii, ci și pentru domnul ministru al culturii intrucît este, fără indoielă, un intelectual demn de luat în considerație și, intrucît, ca noi toți, nici domnia sa nu este un Havel (și nici ministru al culturii pe lingă un Havel).

De ce cred eu că nu e bine să tot punem această întrebare. Între altele fiindcă nu se știe să o pună cu oîrșide nici cel care au profitat de vidul de putere și au trecut din vechea nomenclatură în cea nouă, nici cei care pînă mai ieri se auto-intitulasă „adevărații comunisti” și își judecau confrășii în fața odiosului și a sinistrelui, nici cei care scriau ode cînd pentru dînsul, cînd pentru dînsa.

Sigur, obiectivul mele îl se pot aduce contraobiectiv. La urma urmei și un criminal poate să spună adevărul. Cu privire la orice și la oricine, deci și la oamenii de cultură.

Dar, înainte de a pune întrebarea: ce au făcut, atunci, intelectualii să ne gîndim că în țara asta, în cei mai cîmpliți ani pe care ne-a fost dat să-i trăim, au existat și oameni care au făcut cu îndărătnicie, și chiar cu eroism, cultură, și că, poate, acesta nu a fost cel mai rău dintre rele. Fiindcă, oricît ar putea să pară că lucrurile ar sta altfel, în cele din urmă atunei cînd cultură nu este, nimic nu este, și un ministru al culturii care se respectă, orice s-ar întimpla, nu trebuie să uite acest lucru.

În fine, înainte de a pune această întrebare, să ne mai gîndim că există și intelectualii dintre cei mai demni de acest nume, care, deși n-au făcut doar cultură, sînt cu desăvîrșire uitați cînd e vorba de dizidență. Cînd spun asta îl am în vedere, între alții, pe A.E. Baconsky. E adevărat, el nu l-a scris scrisori nici președintelui scriitorilor, nici tovarășului Croitoru; el l-a înfruntat pe monstru în fața, direct și pe neocole, cu cea mai impecabilă înuță cu care o putea face un intelectual. Dar nu pentru acea înfruntare directă mă gîndesc acum la A.E. Baconsky. Mă gîndesc la el pentru că am citit recent Biserica Neagră și în acest fantastic roman al totalitarismului a prevăzut, pînă la amănunț, și ceea ce trăim noi acum. Lucru care mă face să spun: și, totuși... Arta! (Fără electrolize, fără erize, / fără Parthenonuri de cunoștințe stupide, / fără scinteietoare parbrize, / fără piramide colosale de ridicat / în patru mii de ani, / fără guzani, / fără prăpădiți și fără poze, / Arta, / în mina pată cu trei roze..., cum ar spune un alt in-

telectual pe care pușini ar avea calitatea moraliă să îl întrebe ce a făcut atunci). Nedreapta întrebare de mai sus m-a obneșat avînd în vedere și faptul că foștii demnitari care au semnat o scrisoare după ce au fost dețonați au fost reduși la demnitățile lor, în vreme ce chinul unor autori de a spune adevărul sau de a face pur și simplu cultură în sărăcie și în singurătate o viață întregă este încă o dată minimalizat. Dacă nu de la politicieni, de la un critic de artă și un eseist cum este ministrul culturii ne-am fi așteptat ca măcar așa, de amorul artei, să nu facă abstracție nici de demnitățile celor care au scris Moromeții și Biserica Neagră și Parabolă civilă și Protecție de trecut. Și, de ce nu, oricît de neimplăcită. Cele șase maldii ale spiritului. Această carte unică ne-ar putea justifica, în timp, ceva mai mult decît cei șase demnitari reveniți în actualitate printr-o scrisoare în care scriu negru pe alb că ei nu pentru asta (adică pentru ce făcea ea și cînd nu mai erau ei demnitari) au înființat securitatea.

Scriu toate astea conștient că risc să mai pierd un prieten și să mă mai injure încă o dată toate publicațiile F.S.N.-ului și toți curajoșii autori de anonime care au devenit mai agresivi ca niciodată. Fiindcă eu știu că dacă se repetă istoria de denigrare intelectualilor și cu punerea la index a unor autori de valoare și dacă singurul principiu care funcționează este „plecați voi ca să venim noi” înseamnă că toată tragedia prin care a trecut această țară a fost în zadar. Faptul că totul se face în numele așa-zisei adevărate democrații nu schimbă datele problemei. Nici liderii de seamă patruzeci și cinci de ani nu credeau despre ei că nu ar reprezenta adevărata democrație, iar unii dintre aceștia sînt tot la datorie. Deși, după atîta amar de vreme ar fi trebuit să fie și ei, care va să zică... la pensii.

ACENTIE

Nicolae Brînduș

• Pe marginea unui dialog

Revenit în țară după o absență îndelungată compozitorul Aurel Stroe apare într-un dialog la Televiziune în compania lui Iosif Sava.

Idcă intrutoiul binevenită, cu atît mai mult cu cît în acest context post-revoluționar există mai degrabă tendința marginalizării ei decît a punerii ei în drepturile culturale firești.

Totuși „excepția” de la regulă apare mai degrabă derutantă. Am remarcat cu oarecare amuzament încercările „disperate” ale redactorului emisiunii de a dețurna discuția de la politică la fondul problemei — evident muzical. Metodă veche pe fond mai actual. Dar Aurel Stroe este un partener redutabil în discuție, greu de „tradus”; hotărît a spune totul pînă la capăt.

El începe prin cîștigul lui Marian Munteanu — pe adevăr și dreptate! Iosif Sava o dă pe „ce ați mai făcut maeștre, cum stați cu creația...”. Fără prea mare succes. A.S. declară în continuare că plecarea sa din România a fost un protest politic. Că este singura formă de protest politic real împotriva dictaturii comuniste. Toți cei ce nu au adoptat această cale de protest au pactizat cu dictatura.

A.S. afirmă că poziția sa de avangardă din anii ’60-’70 a fost o reacție politică împotriva jdanovismului. Cînd „avangarda” a fost ulterior preluată de anume forțe de stînga, el s-a deșis de ea trecînd în tabăra opusă (nu a „arșergărilor”, evident, ci a recultivării unei muzici cu un mesaj mai cuprinzător, umanizant; muzică cu text, teatru muzical etc.). Ne mai spune: „...am omorît pe Ceaușescu încă de acum 15 ani de cînd am început să lucrez la Trilogia lui Oreste. Ea semnifică moartea inevitabilă a Tiranelului. Am scris această trilogie pe texte clasice sub Imperiul acestei idei politice. Am apelat la aceste texte prin opțiune politică”. Mai mult: „...în strălănită fiind, am scris în ultimii ani încă o lucrare (tot politică) pe un text de Soloviev în care este vorba tot despre moartea unui tiran — de astă dată... zimbitor...”.

Aurel Stroe mai declară: „...am plecat în exil strict din motive politice. N-am urmărit impunerea muzicii mele nicăieri. Am rămas în Occident din protest împotriva tiraneliei comuniste. Este unica formă ce o socotesc credibilă de non-angajare în sistemul tiraniei domnă de un om de cultură. Cine nu a procedat ca mine nu are nici un drept moral de a se considera altcumva decît un copărtas al regimului” (de tristă memorie, să adăugăm și noi). Poate în cele de mai sus nu am redat întru totul cuvintele Invitatului emisiunii; răspund însă pentru idol.

Concluzia este că această apariție la televiziune a lui Aurel Stroe a produs și confuzii și deziluzii: serioase, grave chiar, avînd de a face cu un muzician de aleasă factură și cu o „multilaterală pregătire culturală”. Dacă vreți, asistăm de fapt la o „tragedie” personală de autor ce printr-un așa zis recurs la „politic” încearcă să-și interpreteze tot felul de fapte — strict personale — de viață și care în esență nu au nimic de a face cu Politicul. Din dilematism? Naivitate? Sau poate și altceva?

A.S., cu care ne cunoaștem din fragedă tinerețe a fost dintotdeauna în afara politicii. Din vocație (lipsă de vocație?). Cînd afirmă aceasta am mai ales în vedere semenii în sensul cel mai concret. A.S. a evitat „lumea”, a cunoscut-o practic din cărți și din sunete. Nu s-a hîrșit de lume nici la piață, nici la cozi, nici în trenuri întîrziate, nici la bîci. Toată viața, el s-a abstras din mijlocul semenilor într-o proprie lume, numai a sa, autocontemplîndu-se. Sintem cu toții convinși că merita ostensivă, gîndindu-ne la lucrările scrise. A.S. a suferit toată viața de o profundă inaptitudine de a intra în contact cu omul concret. Mă întreb ca atare: este suficientă în politică singura idee despre om? Și mai ales cînd lumea înscamnă atît de puțin în raport cu propria persoană?

Drept care, mă mai întreb: în țară fiind, a acționat vreodată Aurel Stroe după rațiuni de mai largă implicație socială decît imediatul personal în sensul vreunei ameliorări a vieții? Nu-mi aduc aminte. Și-a manifestat altcineva „prețul politic” decît la el acasă? Nu-mi aduc aminte. Disidența înseamnă, din cite știu acei protest alici și acum, în țară: în pușcărie, domiciliu forțat și securități la poartă, telefoane suspendate; unori torturări și moarte. Aurel Stroe a beneficiat ca și alți oameni de cultură și artă necompromiși moral — ca și el — de condiții, și nu întotdeauna rele, de afirmare a propriilor capacități; și în țară și în lume. De ce acum să-mi umilesc colegii că nu s-au exilat ca mine? E treaba lor strict personală și nu a mea. De ce să generalizez o conjunctură strict personală, a mea și să o falsific, prezentînd-o sub altă lumină? Că am trăit cu toții în România o monstruoasă minciună, că am fost torturați moral, unii chiar anihilați în minciună și compromis, este un fapt la fel de evident ca și sapa de lemn la care ne-au adus 50 de ani de comunism. Dar nu aici se plasează „politicele” lui A.S. D-sa a fost, ca total neangajat politic (și nu „opozant”), ca și alții, unul din beneficiarii politiciții făcute pe atunci de alții — unori cu o înființată echilibrată pe armă — politică al cărei rod este, printre alții și d-sa. A fost oare atitudinea absenteistă și apolitică a lui Aurel Stroe mai morală decît cea a cite unora care, prin așa-zis „mișloace politice”, au mai încercat să mai salveze cite ceva în contextul prostiei bi- și poli-fecale din cultura acestei țări — inclusiv să-l sprijine pe d-sa? Să răspundă fiecare după cum crede. A pleca în exil la un moment dat și „cu toți sacii în car” și a deveni deodată politic și opozant cu vechi-țate de funcțiuni (declarate pe mass-media) îmi pare nelolal; așa zice inoportun (spre a nu folosi un alt cuvînt din aceeași familie).

În ceea ce mă privește, ca și alții, nu am ales exilul. Am scotit plecarea inteligentă din țară — problemă care și azi ca și ieri se pune cu aceeași acuitate — un dezastru în plus pentru această nație, de sute de ani călcăată în picioare de istorie și care a dat în acest secol cele mai cumplite jertfe de sînge. Libertatea mea interioară nu mi-a luat-o nimeni, fiindcă nu se poate! Un stoic (ca să revenim la clasic) locuia într-un butoi și se considera omul cel mai fericit. Chestie de filosofie și morală. Nu am pactizat cu nimeni; unori poate prea tare cu mine însumi. Poate din acest motiv problema exilului pusă de A.S. așa cum ne-o prezintă, mi se pare falsă. Mai grav e că am mai auzit-o pusă tot așa și de alții; probabil spre a-și face curaj. Avînd a alege între o țară și un ghetto cultural am ales țara; este evident o chestiune personală.

Și nu aș vrea să ne amăgim: în România dictaturii comuniste, în afara celor ce au murit în lagăre și închisori și în afara celor citiva dizidenți, notorii axțazi, nu au existat opozanți politici declarați; nu puteau exista. Au existat (și există — ca pretutindeni) enorm de multe canale și — vorba lui D. Tepe-neag — mulți „oameni de bine”. L-am considerat dintotdeauna pe Aurel Stroe un om de bine. Sper că și de azi încolo. Pe mulți l-a învățat earte: în sensul bivalent românesc al cuvîntului, atît de bine parafrazat de Grigore Moisil: „cînd nu știu ceva, îl curs!” Dacă a învăța pe alții să cînte bine este un act politic, atunci și A.S. a fost cîntăva (un fel de) politician. Al culturii, unic domeniu în care s-a manifestat la propriu.

Și totuși... Trecerea așa de bruscă de la avangardă la postmodernism poate fi justificată ca o problemă de stînga și dreptă politică? Și poate fi luată chiar în serios — și chiar sub titlu metaforic — o poveste precum cea cu omorîtul tiranilor pe muzică? Pe stil Cațavencu ar mai merge... Și fiindcă tot veni vorba de clasic, de ce oare tiranului bicefal al României contemporane nu i s-a rezervat prin muzică soarta lui Prometeu? — că tot se preocupă de crearea omului nou... Încă vreo citeva secole să se fi îndelungat cu cultural (pînă la venirea lui Herakles!). Ne-ar fi salvat și de suspiciunea de „asasinat”...

Iar cu tiranul „zimbitor”...! Se pare că A.S. îl știa de dinainte de a-l cunoaște (deopotrivă cu Soloviev...). Dar poate, cine știe, compozitorul nostru va fi de astă dată mai clement. Cu muzici tot neavangardiste, poate mai puțin îndigite decît cele ale Orestilor și cu alte metode (fie și catastrofice) și nu neapărat folosind pentatonii în canoane imaginare ci o altă polistilistică, mai muzicalizată. I-am ruga să nu-i mai ucidă pe „andrisanții” noștri tirani. Măcar de „zimbetul” lor... Să-i determine poate să demisioneze la timp: măcar de hatrul muzicii! Să le urze, după caz, „multă sănătate și multă fericire”, ca bun creștin.

Că tot fuse vorba de politică...

ACENTIE

Andrei Cornea

• Visul

Vreți să vă povestesc un vis? Iată-l: se făcea că într-o țară aflată la marginea lumii domnea un dictator urit de tot poporul. La un moment dat izbucnește o revoluție care îl răstoarnă de la putere pe tiran și îl și execută. Dar guvernul care îi urmează nu se arată la înălțimea așteptărilor: instabilitate, greșeli cu du-lumul, demnitari lipsiți de coloană vertebrală, corupție. Dezordinea, traficul de influență, luarea de mită depășesc orice închipuire. Firește, nici înainte la acest capitol situația nu era bună dar în condițiile dictaturii zărele rămîneau mute, ceea ce dădea multora impresia că lucrurile nu stăteau chiar atît de rău. În orice caz, oamenii se simt tot mai dezorientați și tot mai neliniștiți: prețurile cresc mereu, piața sârăcește necontenit, se lucrează tot mai puțin și mai rău. Guvernul o cîrmeste ba la stînga, ba la dreapta, ne-izbutind să țină cumpăna dreaptă. Societatea devine tot mai scîndată; oamenii își fac război unii altora, iar poliția arestează pe opozanți. Cei ce comit crime mici sau medice infundă pușcăriile, dar marii criminali se plimbă liniștiți pe bulevarde și se îmbogățesc. Toate acestea fac lumea din afară să privească cu neîncredere țărîșoara mea din vis. Cererile de ajutor sînt respinse politicos de străinătate, vizitele sînt mai mult protocolare. Iar între timp, țărîșoara se duce tot mai la vale...

Bun. Numai că dictatorul avea și o odrăslă pe care o băgea în slujbe înalte, vrînd să-l lase moștenitor. După revoluție, beizadeaua — un îns destrăbălat, violent dar nu lipsit de viclenie și abilitate politică — e acuzat de felurite crime. Tribunalul — lipsit de competență profesională și neavînd acces la unele probe rămase secrete de stat — e nevoit să-l achite din lipsă de dovezi. Între timp, unele zăre fac un zig-zag opozițional, publicînd interviuri cu foștii „prinți”, accentuînd asupra opoziției sale față de defunctul „rege”, lăsînd să se înțeleagă că, de fapt, tiranul ar avea opinii democratice și constructive. Odată eliberat, omul se pune pe treabă. Formează un partid în care nu intră numai nostalgicii vechiului regim, ci și o multime de oameni dezorientați și sârăciți de reaua guvernare prezentă. Unora le amintesc de dulcele vremuri de altădată, cînd cel puțin era ordine, pe alții îi convinge că, odată revenit la putere, va stîrpi corupția. Cu democrații joacă jocul democrației, pentru naționalisti are cel mai potrivit limbaj; celor exasperați de erorile guvernului îi apare canabil să controleze tehnicile marii politici; bogatilor le promitea averi încă și mai mari, iar sârăcilor le făgăduiește averile bogatilor. Se contrazice? Evident. Discursul său este însă suficient de incoerent pentru a multumi pe toți și suficient de vag pentru a fi incontrolabil. Firește, are destul critici, mai ales printre intelectualii cîrțitori. Dar aceștia nu înseamnă prea mult. Fiindcă intelectualii se sfădesc atîta între ei, încît e greu să le mai rămîină energie pentru o acțiune coerentă și eficace. Iar restul poporului e bun și blînd și știe să lerte și nu urmărește păcatele părinților în copiii acestora, mai ales cînd „copiii” sînt cu poporul și îi înțeleg acestuia nevoile. Ca urmare, partidul său se și cheamă în chipul cel mai potrivit: Partidul Poporului. Nici banii nu-i lipsesc. Căci „prințul” lăbutuș, printr-o serie de interpusi, să pună mina pe o bună parte dintre fondurile secrete depuse de tatăl său în strălănităte.

Și iată că venită și alegerea. Guvernamentalii — demonizați, cu prestigiul pierdut, acuzați de incapacitate și corupție, se prăbușură. Opoziția democratică, măcinată de dileme și de disensiuni făcu un scor slab. Cîștigătorul fu Partidul Poporului iar „prințul” (sau „prințisorul” cum i se spunea cu oarecare duioșie) ajunge „rege”.

Acesta a fost visul meu. Orice asemănare cu realitatea este permisă.

ACENTE

Ștefan Borbély

• Orașul nevrotic

Tg. Mureș, luni dimineața, 27 august. Cobor la lucru fără presentimente funeste. Ziua promite să fie liniștită, deși în aer plutește o nelămurire vagă. În Piața Universității a fost din nou „ceva”, nu se știe prea bine ce, fiindcă televiziunea a prezentat din nou trunchiat, cosmetic, neofiduciar. Brașovul e în grevă, dar guvernul se abține să trateze și sunează; în plus, și asta ne interesează pe noi, se apropie fatidica zi de 30 august, apogeul unei eschatologii colective care s-a împlinit din nou pe oameni în două tabere divergente. Nervii sînt înținși la maximum; de o parte orgoliu și un acut sentiment de vindictă colectivă, de cealaltă consternare, teamă. În ciuda alegorilor, în podida altor criterii obiective, jocul puterii se decide la nivel psihologic, unde câștigă nu rațiunea, ci lipsa de inhibiție.

Ora 10 și câteva minute. Unul din cele două telefoane ale redacției zbirnile prelung. Primim vestea că la Miercurea Ciuc sînt lupte de stradă. Penitenciarul s-a răsculat, protestînd împotriva eliberării lui Nicu; populația e pe străzi, armata a ieșit cu tancurile, se trage la întimplare, dar în plin. Isterizată, interlocutoarea de la celălalt capăt al firului furnizează detalii neverosimile, colega mea, care recepționează mesajul, clachează la rîndul ei și plînge. În redacție, stupeor, dar și multă circumspecție. Dăm câteva telefoane pentru a restabili adevărul, miniaturizîndu-l; răscoala de la penitenciar e reală (seara, televiziunea nu va sufla o vorbă), dar nici vorba de represalii împotriva populației. Atmosfera e relativ calmă; auzind cit sistem de alertă, prietenii noștri din Ciuc se distrează, îndemnînd la circumspecție. O nouă bombă a fost dezamorată, lumea se împarte spontan în două cete: raționalistii solicite prudentă, suspicioșii trag spuza pe vatra lor, acuzîndu-i pe harghiteni de diversivitate tranchilizantă. Ziua e compromisă, fiecare digeră cum poate, așteptăm noi vești și să troacă orele de lucru.

18 august. Se anunță în presă că dl. Petre Focșu, redactor la Studioul teritorial de radio și fost bibliotecar pe perioadă cit emisiunile studioului au fost suspendate, a fost găsit bătut măr într-un parc public și transportat ulterior la reanimare. **Horribile dictu**, evenimentul „cade” la momentul oportun, putînd fi explozivat în sens politic. O reductibilă echipă de surdinizare se pune în mișcare, anestezînd din fașă vigilența presei: comunicatele dau detalii trunchiate, Bucureștiul preia știrea, și toată țara pare să fie convinsă că Focșu e victima unui scenariu. Din fericire, organele de ordine acționează de data aceasta exemplar: există martori, sînt arestați preventiv doi tineri de 21 de ani fiecare, unul român și unul maghiar, cel din urmă fiind ulterior eliberat din lipsă de probe. **De Mortuis nil nisi bene**: conflictul se reduce la dimensiunile unei altercații etnice, consecințele fiind exorbitante. Organismul domnului Focșu nu rezistă, și victima sucombă la spital în podida unei îngrijiri exemplare. Rămîne, dincolo de durere, amploarea aberantă a conflictului, gestul punitiv excesiv care aduce moartea. În vremuri „normale”, o asemenea sancțiune era de neconceput. Acum, din nou, nervii sînt înținși la maximum, se lovește fatal, în tranșă, cu sete de sînge.

Duminică, 29 iulie 1990. Podul suspendat de peste Mureș, care duce spre redutabilul tîlcloc duminical al orașului face într-o clipă peste 30 de victime: 3 morți, restul răniți grav, o jumătate de oraș isterizată. La o busculadă, una din balustradele podului cedează sub presiune, oamenii se prăbușesc în gol de la 5-6 metri, unii cad liber, alții se prind de cel din jur pentru a-i trage și pe aceștia după ei. Grupul de pe pod se retrage instinctiv, angrenînd firește și ruperea celeilalte balustrade. Efectul e similar, lumea se prăbușește masiv, fără speranță.

Miercuri, 4 iulie. Un uriaș ciclon mătură orașul, avariind case, biserici, rupînd copaci în două. Imensul cort al Circuitului București se prăbușește în plin spectacol. Fiecare se salvează cum poate; unii sar de la etaj, și se alege cu fracturi, isteria e deplină, reacțiile sînt exagerate, grotesci. Cupola catedralei ortodoxe este decortăcată, masiva tîblărie este luată de vînt și purtată asemenea unui ziar. A doua zi, orașul se trezește buimac, pentru a-și interioriza rănile. Sosec vești despre amploarea spațială relativ restrînsă a prăpădului, ceea ce conferă dezastrului un ca-

racter coninamente insular. „La noi se întimplă toate”. Cine n-o spune cu glas tare, o gîndește...

A doua zi, un bolovan dizgrațios perforază în plină zi vitrina de sticlă a biroului în care și-a găsit sediul Frontul Salvării Naționale. Se reacționează aburlic; poliția se postează în fața vitrinei într-o acoladă a nepuținței, dar bolovanul rămîne pe loc, ca un fel de memento. Energiile sînt scătuite, nimeni nu mai are puterea de a descrie dimensiunea revendicativă a incidentului.

Datele fatidice se pot înmulți. 19 martie: Sütő András își pierde definitiv ochiul stîng la ieșirea din sediul asediat al UDMR-ului, în condiții elucidate pînă acum doar unilateral; a doua zi, conflictul etnic degenează în lupte de stradă de o violență extremă. În decembrie, „s-a murit împreună”; acum, o asemenea solidarizare este de neconceput. Minima inteligență este abandonată; meschine altercații între vecini sînt amplificate aberant, reacțiile cotidiene sînt de o violență extremă, suspiciunea atinge dimensiuni halucinante. Seara, fiecare se retrage în propria-i reduță; pasnicile partide de pescuit de pe malurile Mureșului sînt bulversate de escapade justițiar arbitrar, purtate în spiritul lui Pazvanoglu.

Dintre toate orașele țării, Tg. Mureșul a decăzut cel mai mult în perioada de după revoluție, devenind azi organismul nevrotic al unor pulsații asincrone, haotice. Elementara suspiciune ne spune că destabilizarea este altă de perfectă, încît ea nu poate fi decît rodul penibil al premeditației. Judecînd la rece, din această perspectivă cel puțin, ajungem la concluzia că superba revoluție din decembrie a creat, pe lângă un județ paralizat de boicot (Timiș), unul „de sacrificiu”, unde rolul răului este exponențial. Asanarea va dura, poate, decenii, ea măsurîndu-se nu în ore, cît în discernămint și inteligență. Pînă atunci, în Mureș se moare încet...

28 august 1990

ACENTE

Șerban Foarță

• Plaudite, cives!

Îl datorez lui Leonid Dimov, celui străin de orice umbră de eticism posomorit, o lecție, totuși, de morală. Era în prima dimineață a Conferinței breslei noastre din parcul, iunie '91, — la care, în ciuda a vreo două defavorabile scrutîmuri, avea să fie întronat, ca președinte, DRP (Nici o incongruență, totuși, — la noi — între prezidenție și/sau scrutin și între tron). De usile cu gros vitraj, care ducese spre Sala Mică a confiscatului Palat (și care, proaspăt falanșată, părea o cameră de baie), nu se trecea decît în urma

celui mai des, mai drastic filtru: un Eliru antiterorist, de vreme ce ne scoteau, vai, prin sacouri și sacose. — briceagul (de volaj) al unui confrate nobucureștean fiind poartă (ca armă albă). Se aștepta, ca să deschidă lucrările, cîrmaciul însuși (al cărui nume nescrîndu-l de-a lungul a cinci plătuleți, nici eu verzele ca, alunei, alțița, noi!, ca mai tot așa, cu, astăzi, litere de rînd, nu am a-1 scrie nici acum. — cînd o *damnatio memoriae* e lată, nu doar cu putîntă, dar, cred, și unica revansă asupră-i demnă și deplină). În hol, pe scări și prin foieruri, rumoare, forfotă, mister... Cînd, întîlnindu-l pe Dimov, îmi spune, surîzînd subțire: „O să rideti, dar nu țese Macoveanu: l-au desemnat pe DRP”. (Avea Dimov un fier aparte și n-este talmice atunci, asupra cărora, firește, eu nu l-am iscodit nicicînd). Cit despre zisul DRP, șoporola, la cîtiva pași, pe trepte, cu Modest Morariu. Urc scara și-i salut în treacă: „La care, mășterul Popescu (încurajat și de Modest, cu care mă cunoșc de mult), mă arăstele din senin: „Ce-au astia, domnule, cu mine?”. Ei, unul, dau nîznă din umeri, surprins că marele condei (și staroste în spe al nostru) catadacșese să mă facă (pe mine; pentru el, un X) ocazionalul confident al relei sale conștiințe. Ceea ce-i, totuși, explicabil: mulți îl bodează (deocamdată), iar eu l-am dat, oricum, binele (de unde nu decurge, însă, că trebuia să-i dau și votul). — În sală, mă asez, firește, lângă febletea mea: Dimov... Minuțele se scurg zadarnic; președintele se foiește-n jîlturi; vestierul nostru, Lăncu, ce treapadă fără istov, i se cam afloșează stăful; îl trec sudorile, iar lucrul frizurii îl aporesc grație ofluviilor succesive de briantă înăpăntă. În stăruiri, bușete în pumni, o-chende cu subînțele, murmure, șoapte și mister. Cîrmaciul așteptat întîrzie; întîrzie pînă nu mai vine. Prelegerea inaugurală îl aparține, prin procură, toarșului Dăncălescu, — care dă otova, celire mesajului prezidențial. La capătul poliloghiei (ca să nu zic: al discursului), aplauze nefind idealușne de hotărîte, clița tresălită în piciorare, urmași întocmai și la timp de toată oaslea literară — care ce face ca ovală în cîntecul zeului abscons, să se amplifice grotesc, adică regulamentul: la gradul coreanuzător de decibeli și entuziasm. Alături, Leonid Dimov rămîne întuit în scaun, cu brațele încrucișate, împerturbabil și firesc. (Stiu: de la altii, că pe vremea cînd se clama, în adunări, spre slava marșului Tăuș, Dimov se comporta astfel: și că tovarășii de stărbă-l coopereau, de grija lor, cu zidul proorilor tronuri și cu un glas cit pentru doi). Nu mă cîntesc, nici eu, din scaun, — deși nu-l țese să înduri întîmînabilul mînuț de valțice bălă din palme ale meșterilor din dreapta, ale vecinilor din stînga, ale rumănișilor din spate (care, posesiv, ne fîlează), ale președintelui advers (care, desigur, ne ignoră, — ca și efigia zeității, care privește-n vîltor). Încît, cînd ropotul se stînge, cînd stearpa ploaie conțenește, îl spun, preluîndu-l o exorésie: „Ce-ai zice să iesim în viață?”. E de a-cord și, în antract, abandonăm reprezentănzîndu-ne prin București... Eram ca după un examen: stors, palid, usurat și mindru. Treceam, cît de cît, cu bine testul boicotului în public, — și proba camaraderiei. Altmînter, ignoram, atunci, că, grație domnului Dimov, mă supusesem unui simplu, dar anevole practicabil, imperativ soljențian, anume: „Nu aplaudați!”. — Iarna aplauzelor noastre avînd diabolicul prestigiu de-a-i conferi nimicnăci (și imposturi) subconvenite ei, — și oricărui *missus habens*, tocmai ceea ce n-au (cîci NU pot avea): plauzibilitate.

ACENTE

Dan Oprescu

• Neotraditionalism est-european

Prin anii '60, muncitorii polonezi aveau un comportament paternalist față de intelectualii din opoziție; mai tirziu, însă, cînd situația economică, socială și politică din țară s-a complicat, s-a dovedit că muncitorii sînt, în genere, mai fragili decît intelectualii, deoarece nu-și pot raționaliza acțiunile și țelurile (de pildă, muncitorii sînt mult mai vulnerabili în fața manipularilor naționaliste, favorabile doar grupurilor de birocrați ce dețin puterea politică). Intelectualitatea are, pe de altă parte, sarcina „îngrădă” de a-și asuma o poziție morală inflexibilă, care o forțază să reacționeze la abuzurile evidente ale politicii, la așa-numitele derapaje ale puterii; dacă nu reacționezi, îți pierzi demnitatea. Pe de altă parte, în calitate de intelectualitate, deci de conștiință critică a națiunii, ea trebuie să posede concepte (precum și îndemnul de a le utiliza), pentru a putea da secolului de realitate socială. Iar dacă intelectualii folosesc conceptele într-o manieră credibilă, muncitorii (și celelalte clase și categorii sociale) se vor apropia de intelectualitate, pentru a-și face acțiunea mai eficientă în plan social sau politic; eși mai bun exemplu, iarăși, va veni dinspre K.O.R.-ul polonez.

În condițiile în care țările din fostul bloc răsăritean (inclusiv U.R.S.S.) sînt nevoite să efectueze o tranziție ce se anunță multiplu-traumatizantă pentru popoarele respective, se prea poate ca nemăratele probleme (sau contradicții) care existau, dar erau ascunse de către putere, să răbufnească. De asemenea, în actualele condiții, fostele cercuri disidente (formate în principal din intelectuali, dar la care se adaugă, după caz, biserica, sindicatele independente etc.), care au fost multă vreme un fel de umbrelă socială, determinînd stagnarea sau chiar estomparea unor conflicte lăuntrice, și-au pierdut treptat din influența lor asupra societății; conflictele vor ieși la iveală, citeodată în forme explozive.

Consider că, în condițiile în care vechile fundamentalisme (religioase, ideologice etc.), au fost compromise de uzul și abuzul dictaturii, este nevoie de un curent ideologic puternic pentru ca populația să suporte rigorile restructurării. În mod obișnuit, în locul vechiului fundamentalism ideologic se pune naționalismul, dar se poate imagina și o renaștere moderată a spiritului religios; în afara unei bune funcționări a noii sale mindrii naționaliste, ar fi de neltețese capacitatea dovedită recent de Lituania de a rezista sancțiunilor centrale.

Neotraditionalismul (naționalist sau religios) pare indispensabil din punct de vedere politic în actuala etapă a tranziției est-europene; pe de altă parte însă, el intră în contradicție cu așa-numitul liberalism politic (caracterizat prin capacitatea de a suporta un spațiu politic „ambiguu”, în care părerile opuse pot coexistă, iar toleranța față de celălalt reprezintă o virtute cardinală). Neotraditionalismul se manifestă practic peste tot, de la nivelul discursurilor oficiale la cel al esteticii puterii (de pildă, pentru a marca absența fundamentalismului și sectarismului ideologic și a sugera apariția reconcilierii, vor putea fi văzuți foști nomenclaturisti comunisti în calitate de participanți la slujbe religioase; faptul că atel pînă mai ieri militanți stau astăzi cu luminări aprinse în mîna, participă la bălăngăritul colivelor și se închină de zor a resimțit de prea puțină lume drept ceea ce este el în realitate, adică un ordinar kitsch politic...).

În România, neotraditionalismul (ca discurs naționalist) întîmpină speciale dificultăți, deoarece, pe de o parte, a fost utilizat și de Ceaușescu pentru asigurarea stabilității regimului său, iar pe de altă parte datorită prezenței unor minorități naționale consistente nu numai numerice, îndeosebi în Transilvania. În același timp, neotraditionalismul religios (creștin ortodox, în speță) este și el greu de susținut, în condițiile în care o parte însemnată a ierarhiei bisericești a colaborat cu regimul Ceaușescu, biserica nefînd în stare nici măcar să-și spere propriile interese corporatiste (demolarea lăcașurilor de cult, arestarea unor preoți etc.). Ca atare, se poate prevedea că populația va fi mai puțin dispusă la noi să îndure necesarele rigori presupuse de restructurarea economică, solicitînd deținătorilor puțin performanțe substanțiale și rapide în îmbunătățirea nivelului general de trai; ar fi o gravă eroare, potențial destabilizatoare pentru țară, ca puterea politică să contracteze, făcînd credibile așa-zise amenințări la integritatea teritorială a statului român; într-o asemenea variantă, s-ar depăși limitele neotraditionalismului rezonabil, iar România s-ar vedea aruncată într-o aventură din care nimeni nu poate ieși în câștig.

„Gravă a fost ruptura dintre noi și voi”

Născut la 25 martie 1913, c. Toporu, jud. Teleorman. Absolvent al Seminarului Teologic și al liceului „Sf. Sava”. Facultatea de Litere, secția clasică, București. Asistent la Muzeul național de antichități (1938-39) și bibliotecar al Școlii Române din Roma (până în 1946). Redactor al publicației *Fasti Arheologici*. Profesor de arheologie italică și etruscologie la Universitatea din Lecce; cursuri de urbanistică greacă arhaică la Facultatea de arhitectură din Roma. Doctor docent în topografie antică (1971). Contribuții la lămurirea topografiei și fazelor istorice și urbanistice a trei mari centre coloniale grecești: Gela (Sicilia), Metapont și Hariclea (Sudul Italiei) ca și asupra orașelor romane Grumentum și Venusia. Specialist de renume internațional al aerofotoarheologiei. Creator a numeroase muzee și zone arheologice turistice, realizate într-o concepție modernă de integrare a patrimoniului arheologic în circuitul civilizației contemporane.

Discuție cu arheologul DINU ADAMEȘTEANU

● Delimitarea zonelor arheologice — primul pas spre protejarea lor

● G.A.: Ce posibilități de protejare a patrimoniului mobil (obiecte) și imobil (ansambluri, monumente de arhitectură cu valoare de document istoric) vezi?

● D.A.: Aș porni de la experiența din Italia, unde există o legislație de protecție perfectată în timp. Cea mai veche aparține Vaticanului. Cea din 1939, foarte cuprinzătoare, a rămas în vigoare până astăzi. Prima problemă este să cunoști exact întinderea zonei arheologice: situl. Monumentele de la suprafața solului sînt vizibile; adesea, însă, există și structuri subterane. Perimetrarea lor se face prin observații, sondaje, fotografii aeriene. Metapontul acum, de pildă, este o câmpie; nu știi cât se întinde orașul antic (din sec. 3 până în sec. 6-7 înainte de Chr.). Se făcuseră săpături în 1830, mici sondaje cînd s-a construit calea ferată. Peste tot erau cioburi, cetate a fost vizibilă numai cu fotografiile aeriene. După război, Amedeo Maiuri, soprointendent al antichităților din zona napolitană ne-a rugat să facem uz de aerofotografie ca să se delimiteze zonele arheologice, pentru care trebuia aplicată neterminată legislația de protecție; noi o numim *vincolo arheologic* (rezervație arheologică). Aplicația legislației de protecție a fost o adevărată luptă după război, în epoca aș spune tragică a reformei agrare.

● G.A.: Tragică? De ce?

● D.A.: Pentru arheologii, reforma agrară a dat totul peste cap. Înainte, cu o fotografie aeriană vedeai vilele romane, casele sub pămînt ca sub o hirtie transparentă. Arătura cu plugul tras de bou, de mîgar nu era profundă. Agricultură mecanizată a nimicim în parte cetățile și așezările indigene. De ce au stîta valoare fotografiile făcute înainte de război? Pentru că vezi un teren nederanjat de arăturile profunde. Cînd am înființat Aerofototeca în 1938, era un moment crucial: multe au putut fi salvate, multe fuseseră deja distruse. Au fost luni de zile de muncă în birou și muncă de zbor — pentru perimetrarea și salvarea teritoriilor arheologice. Și era oricum dificil să concepi rezervații arheologice în mijlocul operii de valorificare prin producție a pămîntului. În anii 50-60 s-au folosit și alte metode de perimetrare — de pildă sondajele geofizice. O cetate care e la 6-7 metri sub nămol nu este amenințată de reforma agrară, dar cînd este vorba de fabrici (la Sybaris au vrut să facă un complex de uzine electrice) sondajele geofizice ne sînt de mare ajutor. Am încercat și să ne asigurăm de punerea sub protecție a unei zone ceva mai largi decît cetatea propriu-zisă. Pentru că dacă tu ai o colonie greacă și alături o fabrică, cu tot dezastrul ecologic, cine poate să viziteze cetatea? Ce-a rămas din Taranto, din cauza industrializării începute în secolul trecut? Acolo unde a fost cetatea, s-a amplasat cel mai mare santier naval. În Italia eforturile pentru protecția patrimoniului imobil s-au făcut după război. Aerofototeles s-a fondat la inițiativa Ministerului Culturii și Educației Naționale, dar militarii din aviație ne-au ajutat foarte mult. Erau printre ei buni cunoscători ai culturii latine, grecești și ne-au pus la dispoziție

fotografiile de care dispuneau — pentru că în timpul războiului Italia fusese fotografiată și de italieni, și de neați, și de americani, și de englezi. Am colaborat și cu firme particulare care lucrau pentru autostrăzi, irigații, amenajări de teren. Între timp s-a creat un Minister al Bunurilor Culturale și Ambientale, care trebuia să salveze siturile, monumentele de artă medievală, rezervațiile naturale. Cîț privește întrebarea ta despre protecția obiectelor mobile (adică a materialului arheologic care intră în muzeu) orice obiect trebuie curățat, restaurat și inventariat. Din 1992 va fi o Europă unită, după cum știi, și toate aceste țări (Franța, Germania, Italia) au nevoie să-și crească muzeele. Astăzi însă este o manie să pozezi cît mai rapid obiecte de valoare și se potrec furturi peste tot.

● Furtul din muzee — un fapt cotidian

● D.A.: Și la voi se fac furturi (la muzeul Bruckenthal, de pildă) dar la noi este ceva obișnuit, deși obiectele sînt păzite cu aparatură ultrasofisticată: dar hoții își au specialiștii lor. Sînt și furturi la comandă: am nevoie de Picasso, muzeul cutare, sala... Dacă un obiect dispare din muzeu tău și se găsește, se întimplă să fie și restituit. De pildă a fost furat din muzeu, chiar înainte de a fi fost curățat, un fragment de candelabru etrusc (cu motivul: Zeița Dimineții, Eos, îl fură pe îndrăgostitul ei, Keftalos) găsit într-un mormint din sec. 6. El a ajuns în Elveția, unde un coleg al nostru, elvețian, care fusese rugat să spună dacă obiectul este autentic, l-a recunoscut: despre candelabru acesta, a spus, s-a vorbit la Congresul de la Taranto. A avut autoritățile, și obiectul a fost salvat. Legea protecționistă, făcută de U.N.E.S.C.O., a fost semnată de mai multe state; Elveția nu a recunoscut-o, și, într-adevăr, tot ce găsești nou, trece prin Elveția. Și de aici, mai departe. Poate elvețienii n-au semnat-o pentru că nu pot controla traficul; aceasta ar fi o explicație bună, fără păcate. Cealaltă este că tot ce trece pe acolo, aduce o dobîndă. Cele mai mari se dinde de vânzare sînt în Elveția și la Londra: miliarde și miliarde de dolari. Particularii cu autorizații de expertizare plătesc un impozit la stat pentru fiecare expertizare.

● G.A.: La noi legea eroțiilor patrimoniului a fost doar teoretică, pentru că din 1974, cînd a fost dată, lista monumentelor istorice și a rezervațiilor arheologice, întocmită pe județe, n-a ajuns niciodată să fie aprobată, anexată legii. Proiectul noii legi încearcă să scoată din patrimoniul statului terenurile care poartă sarcină istorică.

● Arheologul trebuie să cunoască traseul conductei

● D.A.: Una este să vincolezi, să aperi o cetate, alta să aperi o zonă de metropolă cu morminte monumentale. Dacă sînt morminte simple, nu poți să uzezi terenul cu o săpătură adîncă, pentru că le distrugi; trebuie să le sapi mai înțiu, cu toată atenția cuvenită. În Sicilia, un soprintendent care n-a făcut asta,

poate să sară în aer. Eu însă pot să-ți spun ce s-a întimplat la noi, lângă Alexandria. Cînd eram mici și ne duceam călare la țusa Aurica, treceam, în drumul spre Alexandria, peste morminte, peste tumuli înalți cît calul. La un moment dat s-a știut că Peretu are o importanță arheologică mare și totuși tumuli au fost nivelați. Ca și alții mulți din Dobrogea. Noi, în Italia, avem un acord stabilit din anul 1970-1973, pentru care ne-am bătut destul de aprig. Dacă, de pildă, se vrea introducerea unei conducte de gaz metan, soprintendentele trebuie să-i cunoască viitorul traseu. Ca și Dobrogea, Italia meridională este o zonă de întîlnire a mai multor culturi; de aceea trebuie să te porți aici „cu mînuși”.

● Cum se pregătește un arheolog în Italia

● G.A.: Care este traseul firesc al unui tînar care vrea să urmeze arheologia, în Italia, după ce intră la Facultatea de Istorie?

● D.A.: Nu. Intră la Facultatea de Litere, Secția Clasică. Elementele de bază pentru studiu sînt latina și greaca, urmează disciplinele ajutătoare: epigrafie greacă, latină, topografie, geografie (antîc). La sfîrșitul studiilor, după anul IV, se sustine o teză, cu un subiect foarte concret, de arheologie, pe care studentul îl propune singur. Absolvenții pot deveni profesori de istoria artei, limba greacă, latină, istorie. Cel ce vrea să lucreze în administrația bunurilor culturale trebuie, abia după absolvire, să dea un examen de admitere pentru școala de specializare care va dura minimum doi ani. Pentru sudul Italiei noi avem la o asemenea școală numai 18 (18) de locuri, dar concurenții sînt 82. Sau mai mulți. Prezența la școală este obligatorie, taxe nu se percep, dar întreținerea se plătește; noi ne-am bătut pentru ca tinerii să aibă prețuri omenești la hotel și la masă. Lupta cea mai mare este la etapa următoare: doctoratul de cercetare, unde sînt 18 (18) de absolvenți și 3 locuri. Cel care reușește, mai studiază doi-trei ani, totul fiindu-le plătit. Cei alții dau concurs ca să intre la universități, în administrația arheologică. Diplomele și notele anterioare nu contează, tot timpul numai concursul; de aceea, ai interes să fii bine pregătit.

● G.A.: Dar există în fiecare an posturi la concurs?

● D.A.: Ei, nu. Au trecut și 12 ani fără să facă ministerul astfel de concursuri pentru posturi. Însă avînd atestatul școlii de specialitate, tinerii sînt vinuți, tot pentru soprintendențe: vor lucra nu la sate, ci cu contract particular, deci vor fi mai bine plătiți. Pentru că noi îl cunoaștem: chiar dacă nu l-ai avut elev, îl știi din publicații, din intervenții la congrese.

● Grijile unui soprintendent

● G.A.: Ce este un soprintendent?

● D.A.: Soprintendentul este responsabil cu tot ce se leagă de problema arheologică — de la precistorie la epoca romană tirzie. El se ocupă de așezări, săpături, inventarii, protecția zonelor știute ca arheologice. Acesta este momentul cel mai periculos: cînd treci o astfel de zonă de la privat la stat. Ești

sigur că ai o zonă arheologică, o expropriez și la sfîrșit descoperi că doar o mică parte este arheologică. Pe urmă nu trebuie uitat că o zonă arheologică are nevoie de spațiu: nu poți să pui aici templul Atenei și la o sută de metri încolo o fabrică de tutun. Trebuie puțin respect. În acest turism cultural, de vreo 2-4 ani problema muzeelor și a parcurilor arheologice a devenit foarte importantă. Pentru că este o adevărată goană — tineri, bătrîni vor să vadă monumente. Școlii întregi din Elveția, din Suedia, Norvegia vin cu autobuzele să viziteze îndepărtata Italie meridională. Înainte, la Metapont dacă veneau zece persoane să se uite la coloanele templului alăturat; astăzi 35-40.000 sînt numai cei care iscălesc. Impresionant, îți spun. Chiar eu, care am trăit acolo și am fost promotorul acestor lucruri, n-am crezut niciodată că oamenii au nevoie nu numai de soare, ca să le ardă pielea, ci și de zonele arheologice — un teatru, o fortăreață, o cetate — pe care să le viziteze, cel puțin după masă. Și pe urmă ghindește-te, n-a cîștigat și statul? Cîte hoteluri, restaurante... În Policoro, în 1984 erau primele case. Cine auzise de Policoro? Cîte un nebul de medievist bizantin, cunoscător al vieții și operii lui Federico Secondo. Cine trecea pe acolo? Nimic. Toată lumea fugea. Întîi, pentru că era malarie. Și pe urmă ce să vezi la Policoro? În '64 erau vreo 20 de edificii: biserică, primăria, poșta, administrația regională pentru probleme agricole. Astăzi, muzeul care în 1969 părea colosal, trebuie urgent mărit de trei ori. Creșterea muzeelor locale este inițial o chestiune, o oboseală, dar pe urmă un mare avantaj. Și încă ceva. Ele conțîn și pentru cealaltă lume — mi-e frică să spun cuvîntul *popor*, dacă îl spui, se uită lumea la tine; dar țărănul acela din Gela, cînd vedea elementele decorative ale templelor, cînd vedea scris acolo, de unde vine fiecare — simțea un fel de mîndrie.

● Histria a fost seminarul arheologiei românești clasice

● G.A.: Cum arăta școala de arheologie românească atunci cînd ai început să te pregătești al devii arheolog?

● D.A.: Arăta foarte frumos, îți spun drept, pentru că exista o serie întreagă de profesori, conferențieri, asistenți, unul mai bine pregătit decît altul. Cei mai mulți proveneau din școala lui Părvan. Cînd în 1912 Vasile Părvan s-a întors de la studii din Germania, după o leză importantă de doctorat, a avut înțuina fericită să fondeze o școală — și istorică și arheologică. O școală în stil occidental. Pe urmă a început săpăturile cu o serie de tineri, o elită a școlii pe care o formase (Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu acolo s-au format ca arheologi). Textele antice vorbeau despre Histria, se cam știa locul unde se află, dar erau cam puține informații locale. Histria a fost și a rămas pînă acum seminarul arheologiei românești. Nu vreau să spun că Dalcoviciu, Clujul n-a avut o școală, dar aceea n-a fost pentru lumea greco-romană, ci pentru cea romană; sau Tărral, care s-a ocupat de arheologia creștin-bizantină. Dar ghindește-te că din '38-'39 eu n-am mai putut să urmăresc ceea ce se întimplă aici — decît cel mult prin publicații. În ultimii ani, publicațiile nu mai erau publicate de care să te poți atînge. Iartă-mă, dar erau, se putea să spun, rele ca hirtia pe care se tipăreau. Apărea indicația: vezi figura, și figura era o pată de cerneală. Vorbeam însă despre Vasile Părvan care, din păcate, în '27 a murit.

● G.A.: Deci n-ai apucat să-l cunoști. Atunci de ce se spune că ești elev al lui Părvan?

● D.A.: Nu, elev, în sensul adevărat, nu. Dar se spune, probabil datorită anumitor teme pe care Părvan ar fi putut să le dezvolte mai departe: numai că (asa cum spune Marin Preda) timpul n-a mai avut răbdare. De exemplu, problema raporturilor dintre greci și indigeni. Eram student în anul I, la Litere cînd fratele Mircea mi-a procurat în manuscris, cu scrisul lui regulat, un articol al lui Părvan: *La pénétration hellénistique dans la vallée du Danube*. Era vorba despre penetrația bunurilor create de lumea greacă (Părvan întindea Valea Dunării pînă în mijlocul Transilvaniei) de importanța acestor legături comerciale, care s-au deplasat la un moment dat pe terenul raporturilor umane. Și după ce am avut posibilitatea să stau în strălănite, am căutat să văd în care altă țară s-a mai lucrat asupra acestor probleme de penetrație. O alta era raportul grecilor cu populațiile indigene: în sec. 2-4 î.e.Ch. ajunseseră atît de strîns încît Histria, ca să se apere, nu a făcut apel la alte cetăți care mai erau pe aici, ci la grupurile antice care aveau un bazileu — *Remaxos* — un indigen elenizat. Pentru contravaloare, pentru un preț în bani, acesta a luat el apărarea cetății Histria.

● G.A.: Un mercenar?

● D.A.: Da, sub formă de mercen-

nar. El a apărat Istria de dușmanii care nu erau altceva decât alte etnii trace. Și cite alte probleme n-au ieșit din mintea acestui om care a inițiat Institutul de Arheologie și a organizat Muzeul de anti-chitate. Iată și faimoasa inscripție a lui Labelius Maximus — teritoriul cetății Histria. Ce însemnează teritoriul unei cetăți n-am învățat nici la Roma, nici la alte universități, ci aici. O cetate nu putea trăi dacă n-avea teritoriul și luptele care s-au dat (în lumea arhată, clasică ori elenistică) între cetăți, au avut totdeauna ca motiv teritoriul. Hora. Chiar dacă textele dădeau ca motiv faptul că se voia distrugerea cetății mai frumoase, mai bogate. De fapt cetatea se mărea, avea mai multă armată, mai multă populație și deci nevoie de mai mult teritoriu. De unde să-l iei? De la vecin. Ii distrugi și-i iei teritoriul. Gîndește-te ce căutat era un teritoriu bun, o poziție bună, cu două-trei rîuri lângă ea, care să penetreze, să facă schimb rapid pînă înăuntrul lumii indigene. Și populațiile preeleneice, care se îngrămădiseră în zona aceasta, cu atîtea sate și sîtulete, cu atîtea necropole. La această problemă a teritoriului au participat și arheologii români. E pentru prima oară cînd s-a vorbit în Occident despre această fațetă rurală. Deci teritoriul, populația indigenă, apoi populația greacă — și această înfîlțire, între greci și indigeni; toate acestea s-au născut datorită ideilor pe care le aveau de la Părvan. El le schițase; ele s-au dovedit mult mai vaste decît le-a gîndit el. Din cite am putut să urmăresc, școala arheologică românească a făcut lucrări destul de mari; numai că nu s-au avut continuitate. Nu poți, cu fonduri atît de miserabile să înfrunți probleme atît de mari. Totuși, eu spun că au făcut ce-au putut. Gîndește-te la volumele despre Histria, cu monedele, ori cu inscripțiile lui Pippidi, care apar la doi-trei ani. La noi în Occident nu s-au putut publica atîtea volume pentru o cetate antică. În fiecare an publicăm un volum-două dedicat scînditelor pentru Magna Grecia; la fel pentru Sicilia. Dar aici, peste tradiția Histriei nu s-a putut pune o cergă nici în momentele cele mai dificile. Însă erau puține fonduri pentru săpături, nu era hîrtie pentru publicații; lăsa-mă, dar cultura trebuie ilustrată într-o formă demnă. Nu, n-a fost. Iar lăsa-mă, dar mai bine nici să nu publici, decît așa; ori să pună fiecare ban lângă ban (dacă mai au vreun ban) și să facă o serie de plaje bune, decît să publice o sută de plaje, din care nu înțelegi nimic.

• Șansa cercetătorului român venit în Italia meridională dintr-un ambient bizantin

•• D.A.: Arheologii, arhitecții, istoricii din școala lui Părvan au făcut mai multă perfecționare la săpături, la Histria și pe urmă la Școala Română din Roma. Aici trebuie spus că cercetarea italiană datorează mult românilor. De pildă, cînd spui Venosa, te gîndești la arhitectul Bordenache. Dacă vorbim despre bisericile bizantine din sudul Italiei, te gîndești la Ephemeris daco-romane, unde sînt atrinse rezultatele cercetărilor arhitecților români de la Școala Română din Roma. Valul de tineri specialiști italieni care studiază acum problemele bisericilor bizantine din mezzogiorno a pornit de la lucrările lor. Nu este, să știi, o ofensă adusă italienilor; dar elementul român venise dintr-un ambient bizantin, de aceea îl era mai ușor în această privință. Mai ușor îl era lui Bordenache să abordeze Sanctissima Trinită de la Venosa, decît unui arhitect italian. În epoca dinaintea de război, Sicilia orientală avea un mare arheolog, pe Paolo Orsi, prieten cu Vasile Părvan. Cîte localități n-a descoperit el, fără fotografie aeriană! Datorită prieteniei dintre Părvan și Orsi, tinerii români au participat la studiile monumentelor din Italia meridională (Vladimir Dumitrescu, Radu Vulpe, Ecaterina Vulpe, Panaitescu). În Sicilia, nu; cit am stat în Sicilia, nu m-am lăsat de cercetări ale românilor — nu știu de ce. Dar cit am depins, în deceniile următoare, lipsa elementului tînar român, care să continue aceste studii!

• Nu l-au ucis, l-au făcut să se ucidă

• G.A.: L-ai avut profesor și pe Scariat Lambrino, despre care am impresia că nu prea s-a vorbit...
 •• D.A.: Aici au fost probleme, ca să le spun așa, politice. Neserioase. Pentru că, dacă Scariat Lambrino s-ar fi întors în țară, după război, de la direcția Școlii Române din Roma, ar fi avut, iar lăsa-mă, sfîrșitul tragic al lui Gheorghe Brătianu: nu l-au ucis; l-au făcut să se ucidă. Oamenii cu respectul persoanei lor au ajuns să se ucidă. Nu, să nu mai vorbim despre lucrurile acestea. Lui Lambrino îi datorăm continuarea săpăturilor lui Părvan la Histria și consolidarea monumentului. Am participat și eu acolo, cu student, și am avut bucuria să-l cunosc pe acest om chinovat (ca să folosesc un termen al bietului tata), un om închis. Nu expansiv, nu, dar de o bunătaie, de o înțelegere sufletească. Avea pe atunci 45-50 de ani. Înalt, l-ai văzut fotografia în studio-ul meu. El a condus deci cercetările pînă prin '42-'43. Pe urmă n-au mai fost probleme arheologice, ei problemele fării. Scariat Lambrino a fost numit director al Școlii Române din Roma, și odată, cînd voi avea un răgaz mai mare și sănătate mai multă voi scrie despre

tot ce s-a petrecut atunci. **Habemus testimoniam** — avem martori. Mulți elevi ai Școlii Române din Roma încă trăiesc. Mai tîrziu, Lambrino a fost profesor de istorie la Lisabona. Din țară știu cit de mult tinea el la curățenia săpăturii; nu puteai să o înși soara necurățată, pentru că dacă noaptea venea o ploaie care dura două săptămîni?! Pămîntul trebuia dus departe, altminteri se pierdea toată munca. Și asta a fost bucuria lui cînd prin '51-'55 a venit la săpăturile mele de la Gela. Am colindat împreună peste tot să vadă ce se făcuse în Italia meridională. Îi impresiona și ideea care îmi intrase în cap, că noi trebuie să facem peste tot aceste muzee locale. Sigur, în capitală trebuie să fie muzeul principal al regiunii; dar să fie tu tot materialul de la Gela și să-l duci la muzeul din Siracusa, și acolo să n-ai loc unde să pui un opăi?! Așa a venit ideea aceasta cu muzeele locale, care nu era doar a mea.

• Coșmarurile unui arheolog

•• D.A.: Marcelle Lambrino, sotița profesorului, a fost o mare cunoaștoare a ceramicii grecești și a lumii grecești orientale din insulele Egee și din Asia Mică. Și cercetările din Rusia, asupra colonilor grecești s-au făcut pe baza celor ale ei. Ea a început prima egalizare cronologică și tipologică a ceramicii Greciei orientale, cu o migăleală și un curaj deosebit. Ar fi fost mai ușor pentru mine să intru într-un puț decît pentru doamna robustă, greoaie, care cobora pe scările acelea, făcute din crăci de coaci, pe care și acum le văd în față. Erau improvizatii, de multe ori adînci pînă la 6-7 metri, unde începuse apa. Sau cum spunea un țaran, moș Gheorghe: Doamnă, am ajuna la gîste. În ceramica greco-orientală apar ca decorații figurile acvatice; cînd ajungeau la straturile arhaice ale cetății, lucrătorii spuneau: am ajuns la gîste.
 • G.A.: Ți-am citit un text în care povesteați un coșmar care îți revine: cum te prăbușești de pe scară într-o săpătură.
 •• D.A.: Visul meu se trage de la primul șantier pe care am fost — la Albești. Nu s-a întimplat nimic acolo, dar frica este, frica nu poți s-o comanzi, nu poți să spui: nu-mi mai este frică. Și la Gela, cînd au scos capitelurile ionice și colaboram mereu să văd dacă nu se rupe cite ceva, din neabgare de seamă, mă uitam mai ales în sus, să nu se rupă scările, să nu se arunce pămîntul înăuntru. Și s-a întimplat odată la Gela nenorocirea, cu unul dintre cei mai buni lucrători. Săpăturile nu erau profunde, dar gîndește-te, și dacă au un metru jumătate, cit pămînt scoti, dacă îl arunci alături. Nu era ca la Histria, unde aveai decovlul care ducea pămîntul la 30-40 de metri departe de cetate.

• Legenda lui Don Bastiano în Sicilia

• G.A.: Povesteste-ne cum ai ajuns de la Școala Română din Roma în Sicilia.
 •• D.A.: La Școala Română din Roma m-am aflat în momente destul de grele: era '39-'40, nenorocirea cu Transilvania, cu Basarabia, pe urmă războiul, tot timpul neliniștit; te cheamă, nu te cheamă. Eram bibliotecarul Școlii Române. Și cînd m-a chemat ultima dată, prin '43, am răspuns: nu vin. N-am răspuns la...
 • G.A.: Apelul militar.
 •• D.A.: Da. Chiar un militar m-a sfătuit: mai bine rămîneți citiva ani aici. Ce este acolo, nu este chiar așa de... Pe urmă s-a sfîrșit războiul, s-au schimbat lucrurile, și ce a fost grav a fost această ruptură dintre noi, care am rămas acolo, și voi, care erati aici. Treizeci de ani n-am știut nimic despre voi, dar nici voi nu știati nimic despre mine.
 • G.A.: Pentru noi, tu făceai parte din mitologie. Ca și lumea de dincolo, în care știam că există. Dar cum era Italia atunci, după război? Era sărăcie? Soma?
 •• D.A.: Era sărăcie. Era și mare disperare, cu imensele mulțimi care plecau din Somalia, Etiopia, Libia. Statul italian a găsit atunci formula să-i întrebuințeze pe acești oameni pentru săpături. O mină de lucru convenabilă.
 • G.A.: Nici tu nu erai cetățean italian atunci.
 •• D.A.: Nu. Eu stăteam mai rău decît ei (rîde). Dar cit am stat la Școala Română n-a rămas zonă arheologică din jurul Romei pe care să n-o fi studiat. Și mai ales muzeele. În '43 s-au schimbat toate.
 • G.A.: Ai primit scrisoarea de acasă?
 •• D.A.: Nu. Scrisoarea am primit-o mai tîrziu; cînd fratele Cornel îmi scria: aici se petrec lucruri îngrozitoare. Tine-te departe, nu cădea ca peștele la momeală. Era scrisă cu creionul... În '45 mă chemaseră să ajut la reînnoțirea Institutelor germane — bibliotecii de mare cultură. Cînd aliații intraseră în Sicilia, Hitler ordonase să fie imediat transportate în Germania și Institutul arheologic și Institutul istoric, cu toate izvoarele medievale. Acum, după război, s-a decis că institutele să fie readuse la locul lor; a durat doi-trei ani pînă le-am aranjat cum fuseseră mai înainte. Pe urmă, împreună cu un coleg, mare arheolog și istoric, Massimo Palotino ne-am gîndit: Cum am putea ști ce

Roma antică (reconstituire)

noulăți sînt în arheologia greco-romană din întreaga lume? Așa s-a format prin '45-'46 această mare publicație **Faști arheologici** — o revistă internațională. Am început să scriem în toate părțile, dar un timp nimeni nu ne răspundea. Mai tîrziu am aflat că nimeni nu primise acele scrisori. Totuși, încot-încot am început să primim, și s-a putut ține pasul cu descoperirile care se făceau. Și într-o zi se afla la noi, în **Faști arheologici**, **soprintendentele** din Sicilia și ne povestea ce probleme spinoase avea în jurul faimosului teatru grec și al amfiteatrului din epoca romană. Și atunci, în ultimele zile ale lui '49, m-am hotărît să plec pentru un an-doi la Siracusa, să-i dau o mină de ajutor lui Bernabo Brea. El crease la Siracusa, împreună cu Paolo Orsi, un centru de cercetare excepțional; și era și o bibliotecă arheologică excepțională — mai ales referitoare la Sicilia. Pe urmă am mers să sap la Lentini (cetatea Leontino). N-a durat foarte mult pînă s-a găsit cetatea, poarta — totul. Cînd mă aflam acolo, a venit să vadă săpăturile un ministru al Lucrărilor Publice — din primul guvern italian republican. La un moment dat, el îmi spune: cit ai vrea să vină cineva și la Gela. Uite, cînd ai un moment liber, îți trimit mașina și te rog, vino. Mi-a trimis mașina într-o sîmbătă și atunci am văzut pentru prima oară Gela, care era nițel așa cum mi-o închipuisem eu: vorbește, bineînțeles, despre zona arheologică. Mi-am dat seama că acolo se va juca o carte mare. La Gela fusese prima debarcare a Aliaților, și am avut fericirea să am în mină și o fotografie aeriană. În fotografie am văzut zidul cetății și o eventuală poartă; cînd ai o poartă, ai toată cetatea. I-am spus ministrului că atunci cînd se va termina la Lentini să vrea să vină aici. Am venit pentru trei-patru luni și am rămas pînă în '58. În urma mea l-am lăsat pe Orlandini. Am fost ca fratele, am lucrat fiecare într-o parte și am publicat împreună despre Gela. Aveam timp destul, n-aveam probleme de birocratie. Gela fusese re-refondată de Federico Secondo. Era partea ce era mai frumoasă fortificată din lumea grecoască. Pe extremitatea orientală, acoperită cu duci și smochini, trebuia să se facă muzeul. Pe mine mă interesa foarte mult să identifice limita teritoriului cetății Gela, natural, cu mijloacele pe care le aveau atunci. Încot-încot am ajuns la cei 45 de km de părture de cetate, identificînd aşezările pe rînd, una mai mare, una mai mică. Acolo mi-am dat seama, după diferitele flouri de vase, de monedele găsite, că teritoriul avusese citeodată un stăpîn, citeodată altul. Muzeul de la Gela n-a fost visat de nimeni, s-a născut pe neașteptate — cu fotografiile aeriene, cu identificarea centrului. La inaugurarea lui aveam deja chemarea ministrului, ca să fondex la Roma biblioteca documentelor aerofotografice care privesc zonele arheologice. Metoda aerofotografică nu era curentă atunci, dar existau citeva lucrări. Iar eu știam despre fotografiile aeriene de cînd peste Histria zbura o flotilă de hidro-aviaste de la Constanta sau grupul de avioane al lui Bizu Cantacuzino. Fotografiiile le aveau de la doamna Lambrino, care mi le mai dădea și mie, să mă uit pe ele. În '64, cînd eram în zbor, m-a ajuns un avis, că trebuie să mă prezint la ministru cit de cîrînd. Se crease o nouă soprintendență în Italia meridională pentru regiunea Basilicasta (vechea Lucania). Eu o cunoșteam din fotografiile aeriene mai bine decît îmi cunoșteam buzunarele. Am acceptat. Am lucrat cu tineri din toate națiile Europei, fiecare specialist în cite ceva, Colegii din Italia îmi spuneau: ai format la tine Națiunile Unite.
 • G.A.: Care este nouatea ultimilor zile săpături, de la Rosanno?
 •• D.A.: Și pentru mine a fost o surpriză. La un congres de la Taranto fusese o discuție între doi colegi asupra provenienței unei inscripții. Eu le-am spus atunci: domnilor, nu poate fi nici așa, nici așa. Dați-mi doi ani și vom vorbi, trebuie să intensific studiile fotograficului aeriene, să văd cum merg drumurile. Un sanctuar are nevoie de apă, și izvoarele le poți vedea. În această imensă zonă nu se cunoșteau decît trei fragmente de inscripții în dialectul Lucan. Astăzi, după săpăturile de la Rosanno există 36 care arată cine erau acești lucrători (războinici, mercenari), ce organizare religioasă aveau, ce dialect au folosit (pînă cînd limba latină l-a scos din uzul epigrafic). A fost o descoperire care a dat peste cap atîtea și atîtea teorii, pe care este bine să nu le faci, dacă n-ai elemente.

• G.A.: De care regiune a Italiei este cel mai bogat? De Sicilia?
 •• D.A.: Da. De Sicilia. Pentru că acolo au fost momente de mare încercare a vieții mele: acolo am știut ce însemnează foamea și mai ales setea. Pentru că de foame mi-ai găsești o coapă, dar de sete... Și problema Siciliei este problema apei. Apă am avut într-un singur loc din cele unde am săpat. În rest, plăteam un om ca lucrător și el, cu calul trebuia să se îngrijească să ne aducă apă. De băut. Ca să faci duș, ca să te speli, nici vorbă. Și așa lucram, din primele zile ale lunii mai, pînă la sfîrșitul lui octombrie. Încotîncot. Și sîmbăta, Sîmbăta și duminica oamenii plecau pe la satele lor, făceau și o baie în mare, iar eu rămîneam pe loc și scriam. De aceea publicațiile mele au venit una după alta. Sîmbăta și duminica dormeam singur, afară, aveam o pătură, atît. Citeodată mai intram într-un grajd. Dar erau purici, așa că peferam să dorm afară, ca și lucrătorii. Cînd a venit regele Suediei să vadă săpăturile de la Sofiana (Philosophiana, în textele antice), după ce a terminat de văzut, mi-a spus: Hal să te duc eu, unde trebuie să mergi. Nu, i-am spus, eu rămîn aici, mai am cite ceva de văzut. Dar ajutorul lui, un mare arheolog și bun prieten al meu, l-a spus: Uite ce se întimplă. De cîți ani lucrează aici Dinu Adameșteanu nu a avut un cor. N-a avut decît o pătură. Nu știu dacă o mai are, dar a avut-o. Și doarme unde găsește un loc mai liniștit. Regele mi-a trimis un cort pe care l-am ținut toată viața. Regele era topograf. Misiunea lor închiriasă un etaj întreg la hotel. Tinea mult la mine și cînd lucram la Aerofototecă ne ruga să-i mai trimitem cite o fotografie aeriană anume. Undeori ne invita la el. Umbra peste tot ca orice om obișnuit, fără gardă, fără nimic. Asta este democrația. Asta care sînt pe aici, sînt hazașonii. Odată, cînd eram la Roma și ne-a invitat la el. Am mers cu elicopterul și am lăsat cu mine și pe fotograf. Acesta, cînd am ajuns acolo, nu voia să se urzeze la masă. Cum să stai la masă cu un rege? Bine, dragă, dar la plecare nu l-om spus unde mergem? Ră mi-ai spus, dar am erocut că ghimfii. Cum să stai cu la masă cu regele? Cu regea? Și cu noaptea? Dar te-a invitat dragul meu? Și ce limbă o să vorbim? Italiane, dragul meu.
 • G.A.: Nu era periculos în Sicilia să dormi afară? Nu erau animale sălbatice?
 •• D.A.: Nu, n-am pătîit niciodată nimic. Doar odată m-a mușcat o viperă. Era de Sfînta Maria. Și unul din lucrătorii îmi spusese: Don Bastiano (acolo așa îmi spuneau toți), să fii atent azi, e prea cald și bate soarele, sînt vipere. Și la un moment dat am simțit o împunsătură, ca de ac. M-am uitat, se vedea o urmă de sînge. Lucrătorul m-a văzut, Don Bastiano?! Qué cosa é? A sărit pînă la mine ca un acrobat. O viperă! A strigat și după ceilalți: Veniți repede, o viperă l-a mușcat pe don Bastiano! Au curățat un teren, m-au pus acolo, erau vreo 6-7 care nu aveau crăpături la buze și au încercut să sușă și să scuipe. Eram înnebun! Ce faceți, dragii mei? Se poate?! Pe urmă toți, cu pantalonii defăcuți, să facă pigi pe mine. Stai dragă, dar ce sînt eu?! Sărăci de ei! Ei spuneau că urina este cel mai bun dezinfecant; pe urmă mi-a confirmat și un doctor. Și nu mă lăsa să mă mișc. Dacă pînă la 5, don Bastiano nu începe vomitarea, e de rău, mi-au spus. N-avem bicicletă, n-avem cum să ducem la Caltanissetta. Pe la 5 și jumătate mi s-a făcut rău de la stomac, dar ceva întrozitor. Ei sărneau de bucurie, ca niște călășari. Eu crăpam, și ei urlau de bucurie. Au curățat, și iar m-au pus să nu mă mișc. Am dormit pînă dimineața la 5, cînd m-am trezit cu capul tulburat. Dar ei erau fericiti.
 • G.A.: Tineau la tine.
 •• D.A.: Întrebă-l și pe Orlandini cum e cînd ajung la Gela: dacă mă vede unul, într-o jumătate de oră, muzeul este plin. El au avut puțina asigurată 11 ani de zile datorită săpăturilor. Și pe urmă muzeul l-am făcut noi. Da, erau conștienți de asta. Cit m-am supărat cu ei ca să învețe, pentru că erau toți analfabeti: nu știau nici să scrie, nici să citească. I-am pus să se ducă la școlile serale iarna, cînd n-aveam lucrări. Așa s-a format această legendă: în Sicilia se credea că pot să fac miracole, că eu găseam cetățile imediat, că identifice orice. Dar eu, cite și cite nopți... Sau mai bine zis dimineața...

Interviu realizat de GABRIELA ADAMEȘTEANU

Agora și decora

Dealul Cotrocenilor — AZILUL ELENA DOAMNA

ing. ADRIANA HARASIM

Azilul Elena Doamna și Ateneul „Elizabeta” în 1903. (Din fototeca Academiei Române)

Pentru cei ce, în drum spre casă, urcă dealul Cotrocenilor, pe lângă Academia Militară, peisajul lăsat în dreapta, pe strada doctor Bagdasar, zărit distrat prin geamul autobuzului, este de multă vreme intrat în subconștient. În spațiile celor câteva blocuri și cămine studentesce, se ghiceste Palatul Cotroceni, iar imaginația completează acum incinta fostei minăstiri și reședințe de vară cu ceea ce ne-a prezentat televiziunea după revoluție. Cei ce locuiesc pe străduța ce mărginește micul parc ce urcă odată cu noi dealul spre Șoseaua Panduri, se pot odihni vara pe o băncuță din incinta ce spăra un mormint așezat chiar lângă povirșul, aici abrupt, al dealului, mormintul Anicai și al lui Carol Davila. Câteva trepte de piatră, pe jumătate îngropate în rîpa dealului urcă spre mormint, venind de nicăieri. Drumul autobuzului trece peste șoseaua Panduri și, cotind spre Drumul Taberei, călătorul vede în dreapta clădirea fostului Institut Pedagogic, iar în spatele acestuia, ridicându-se solemnă, turta unei biserici. Din depărtare impusă de izolarea dorită pentru o reședință prezidențială, nu se vede bine starea de ruină a bisericii, nu te izbăște brutal impresia de tristețe și uitare, pe care o ai la apropierea de aceste edificii, așezate la cîteva metri de Palatul Cotroceni.

V-ați întrebat vreodată de ce Anica și Carol Davila se odihnesc aici, de ce aceste două clădiri, Institutul Pedagogic și biserica, sînt înălțate atît de aproape de reședința, ce a bîdășos-țit, în timpul domniei lor, pe Prințipele Barbu Știrbey, pe Alexandru Ioan Cuza, pe regele Carol I și pe urmașii săi, pînă în 1947?

● Să ne întorcem în istorie

În 1853, avînd în bagajul său diploma de doctor, proaspătul absolvent al Facultății de Medicină din Paris, Charles-Antoine-François Davila, Carol Davila, își preia postul la Spitalul Militar din incinta minăstirii Mihail-Vodă din București, în baza contractului încheiat pe o durată de trei ani cu guvernul român din Tara Românească, condusă pe atunci de principele Barbu Știrbey.

Ce a însemnat Carol Davila pentru noua sa patrie, ne este redat cu o deo-

sebită emoție de doctorul G.Z. Petrescu, în cuvîntarea rostită în ședința Academiei Române din 1929, cu ocazia centenarului lui Davila. —Sîntă încă în viață să spună astăzi... unul din cei mai mari între marii Români care au condus la edificul minunat al renașterii țării noastre, creator, inițiator și educator în domeniul culturii naționale, acela care s-a desvîluit în admirabila declarație: „Găzduind pe malurile Dunării o nouă patrie, România, o Franță a Orientului, în idelle, tradițiile și aspirațiile de civilizație ale surorii celei mari, am devenit cu inima și în faptă cetățean român”.

● Un Timp, un Om, o Credință

Auspiciile sub care s-a deschis cariera sa și care au avut o înțiere puternică asupra întregii sale activități, scrie dr. Petrescu, au fost: un Timp, un Om, o Credință.

● Timpul a fost epoca Hellazilor, Goleștilor, Bolștinenilor, Hăleștilor, cînd poporul începuse a cere lumină.

● Omul a fost Barbu Știrbey-Vodă, domnitor luminat și însuflețit de o vîc dorită de a face fericea țării sale.

● Credința a fost aceea care l-a căluzit toată viața, că Românul este apt pentru cel mai înalt grad de cultură.

În condițiile favorabile și înzestrat cum era, opera lui Davila a fost ca munca unui semănător într-o țară a-lesă.

Davila a înțeles, desigur, că mulți oameni luminați ai timpului, că progresul, civilizația unei țări depind de modul în care sînt rezolvate problemele sociale ale epocii. Și printre acestea, marca, asidua, continuă sa preocupare a constituit-o soarta copiilor orfani.

Preocupări pentru ajutorarea acestor copii nenorociți mai avuseseră și alții înainte lui Davila, dar aceste ajutoare fie nu ajungeau la copii, fie de-sele schimbă de domnie și alte probleme ce frămîntau Tara Românească, le făceau de necontrolat.

Crescut el însuși ca un orfan, o copilărie tristă și întunecată l-a marcat caracterul, l-a maturizat timpuriu, l-a făcut uneori închis, rezervat, dar l-a

dat în schimb o extraordinară vitalitate și o mîla fără margini față de toți dezmorțenții soartei.

Desi se cunoșteau unele date despre donații făcute în folosul orfanilor, Davila nu aștepta cercetările. Starea copiilor orfani era extrem de grea, căci, trecuți sub administrația Ministerului Cultelor, acești copii se dădeau în creștere pe la doici în București și cea mai mare parte muriau în scurt timp. Cîei doicile nu erau supuse niciunui control, iar în caz de boală nu primeau ajutor medical. În general, acești copii ajungeau, fără căpătîi, pe stradă. De aceea, Davila, realizînd necesitatea socială a actului său, adună orfanii în casa sa și începe, cu energia și tenacitatea sa caracteristică, să se ocupe de creșterea și educația lor sîntătoasă. Dar fondurile de întreținere erau reduse, căci Statul plătea doicilor un galben pe lună, adică un leu pe zi, sumă foarte mică pentru a asigura copiii o creștere decență. Davila, hotărît, reușește două lucruri importante:

● să adune puținele fonduri ce au mai putut fi recuperate din donațiile făcute anterior.

● să asigure pentru sublimă cauză a orfanilor, protecții puternice.

● „Ei au dat instituțiile de care sîntem mindri”

Au mai intervenit însă doi factori de foarte mare importanță, dar neapelați de către Davila, factori ce aveau să asigure acestei opere filantropice o strălucire și o recunoscere ce va depăși granițele țării.

„Succesul său, va scrie în 1885 doctorul C. Iszuli, s-a datorat și unui agent adesea încă nedefinit, dar care-și căpătase însuflețirea de la acei nemuritori dascăli, buni, devotați, oameni instruiți și mai presus de toate buni Români, care preparaseră o clasă puternică, dar încă fără coeziune, clasa ROMANILOR DE BINE. Ei au dat instituțiile de care sîntem mindri”.

Davila avea imensă popularitate și mare simpatie din partea acestora. Opinia publică a fost cu el.

Al doilea factor a fost soția sa Anica.

În 1861, Carol Davila se căsătorește cu Anica Racoviță, fiica singurei fiice

a lui Dinicu Golescu și a Zinei, deei și nepoata celor patru frați Golesți. Prin soția sa, Davila intră într-una din familiile de mari patrioți români. Unul dintre elevii, apoi colaboratorii și prietenii lui Davila, doctorul Dimitrie Grecescu, ne povestește împrejurările căsătoriei lui Davila, povestire din care se întlege ușor extraordinara asemănare de aspirații, de dorință de a face bine, făcînd din Anica cea mai devotată colaboratoare a sotului său în operele sale de binefacere, iar din Davila, un mare patriot român. În istoria pedagogiei române el a fost asemănat adesea cu soții Pestalozzi.

Anica îl aduce de zestre lui Davila un loc pe dealul Cotrocenilor, loc cuprins între șoseaua Panduri de azi, Palatul Cotroceni și Academia Militară, de fapt, platoul cu partea abruptă a dealului. De pe acest loc, la murea dealului, acolo unde începe strada doctor Demosthene, Tudor Vladimirescu, în 1821, a coborît în București. De aici a scrutat el, printre copacii din pădurea densă ce acoperea pe atunci dealul Cotrocenilor, orașul, aici și-a așezat cortul, cînd a tăbărit la Cotroceni. Acest loc a fost cunoscut, în secolul trecut, de către localnici, sub numele de „Cortul lui Tudor Vladimirescu”. Tudor întărește tabăra și minăstirea cu santuri și metezeze, primind îndrumări tehnice de la arhitectul Freywald, iar la fortificarea și la organizarea taberei au lucrat Gheorghe Lazăr, pe atunci profesor la Sf. Sava, și elevii săi.

Întărit cu santuri și metezeze era și locul „cortului lui Tudor”, urmele lor mai fiind vizibile în 1874, cînd le mai aminteste C.D. Aricescu. Iată deci ce înseamnă acest loc din Cotroceni, proprietatea soțiilor Davila. Dealtfel, și Davila avea proprietăți în dealul Cotrocenilor, cu vîi întinse, iar dealul se mai cunoștea și sub numele de „vîle lui Davila”.

● Model de învățatură și de ordine

La începutul anului 1862, Davila creează, pentru copiii orfani, un adăpost, într-o casă, afară din oraș, la via ce avea în Cotroceni. În tot timpul vieții lui Davila, scrie doctorul Dimitrie Grecescu, azilul a fost obiectul principal și necurmat al muncii și vegheii sale, consacrand pe fiecare zi partea de timp ce-i rămînea din numeroasele sale ocupații, așa că în curînd azilul a fost model de învățatură, de educație și de ordine perfectă.

Dar azilul avea venit mic, căci pînă în 1862, el se întreținea din acea sumă de un galben pe lună și din ajutorul dat de soții Davila.

După ce Doamna Elena Cuza vine în București, vizitează toate instituțiile culturale și de binefacere. În 13 Iulie 1862, printr-o scrisoare adresată Președintelui Consiliului de Miniștri, Doamna propune dezvoltarea azilului înființat de soții Davila și oferă, din casa ei particulară, o mie de galbeni (32.000 lei). „Doresc cu tot dinadinsul, scrie Elena Cuza, ca fundamentale unui alt nou azil să poată fi așezate fără întîrziere și insist totodată a fi lângă acele ce există astăzi, pe coasta de lângă grădina palatului Cotroceni. Cu chipul acesta voi avea sub ochii mei tinerii copii deveniți protejații mei...”.

În 13 Iulie 1862, Domnitorul Alexandru Ioan Cuza semnează decretul prin care, arătînd că pretulește dorința Măriei Sale Doamna, se autorizează construirea așezămîntului ce va purta numele patroanei sale, Elena Doamna.

● Au donat oameni din toate stările și de toate naționalitățile, alți cei avuți, cit și cei modești

Într-o atmosferă de enorm entuziasm, Duminică, 29 Iulie 1862, s-a pus piatra fundamentală a azilului. Evenimentul a prilejuit o adevărată sărbătoare populară a Domnitorului și a soției sale. Un exemplar din procesul-verbal al ceremoniei, semnat de Majestatele Lor, o medalie comemorativă bătută ad-hoc, cite o piesă din monedele timpului și actul de fundație, semnat de Alexandru Ioan Cuza, de Doamna Sa, de ministrul Nicolae Krețulescu și de Carol Davila, ca Inspector General al Serviciului Sanitar, au

fost închise într-o gîlă cu plumb, c de Doamna în plat se afiă și astăzi.

Statuia Anca Davila de Karl Storck. Fotografii de

clădire al Azilului scribere, prin grija năstirii Cotroceni, și vin poporului c terenul viltoarei. După punerea pie Azilului, Doamna, oferise, a făcut țară pentru subșulul Davila este- denta donațiilor, e venit pînă azi, de de toate naționali- Donatiile au scoos popularitatea de e veranții și Davila, cetățenilor întregii act social. Au don coliturile țării, din de toate naționali- menți importante, cunoscuți sau are raci, Doamna fa către femeile rom- obiecte de decorat cure lansează o l- toful deosebită a- Alecxandri, care i proprietate Azilul de poezie populară vînzarea editurilor Doamnei, atî cu c cu litere slavone, bile, în acea dată, contribuî la conșt- Azilului, „Copiii e porului român”, e poeziile populare, tribuții la clădire

Cu asemenea ză- tia și dotarea azil- în scurt timp, un- și mai moderne din Europa. În- dică aripa dreaptă stingă a actualui c- anului 1863, copiii- locas. Primește ad- fane din Institutul

Soții Davila e- proape de soarta- le întemeleze, pe- min părintesc, un- atmosfera de fan- toare. Prima direc- învățătoare și pu- Azilului, a fost / mult se interesa / al Azilului, ne- gta schimbate între- c- necroase — Elena- nasa Elenei Davil- soțiilor Davila) și / soții de bunătate- mai transmisia feti- gosten pentru ero- și ea o sva de- pentru obiceiurile- lare, pentru cultu- cîndu-și copiii în- învățîndu-i balad- cele populare, me- Anica pleca vîra-

la Brebu, la min- Matei Basarab; s- tori, se cosca ruf- ranilor, se vizita- nesti și se împăr- mente.

Cu asemenea l- mirare că fetițe- mamă, iar Davila- nul doctor, ei și- Desigur, cu to-

vila, Azilul nu putea să se dezvolte fără donații și fără sprijinul perechii princiare, Alexandru Ioan Cuza și Doamna Sa.

Evenimentele din 11 Februarie 1864 par să lase Azilul orfan. De departe, Elena Cuza cere Anichii Davila să scrie despre Azil, dar ajutorul substanțial lipsea.

În anul 1866, Azilul Elena Doamna avea deja construite două aripi distincte. Prin donațiile tuturor districtelor din țară, din 1863 dispunea de cea mai bogată colecție de costume naționale — la sărbători fetele și mai ales Anica Davila, a cărei colecție personală de costume naționale era foarte cunoscută, erau îmbrăcate în frumosul port național. De altfel, primul portret al Prințesei Elisabeta în costum național, ne-o înfățișează îmbrăcată într-un costum din Mîscuț, al Anichii Davila. Biblioteca Azilului, foarte valoroasă, primise donații din partea tarului Alexandru, a familiei Solomon, a soților Davila și a multor alora. Laboratoarele de fizică fuseseră dotate cu aparatură modernă pentru acea epocă iar laboratorul de chimie nu ducea lipsă de nimic.

Și mai presus de toate, pentru ea orfanii să capete o învățură a-lesă, corpul didactic al Azilului era ales cu multă grijă.

Odată cu căsătoria Prințului Carol cu Elisabeta de Wied, Azilul are din nou o protecție, o ființă de o bună parte fără margini, sensibilă, cultă și care, după vizita pe care o face la Azil, convingându-se de calitățile și lipsurile acestuia, ia nobila inițiativă de a deschide o listă de subscripție pentru construirea unei capele — capela Elisabeta — și, conștient de lege, un Ateneu feminin care să completeze școala primară, cu studii secundare umanitare, școala normală, școala profesională, ateliere pentru încurajarea aptitudinilor artistice ale copiilor, în Ateneu fiind admise orfanii cu aptitudini deosebite și burse: admise prin concurs.

executată în 1879

BOGDAN

copiilor găsiți. La

administratiei mi-

se împărțit piine

incinsese hora pe

ședini a azilului.

fundamentale a

o lingă suma ce

apel în intrarea

la folosul azi-

se va ține evi-

entă ce ne-a por-

tuș meticolozității

toate actiunile.

în evidentă atî-

te bucurau Su-

și entuziasmul

ari pentru acest

omni din toate

ste stările sociale,

le, au donat ca-

oameni modeste,

ni, bogati și să-

din nou un apel

t, de a dona nici

interioară, pentru

rie. O donație cu

cut poetul Vasile

lăcut, în deplină

Elena, colecția sa

uma rezultată din

drite, la sugestia

ctere latine, cit și

ntre a fi acced-

uror să urmeze a

ta și întreținerea

și și genului po-

numea poetul

și sibă și el con-

Azilului Elena.

ncepe construc-

l, care va ajunge,

în cele mai bune

tuții de acest fel

de un an se ri-

o parte din cea

strucții. În toamna

mulă în noul lor

st tot aici și or-

regorian din Iași,

ntercesau indev-

șilor și căutau să

l posibil, un că-

să nu le lipsească

sritate binefăc-

ire, fără salariu,

oare de grijă a

ca Davila. Cît de

ca de bunul mers

nărturie scrierilor

două ființe ge-

amna (care era și

fiem mai mare a

sica Davila. În a-

sletului, Anica a

re de la Azil dra-

eamului, așa cum

părinti și bunici,

tradițiile popu-

românească. Cres-

cută cu orfanii,

populare, cînte-

nte din străbuni,

fetele în tabără

O locomobilă pompa apa

În 1870, de ziua Prințesei, se pune piatra fundamentală a capelei, avînd în interior actul de naștere al ctitoriei, cu semnăturile Prințului Carol și al Doamnei Elisabeta. Se construiesc partea centrală a Azilului și corpurile de legătură cu clădirile existente. În subsol, au fost captate bogatele izvoare ce existau în zona clădirii iar, prin ceea ce era perfecțiunea tehnicii acelor timpuri — o locomobilă — apa rece și caldă era pompată permanent la cele două etaje ale clădirii.

Pentru capela Elisabeta trebuia ales un pictor cunoscut al vremii și astfel, în 1875, Gheorghe Tătărăscu se angajează a zugrăvi „toate tablourile atît cele după zid cit și cele de pe tîmpla capelei”, iar pe lingă acestea și alie 24 de icoane, pe tîmplă „după placul domnului Storek”, căci Karl Storek a sculptat tîmpla și stranele.

Primul cor laic de fete

În 1873 capela se sfințește, după terminarea picturii și, de la această dată, la slujbele ce se țineau aici, venea familia domnițoare și foarte multă lume aleasă. Corul capelei, de faimă națională, a fost primul cor laic de fete și, deși criticat la început, a ajuns unul din cele mai bune coruri din țară. Corul, pe trei și patru voci, a avut ca maeștri pe I. Carl apoi pe Elisodoro Bianchi. La cursul primar era profesorul Louis West. Printre profesorii, pe care l-a avut Azilul, s-au numărat Ioan Slavici, Alexandru Orăscu, doctorul C. Istrati, dr. Barbu Constantinescu, la pictură Sava Henția, la sculptură Karl Storek iar mai tîrziu elevul acestuia, Ion Georgescu. Nicolae Grigorescu a dat îndrumări de pictură pe ceramică maeștrii de specialitate a Azilului. Grigore Manolescu și Aristizza Romanescu au dat, gratuit, lecții de actorie unor elevi talentați. Să amintim concursurile din țară și Expozițiile generale de la Viena și Paris, la care lucrările de artizanat realizate de elevele azilului, broderii, covoare și costume naționale, au fost răsplătite cu premii deosebite. Azilul a devenit o școală model, unde veneau să învețe felul de organizare, de educație și învățămînt, mulți dascăli români din Principate și din Ardeal. Revista Educatorul — revista Azilului Elena Doamna — a fost pentru școala românească de atunci ceea ce a fost mai tîrziu Revista Învățămîntului.

În istoria intrării României în Europa secolului al XIX-lea, Azilul Elena Doamna cu Ateneul său, și-a înscris pagina sa de glorie.

Anica Davila nu a avut fericirea să la parte la minunatele rezultate ale strădaniilor sale. La moartea sa, în 1874, Davila îi așează mormîntul pe locul cîntului lui Tudor Vladimirescu, acolo unde a dorit să fie înmormîntat și el. La baza mormîntului strălucit de o cruce înaltă, Karl Storek a așezat un medalion cu un haut-relief cu chipul Anichii.

Sotile fostilor elevi ai lui Davila, su ridicat, prin subscripție publică, o

Bucureștiul este în paragină. Locuim un oraș cu străzi și trotuare desfundate; grilaje și stâlpi de poartă stau într-o rină, proptiți în copaci uscați; ne-am obișnuit cu tencuielile cojite și detaliile sparte, cu scursorile de ploaie murdară pe parapete, cu streșinile și acoperișurile mincate de rugină, cu burlanele care curg. Ne-am obișnuit cu peisajul lăsat de un incendiu, în mijlocul orașului, acum un an și jumătate: o casă superbă, cu invelitoarea și șarpanta distruse, se macină încet, în vîzurl tuturor. Cître murele au zdruncinat fundațiile și structurile de rezistență, umezeala invadează pereții în cartierele vechi unde de o jumătate de secol casele abia dacă s-au reparat. Blocurile noi au crăpături de o palmă între panourile de fațadă, intrări dezolante, planșee și pereți incapabili să blocheze zgomotul cel mai nevinovat. Vara aerul e prăfuit și incins, vîntul mină hirtilele ude pe străzile principale, șobolanii împrăștie gunoaiile pe Bulevardul Magheru și aproape orice loc public — școală, dispensar, administrație financiară, poștă sau spital — e de o înspăimîntătoare urîșenie dacă nu pur și simplu murdar.

Sociologii și urbanistii au inventat un concept pentru această stare a orașului: decrepitudinea urbană distruge încet și sigur spațiul amenajat și cheamă la însingurare și violență — puținele comportamente care se potrivesc mai degrabă natural unui mediu atît de advers.

Am moștenit deci, printre altele, și o capitală în paragină. Concursurile de arhitectură se anunță unele după altele — pentru centre de afaceri, de telecomunicații, amenajări sportive de cel mai european nivel, catedrale de dimensiuni cu totul excepționale, reconstrucții ale unor monumente istorice. Sîntem pe punctul să continuăm aventura macabră în care cea mai mare parte din resursele evident limitate va porni din nou spre edificii declamatorii și programe de prestigiu. Și încă o dată în afara cîmpului de interes al investitorilor, al decidenților, al părinților orașului, al urbanistilor, al arhitecților, al publicului, riscă să rămînă scena dramatică a proceselor de decrepitudine urbană.

Am ales pentru deschiderea unei discuții despre prioritățile urbanistice ale Bucureștiului un documentar despre Dealul Cotrocenilor întocmit de Adriana Harasim. În această zonă de tradițională inițiativă arhitecturală, peisajul nu e cu nimic diferit de cel din atîtea alte părți din București. Capela în ruină, clădiri care și-au pierdut decorul de fațadă, interioare degradate, preluate la întîmplare și adaptate la întîmplare de instituții care au venit și au plecat fără să se induiozeze de ce lasă în urmă.

Dar parcul cu arbori seculari e superb, zidurile solide păstrează memoria unor inițiativă generoase, iar așezarea pe cornișa Dimboviței — cum puține sînt în oraș. Ce e de făcut deci? Cu ce să începi cînd nu poți face totul deodată? Ce se va alege din fondul de edificii vechi de 100 de ani, neingrijite, puțin adaptate la viața contemporană, dacă indiferența globală a unui sistem va fi înlocuită de energia puțin selectivă a intereselor private? Ce facem cu monumentele cite au mai rămas? Ce funcțiune, ce destinație le putem da? Cum să păstrăm acele instituții care au făcut România modernă? Și cine și cu ce bani le vor prezerva pentru viitor?

MARIANA CEIAC

statule a Anichii Davila, așezată apoi în curtea Azilului, în mijlocul parcului unde stătuse de atîtea ori, în mijlocul copiilor, pe care îi iubise atîta. Statuia, realizată de Karl Storek, o reprezintă pe Anica, îmbrăcată într-unul din minunatele ei costume naționale, îndrumînd un copil orfan spre casă — Azilul.

După moartea lui Davila, Azilul a trecut prin perioade de regres sau de avînt, dar a rezistat timpului, datorită impulsului inițial și a diferiților oameni de bine care, mai rar, este a-

moră al Elenei Cuza, așezat cîndva sub o arcadă de trandafiri, la intrarea dinspre șoseaua Panduri, nu se mai află în București. Doar soclul gol mai aminteste de existența lui. Capela Elisabeta, din care în 1948, ultimul preot care a slujit aici, a fost scos din biserică în timpul slujbei, a fost serios avariată, mai ales la cutremurul din 1977. Neîntînd biserică cu preot permanent, atît Patriarhia, cit și Primăria Capitalei, nu au intervenit pentru a o repara. În pictura lui Tătărăscu s-au înfipt pîtoane pentru amatorii de al-

O vară a primejdiei, ce n-a mai venit

În vara acestui an, urmau să dispară și Azilul și Capela, pentru ca din două secole de istorie să nu mai rămînă nimic.

Istoria Azilului a fost întotdeauna legată de istoria Palatului Cotroceni, de istoria Dealului și Platoului Co-

Curtea interioară a Azilului; piatra de temelie a fost așezată în 1862 de Elena Cuza, Alex. Ioan Cuza, Alexandru Davila și N. Kretzulescu

devărat, nu contribuit la întreținerea lui. La conducerea Azilului s-au succedat directoare înimose — Felicia Racoviță, Zoe Grant, surorile Anichii, apoi alte nume, de care sînt legate realizări de seamă — Margareta Miller-Verghi, Adela Proca.

Piosul omagiu apoi expulzat

Evenimentele de după anul 1944 au însemnat și desființarea treptată a acestei instituții, orfanii și copiii găsiți ajungînd a fi marginalizați. Inventarul Azilului a fost împrăștiat. Portretele donatorilor și ctitorilor așezămîntului, care, în semn de pios omagiu, au fost strînse și expuse într-o sală a Azilului, Galeria donatorilor, au luat calea unor muzee sau au dispărut. Bustul în mar-

pinism, din păcate, chiar și după revoluție. Clădirii Azilului, pe frontonul căreia străluciau cîndva, scrise cu litere aurite, numele Azilului și Ateneului Elisabeta, i s-a rețezat un nivel, în timpul consolidării după cutremur, Frumosul parc din spatele clădirii, unde, la 15 August, prin tradiție, se ținea, de veacuri, Irgal Sfintei Marii, nu mai există nici el. Statuia Anichii Davila, rămasă, ca prin minune exact pe vechiul ei amplasament, a scăpat, fiind protejată de depozitul de materiale al constructorului Palatului Cotroceni. Haut-relieful de pe mormîntul Anichii a fost distrus de mult, în locul lui rămînînd hidul disc de metal, ce a servit ca suport. Grupul alegoric de la piciorul mormîntului este distrus și el, iar pînă plantată în 1879 de către Davila în jurul mormîntului au ajuns suporturi pentru coșuri de baschet.

Și cînd te gîndești că în 1990, la comemorarea lui Carol Davila, toate acestea au fost declarate monumente istorice!

troceni. Și tot astfel, istoria Cotrocenilor nu poate fi concepută, fără a cunoaște și povestea acestui așezămînt, care a însemnat istoria emancipării femeii române, a unui lăcaș de cultură națională și o pagină de glorie în învățămîntul românesc. El trebuie reintegrat în patrimoniul valorilor istorice din acest al doilea centru istoric al Bucureștiului și merită, pentru contribuția lui la renașterea culturii naționale, un pelerinaj din partea copiilor, părinților și buniciiilor din această țară, a profesorilor și școlariilor, a oamenilor de cultură.

Și, deasemenea, să nu uităm că în Dealul Cotrocenilor, sub pași noștri, se află mărturiile peste veacuri a faptelor de bine ale unora dintre cele mai proeminente personalități ale istoriei naționale.

Și poate vom mai putea admira și noi pe acel minunat Iisus Pantocratorul, pictat de Tătărăscu, pe sub care acum sboură, libere, păsările cerului.

Agora și decorul

„REVOLUȚIA
ȘI
LĂCAȘURILE
SFINTE”

ANCA VASILIU

În preajma sacrului omul tace, se roagă și construiește. Tace — pentru că orice apropiere adevărată înfloare, e dureros-nelinștitoare și e dincolo de respirație și de concept. Tace, pentru că e revelație și în fața revelației orice comentariu prăsoeste, orice zgomot distonează; chiar și propriul trup, dacă nu devine transparent, jenseză. Se roagă — pentru că în preajma sacrului e primul gând care îi vine omului și poate singurul care îi e primit. Se roagă — fiindcă simte că nimic altceva nu-l poate exprima mai bine în stăruință în care se află, nimic nu-l poate „salva”, nimic nu-l poate întoarce la umanitatea lui, nimic nu poate multumi mai adine faptul de a fi făcut lui, celui mai umil dintre oameni, revelația. Se roagă — pentru că astfel își tânușcă tăcerea, răscumpărându-și totodată dreptul de a rămâne om, se roagă pentru că a înțeles până cel de „dearte” îl este dat omului să ajungă rămânând pe pământ. În sfârșit, construiește pentru a face să dăinuie ruga, „și am zidit această sfințită rugă în numele celor trei sfinți...” spune pisania de la Trei Ierarhi, citoroeste pentru ea în rugăciunile urmașilor să-i fie nomenit numele înainte lui Dumnezeu, spre lertarea păcătoșilor și veșnică aezare în preajma Sa. Construiește, deci, pentru anamneza unei apropieri a-topice, a unei revelații.

Atunci când omul se confruntă cu dimensiunea sacrificiului, reacțiile lui sînt altema celor din preajma teofantel. Se înfloare, se roagă și ridică o

Șieu Sfântu (sec. XVIII) — jud. Bistrița Năsăud

Fotografie de Anca Vasiliu

cruce, o troiță sau o capelă-martiriu — un Loc al stujbei de comemorare, un Loc al ocrotirii locului. Larma și spectacolul îi sînt străine, căci l-ar îndepărta de adevărata dimensiune a sacrificiului uman, iar pe acesta l-ar face astfel inutil. Ce provocare mai oarbă decît ostentația exhibitorie a sacrificiului, ce josticie mai mare decît sublinierea ororii pe care, obiectual, o conține orice martiriu?

Să profităm de farselo tragice ale istoriei pentru a ridica, din singe și praful, pe sărăcie, pe stăruință și lipsă de bunăcuviință, o „catedrală a neamului” — ce venie îndepărtat, ce falsă lumină, ce speculație absurdă a unor premise prost înțelese! Asemeni discursurilor fără întrerupere, asurzitoare și derarticulate, despre ceea ce fiecare om împlinește în taina propriei sale umanități și în fața icoanei. Asemeni abuzurilor care merg la saturație și care vor sfîrși prin a lăsa singur pe „vorbitorul-eficient” cu tribuna sa din schelărie neacoperită. Nimic mai fără gust și mai fără har decît a insistat asupra unor „convingeri” (folosindu-le sau nu drept „paravan”), când omul și-a umantat de secole, poate de milenii, dialogul său cu transcendența. Și nimic mai surprinzător în această zgomotoasă insistență decît indiferența masivă față de „obiectele” propriilor lor sloganuri: „istoria neamului”, „lăcașurile sfinte”.

Ce acuza mai gravă în fața instanței civice, ce și în fața „celor sfinte”, decît să lași în paragină și distrugere

sigură locurile în care s-au rugat strămoșii noștri? În numele unei Biserici triumfătoare guvernamentale și care-și dorește sărbătorit „succesul” în catedrale ample cit un stadion. Ce lipsă de sinceritate în aerul pios al unei asemenea inițiative. Și ce confuzie poate domni într-o cultură în care de la palat la biserică nu-i decît o diferență stilistică.

Sînt lăcașuri, locuri sacre, care se macină de vreme și stăruie tăcut pe lângă imposibilitatea surdă și oarbă a contemporanilor noștri, pînă cînd vor cădea definitiv în regnul anonim al naturii. Sînt biserici de lemn, ortodoxe, și biserici gotice de piatră, catolice sau evanghelice, în universul spiritual și artistic alit de complex al Ardealului, care vor dispărea miine, înainte ca ei mai mulți dintre oamenii acestui loc să fi aflat măcar de existența lor. Și poate mulți gîndesc că e firesc să fie așa, că e în ordinea istoriei ca trecutul să se steargă și să construim Noul, adică orgollosul Prezent pentru un viitor pe care-l numim „luminos”. Fîndcă, de fapt, noi nu mai știm care e adevărata tîntă spre care ar trebui să ne îndreptăm. Iubim „turistice” ruinele, dar nu ne mai regăsim în ele, sîntem tot mai înafară, tot mai pozitivi, tot mai departe de înțelegerea firii, a timpului și, deopotrivă, a trupului și a spiritului uman în raportul lor ontologic cu transcendența. Și atunci, cu dispreț, numim paseism sau „interes patrimonial” această îngrijorare dis-

perată care te cuprinde în fața lăcașurilor ce se prăbușesc umil alături de ostentatia secularizatoare a noulor edificii religioase. Le numim istorie, ca și cum aceasta ar fi litera moartă a unei civilizații dispărute, ca și cum, fil bastarzi, nu ne-am mai recunoaște strămoșii și ne-am lăsa bătrîni afară să se atîngă încet și sigur, indiferenți la înțelepciunea și harul pe care l-au adunat pentru fiecare din noi timp de secole. Faptul că aceste biserici, pe care le lăsam să se prăbușesc, fac parte din înfrimătatea spirituală care pe e proprie, poate cea mai proprie, faptul că în ele stau încă ne-stinse, nu în primul rînd tebinzile artistice ale unor constructori, căpitanii și icoanari anonimi, ci, mai cu seamă, rugăciunile spre pomnire ale oamenilor de rînd care s-au perindat, generație după generație, pe aceste locuri pe care stăm noi acum, acestea ar fi trebuit să stăruie în memoria ierarhiilor ecleziastice și laice și să le îndrume spre una din victoriile adevărate ale unei „revoluții” pentru care — atunci, trezită din indiferență și orgollu — nici un sacrificiu nu va fi fost inutil.

Poate că mai găsăm în noi o speranță ca să credem că nu vom „răscumpăra” nedreptatea unui martiriu atînd cu emfază sărbătorii comemorative, ci ne vom întoarce față către locurile unde viața oamenilor n-a fost lustră în deridere, și unde stau încă, drept pildă, construcțiile făcute ale rugăciunii.

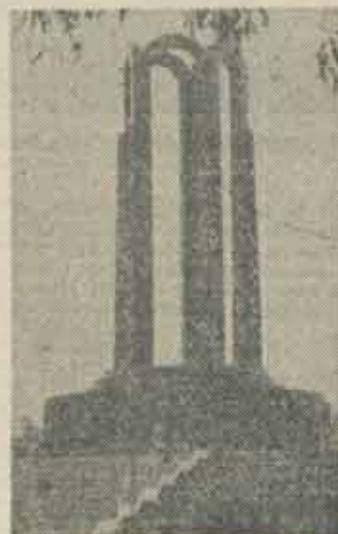
Cînd ne gîndim la patrimoniul, avem în minte noțiuni estetice aflate în virful ierarhiei axiologice, precum și perioade glorioase din istorie. Și totuși, dacă am face un inventar al monumentelor și clădirilor înaltate în timpul perioadei comuniste, am constata că numărul lor depășește ceea ce s-a păstrat din întreaga noastră arhitectură anterioară. Cu unele excepții, caracteristice acestor citorii sînt atențat la simțul estetic, mesajul propagandistic „partinic”, gigantismului și risna de materiale, concesile făcute realismului socialist și gusturilor proletcultiste ale foștilor conducători politici.

Să luăm un exemplu: mausoleul din fostul parc al Libertății. Sugerez citorului să-l viziteze. Nu va reuși. A trecut din grija fostei gospodării a Comitetului Central al P.C.R. în grija nimînui (va fi preluat probabil de Administrația Domeniului Public), iar fostul administrator, domnul Pătrașcu, a ieșit la pensie, după ce a lucrat o viață la paza acestui obiectiv de importanță națională. La mausoleul comunist al „erolilor” comunismului se depun în continuare flori. Zilnic. Cine le depune? Și de ce? Dacă sînt fi aflat cu siguranță, dar asta mă vîd nevoit să mă lău după

rvonuri. Unii vorbesc de rudle celor depuși aici, alții de persoane aflate azi „foarte sus”. Poate că cele două categorii nu se exclud.

Dar cine sînt cei înmormîntați aici? Vorba poetului, „toată floarea cea vestită” (sau aproape toată): în „centru” se află Groza, Parhon și Dej, iar pe „laterale” Sălăjan, Pătrașcanu, Voitec, Petrescu (tatăl „odiosului”) etc. Se discută mult despre neccalitatea de a goli monumentul fu, nerar de locatarii lui și de a-i muta în alta parte. Alții, mai radicali, vorbesc chiar de dărîmarea mausoleului, spunînd că a fost construit pentru a-i înmormînta aici pe cîțiva dintre cei mai mari criminali și trădători din istoria noastră post-belică. Trăim într-o perioadă cînd ideile multimedii devin repede „forte materiale”. Mai ales cînd este vorba de distrugere (vezi cazul demontării statului lui Lenin și Petru Groza). Probabil că pentru preînțîmpinarea unor astfel de excepse monumental este în continuare păzită, fiind înlocuită garda de onoare a securității cu jandarmieria. Trebuie să-i lipsească simțul istoriei ca să fi de acord cu dărîmarea mausoleu-

Templele nomenclaturii

lui sau măcar cu mutarea osemintelor. Din același motiv monumentul nu trebuie închis accesului public și nici păzit cu jandarmieria. El trebuie să rămîna acolo unde este, cu morții lui cu tot. Să ne aducă aminte de agonia istorică pe care am trăit-o

vreme de decenii, de genocid și de călări desemnați de destin să-l înfruntăm. Ca să nu se mai întîmpe niciodată trebuie să ne roaminăm mereu.

Sînt destule persoane care pledează pentru valoarea arhitectonică a monumentului. Problema trebuie nuanțată. Dacă-l judeci în sine, strict estetic sau dacă-l compari cu monumente funerare celebre (cum ar fi piramidele sau mormîntul familiei Medici din Florența), mausoleul din fostă plată a Libertății este un kitsch. Din punct de vedere tehnic, însă, spun specialiștii, el este o performanță. Ca să fie ridicat, a trebuit chiar reinventată vechea tehnică de construcție masonică a monumentelor funerare (aleste). Avem de-a face cu un kitsch funcțional. Funcția lui de a da mărturie pentru ceea ce nu trebuie să uităm este mai bine îndeplinită dacă este exoresiv pentru academismul proletcultist.

Tot învîrîndu-mă în jurul mausoleului, intru în vorbă cu un grup de pensionari. Discuția politică. Îi deturnez într-o discuție despre mausoleu. Au păreri tărănuște, liberale, comuniste, feseniste. Cum adică, păreri co-

muniste, s-ar putea întreba citorul. Păi, uite cum: dacă ne-am respecta pe noi înșine și trecutul nostru, spune unul, ar trebui să-l mutăm și pe Ceaușescu aici, că tot e păzită „de armată”. Iar el trebuie „depolitizat” și că în el trebuie înmormîntați toți conducătorii care vor urma de acum încolo la conducerea țării. Tărănuștii și liberalii protestează într-un glas, spunînd că nu vor accepta niciodată să-i înmormînteze liderii alături de comuniști și fesenisti, că bine nu facut cei care Lău demolat pe Lenin, că să demolăm și noi mausoleul și să-l trimitem la Kremlin, că oamenii înmormîntați acolo au fost mai mult internaționaliști proletari decît patrioți. Sînt alii de prinși în discuție, înclî nu observă cînd mă îndepărtez zîmbind.

În ianuarie, dacă m-ar fi înțrebat cineva, n-as fi ezitat să răspund că mausoleul și alte momente sau clădiri comuniste trebuie demolate, aruncate în aer. Dar dacă am proceda astfel, ar însemna să ajungem ca personajele din 1984 al lui Orwell, care rescriau mereu istoria în funcție de interesele prezentului. Și ne-am trezi, la un moment dat că primim-o reacție irracională la renesunare, neocomunistii vor reconstrui mausoleul. Mai mare și mai „pentru eternitate”. Doamne fereste!

DAN PAVEL

COLECȚII ȘI COLECȚIONARI

Bucureștii n-a fost doar un oraș în care Vodă Mavrușeni își plimba plicteșca într-o calească trasă de cerbi. Bucureștii n-a fost doar locul unde călătorii străini erau impresionați de mormanele de pilaș și tăvile cu purcei de lapte. Bucureștii n-a fost doar un oraș al avușilor etalate ostentativ, al risipelor desantate, un oraș al pierzaniei, cum încerca o idilică și naivă literatură să-l înfățișeze. În București au trăit și creat mulți oameni de cultură, personalități de seamă ale științei și artei românești. Și dacă regretul nostru rămâne neștirbit că multe semne ale trecutului au pierit — de la casa lui Malo-rescu și pînă la muzeul Simu, de la Sf. Vineri și mănăstirea Văcărești pînă la biserică mănăstirii Cotroceni dispărute sub ochii noștri — nu puține vestigii ce alcătuiesc memoria noastră colectivă pot fi readuse în matca lor firească. Readucem în atenția marelui public soarta unor valoroase colecții de artă veche și modernă, românească și străină, ce pînă mai ieri alcătuiau punctele de reper ale geografiei unui oraș care avea personalitatea lui. O nefericită inițiativă și o și mai nefericită realizare a ei a dus la crearea în 1977 a așa numitului MUZEUL COLECȚIILOR. Deschis cu mare tam-tam și consemnat ca o mare realizare citorită în anul lumină într-un local cu totul impropriu — amenajările au fost improvizate în doar câteva luni — de pe Calea Victoriei, acest colhoz de opere de artă a spoliat și aneantizat osîrda de decenii a unor mari și recunoscuți colecționari de artă. E cazul să amintim numele profesorului G. Opreșcu. O muncă de o viață intruchipată în exponatele adunate în propria locuință din Cotroceni — cine a fost și a văzut „la fata locului”, colecția de artă orientală și sutele de covoare, înțelege bine la ce ne referim — au fost într-o foarte mică măsură prezentate în noua lor postură. Cea ce reprezenta gustul și pastura unui om — și nu unul

oarecare — a devenit o aglomerare arbitrară de obiecte. Iar casa profesorului a rămas pustie, părăsită, păstrînd doar urma cu cenușa și amintirea istoricului de artă. Casa-muzeu a lui K.H. Zambaccian, donată cu acte în regulă Statului Român încă din 1947 incluzînd o uriasă colecție de artă plastică românească și străină — unicul Cézanne de la noi, doi Renoir, un Sisley, Bonnard, doi Matisse, doi Utrillo și încă altele — a fost golită ca un depozit oarecare și închiriată, pe valută liber-convertibilă, unor diplomați străini. La fel casa ce adăpostea colecția doctorului Dona. Cine nu a apucat să viziteze aceste mari temple de artă, unico fiecare în felul lor, alcătuite prin mari sacrificii și multă osteneală, unde fiecare colț reprezintă personalitatea nu numai a operelor adunate dar și a colecționarilor, îi vine greu să reconstituie întregul doar din puținul prezentat în actualul muzeu al colecțiilor. E momentul ca aceste colecții să revină fiecare la locul lui. Cu minime investiții și multă muncă colecțiile mai sus amintite pot fi refăcute în forma și alcătuirea lor inițială. Nu ne putem permite să risipim — cum s-a întâmplat și a trecut — colecții de mare valoare care s-au destrămat din felurite pricini. O colecție cum a fost cea a lui M. Kogălniceanu, a lui Bogdan-Pitești sau, din nefericire dispărută definitiv în bombardamentul din 1944, cea a lui Lazăr Munteanu. Operele de artă au și ele soarta lor ca și oamenii. Trăiesc printre noi, se nasc și, uneori, chiar pier înaintea noastră. Dar ele rămîn și după ce noi nu mai sîntem. Refacerea acestor colecții, nucleul muzeale într-un București de sfîrșit de secol pus pe agonișală ar putea da, cine știe, un nou avînt celor dispuși să investească bani și în opere de artă. Să nu uităm că mare parte din colecționarii de ieri au fost dintre cei care au susținut și sprijinit nume de artiști, precum Luchian, Petrașcu, Pallady sau Tonitza. Poveștile

George Opreșcu, colecționar și istoric de artă

cu relațiile dintre artiști și colecționari sînt pline de savoare și n-ar strica să fie reluate. Să nu ne ferim de muzee chiar dacă televiziunea ne oferă zilnic fel de fel de amăgiri. Poate într-o bună zi vom înțelege dragostea unui Zambaccian, bă-

leîn, orb, trezit în miez de noapte, înfrigurat, așezat printre capodoperele adunate și privindu-le fără să le vadă. Himele artei și ale propriei lui existențe de colecționar.

BEDROS HORASANGIAN

COORDONATE ISTORICE PENTRU TRAIUL ZILNIC

Continuă să existe în țară numeroase bulevarduri Lenin și străzi 23 august, piețe dedicate lui 7 noiembrie și așezări cu nume artificiale sau chiar ridicole menite înfățișării unor eroi dubioși de la începuturile falsificate ale ultimei jumătăți de secol de istorie românească. Și sub acest aspect, aparent de importanță minoră, revenirea noastră la normal înțirzie și întâmpină rezistențe declarate sau oculte. La vremea în care am fost călcați în picioare și înrobiți, unele stăpîniri instalate de tancuri străine nu și-au făcut probleme din războțezarea grabnică a cadrului vieții noastre, după cum evoluția sinuoasă a „marșului nostru triumfal” și-a găsit repede, la fiecare cotitură, ecuri în toponimia dirijată. Prin ucizări a dispărut astfel un întreg tezaur de tradiție istorică și de memorie colectivă, act ce ținea și el spre falmoasa omogenizare și depersonalizare a unui întreg popor.

Judecînd totuși după ecurile repetate care ajung la cunoaștere publică datorită mai ales presei locale, incellenala înnoirilor din acest domeniu nu este chiar atât de condamnabilă. Pare a lipsi deocamdată un punct de vedere unitar și clar conform căruia se cuvine făcută și această intervenție chirurgicală de natură să contribuie la ecarsajul cadrului vieții noastre. Diferite comisii propun sau aleg după criterii doar de ele cunoscute eroi eponimici sau nume comune pentru locuri și instituții care se cer readaptate toponimic, trezînd nemulțumiri sau proteste colective. Spre deosebire de pruncul din leagăn care nu are cum se apăra de fantezia antroponimică uneori debordantă a nașilor săi, colectivitatea civilă are acum în sfîrșit la îndemînă mijloacele necesare protejării sale. Situația imi evocă episodul străzii bucureștene Epicol — despre care nu știu dacă a scăpat de furia distrugătoare a anilor din urmă — cu nume lăsat de orice sens, dar care a ajuns să se numească astfel după ce mahalagiile de sub Dealul Filaretului au amenințat cu răzmeriță pe primarul dornic de a avea în orașul său o stradă „Epicur, nume atribuit inițial respectivei ulițe. Reținem oricum din episod dreptul primordial al colectivităților de a hotărî asupra numelui ce urmează să le individualizeze, acesta fiind valabil pentru obștea locuitorilor unei așezări, ai unei străzi, sau pentru componentii unui colectiv. Drept primordial căruia i se cuvine totuși un amendament, asupra căruia vom reveni.

Mi s-au părut semnificative în acest sens și cele petrecute la Deva în lunile

din urmă. După un prim telefon prin care se cerea acordul pentru îndepărtarea statuii lui Petru Groza și după alte câteva apeluri contradictorii, am constatat la începutul verii că simbolul continuă să se afle pe soclul lui și bănuiesc că nici numele principalei străzi a orașului, evocînd același personaj care pentru o întreagă țară este indisolubil legat de vremea organizării lagărelor exterminării, nu s-a schimbat. Pînă la urmă, nimeni nu poate contesta devenirea dreptul de a decide în chestiune, în fond și gruzinii au lăsat pe socluri toate statuile lui Stalin și li cultivă amintirea, dar ar fi totuși interesant de știut motivele deciziei. În lipsa posibilității de a parcurge zilnic presa locală în care foarte probabil că există luări de poziție asupra subiectului, nu pot avansa decît ipoteze. Să fi considerat localnicii că cele făcute de concetățeanul lor pentru faima sau chiar „prosperitatea” urbei natale precumpănesc asupra rolului sinistru pe care l-a jucat la începuturile calvarului nostru? Sau poate au avut câștig de cauză cei care, din motive prea evidente pentru a mai trebui să fie explicate, se îndirjesc în a reduce la ultimii ani istoria unei jumătăți de secol de minciună și teroare. Sau este, cum pare a fi și în cazul gruzinilor (dar la ei cu oarecari justificări naționale de popor colonizat), efectul unei mindrii sărace în duh rezultînd din faptul că unul dintre ai lor s-a cățărat pînă în virful scării ce a zdrobit o țară? Poate cite puțin din toate trei motivele, dar atunci ar trebui să acceptăm o inițiativă similară la Scornicești, la care ne putem aștepta odată trecute primele reacții. Oricum, dată fiind existența „Spialului Dr. Petru Groza” la Buda-pesta și rolul fostului prim ministru în organizarea unei regiuni autonome, se pare că influența „Vetrei Românești” la Deva este foarte limitată.

Mai mult decît în domeniul numelor de străzi, schimbările arbitrare produse în sfera toponimiei localităților a urmării (și noi credem că măcar cei mai „luminați” dintre aceia care s-au ocupat cu asemenea blăstămății au știut de ce o fac) rețezarea unor rădăcini ce coborau departe în trecut. O latură a patrimoniului istoric a fost astfel sărăcită, în pofida declarațiilor oficiale despre cultul vechimii glorioase și neîntrerupte. Sate cu nume atestate documentar în urmă cu șase-șapte secole, s-au văzut războțezate ca urmare a unor inițiativă la care falsa podoare și crasa ignoranță și-au avut partea lor de contribuție. În țări cu foarte vechi tra-

diții de cultură și civilizație medievală, cetățenii unor celebre centre universitare și academice nu s-au simțit deloc micșorați de faptul că locuiesc în „orașul matului (Darmstadt) sau la „vaduul bouului” (Oxford), după cum nici „vadul porcilor” (Schweinfurt) nu pare să fi jocat sentimente de rușinare locală. În timp ce la noi locul unor nume ca Vadul Porcului sau „satul găinilor” (Henndorf, probabil cu sens inițial diferit) a fost luat de diferite brădeturi, stejărișuri și alte găselnițe dendricole, aceasta indiferent de prezența sau absența respectivei specii de arbori în acel loc. În foarte multe cazuri s-a urmări și o „românizare” forțată și deloc inspirată a toponimiei, ca și cum deciziile administrative ale prezentului ar putea schimba realitățile trecutului și cred că măcar pentru o parte a toponimiei turco-tătare din Dobrogea, ștergerea ei abuzivă a însemnat o sărăcire a tradițiilor locale vechi de o jumătate de mileniu, precum și un atentat la diversitatea specifică acestei țări. Ne stau la îndemînă sute de exemple iar subiectul ar merita fără îndoială un studiu exhaustiv ce ar evidenția și anumite laturi ale mentalității culturnicilor care au decis pentru noi și în acest domeniu.

Departa de a face un așa-zis „serviciu” intereselor naționale — în sensul în care aceste interese au fost înțelese de către slujitorii fostului regim și în care, din păcate, mai continuă și azi să fie înțelese de factori de decizie chiar animați uneori de bună credință — războțezările administrative decise de autoritatea politică au provocat deseori păgubirea patrimoniului reprezentat de toponimie. Confirmînd știrile documentare despre conviețuirea în secolele XI-XII a românilor cu pecenegii (bissenii, beșii) și asimilarea acestora din urmă de către români, care prin urmare nu par a fi atât de „curați daco-romani” pe cît le place să creadă unor români verzi ca bradul descinzînd direct din Burebista (la 1224: „silva Blacorum et Bissenorum”), în mai multe zone de pe cuprinsul țării au existat nume de sate evocîndu-și pe pecenegi-bissenii: Beș, Beșnova, Beșnău, Beșimbuac etc. Toate au devenit „stejărișuri”, „vișoare”, văz cu izvoare sau plantații de duzi, lăsîndu-ne să înțelegem că fantezia nașilor culturnici a fost excitată de imagini foarte unilaterale. Noroc că toponimele din seria „comanelor” nu le-au trezit reacții similare, cruțîndu-ne astfel de pierderea mătururilor toponimice ale conviețuirii românilor cu cumanii în seco-

lele XII-XIII și ale asimilării în mediul românesc a acestui popor migrator de origine turcică. Noroc deosemena că sarabanda festivităților antichizante s-a oprit la vreme, înainte ca totalitatea orașelor noastre să capete nume artificiale. În fond, după ce au putut verifica faptul că brașovenii s-au resemnat în vremea în care au fost războțezăți de către partid ca „oraș stalinieni”, nimic nu i-ar fi putut ține pe nașii de la stînga secție de propagandă în a transforma în Cumi-dava orașul de la poalele Tîmpel.

Pînă la urmă, problemele toponimiei și ale modificării ei în cazuri cu totul excepționale, tin de dreptul inalienabil al colectivităților implicate, dar și de un anumit nivel de cultură care să permită înțelegerea valorii de patrimoniu cultural-istoric. Așezările întemeiate sau locuite de minoritar au dreptul la un nume dublu, care să satisfacă atât necesitățile actuale cît și respectarea unei tradiții istorice reale. Orici ni s-ar părea de importantă și oricît ne-ar fi de dragă o personalitate din trecutul nostru, este aberant ca numele ei să înlocuiască pe cel de strada Morii, purtat anterior timp de secole, cum a fost cazul la Sighisoara. Toponimia se poate completa și îmbogăți în cartierele noi sau prin așezările nou întemeiate, reflectînd astfel contribuția și opțiunile fiecărei generații la amplificarea habitatului.

Ceea ce știu cu certitudine este că imixtiunea autorităților și presiunile determinate de conjunctura momentului nu pot decît păgubi în acest domeniu. Pentru a încheia, fie-mi permisă evocarea celebrei „comisi heraldice” de acum 15 ani, în care m-am văzut cooperat și unde am fost siliți de Consiliul de Stat să vizionăm steme de județe și municipii alcătuite după indicațiile valoroase ale celui ce decidea atît prezentul cît și trecutul țării. Pornind de la opinia după care aceste steme (asupra cărora pînă la urmă a decis personal, indiferent de părerea comisiei) trebuie să imbine trecutul cu prezentul, s-a ajuns la reprezentări cu roți dințate, lingouri de aluminiu și fabrici de confecții. Noroc că la epoca respectivă Comtim-ul nu avea încă o pondere atît de importantă în economia județului Timiș! Oricum, în comparație cu stemele astfel fabricate cu deplin avînt revoluționar și adîncă responsabilitate patriotică, ursul de pe stema Berli-nului pare o palidă și modestă relicvă...

RADU POPA

A treia CALE

Nu există un demers publicistic mai riscant, decât difuzarea unui interviu „nebiografic” realizat cu o personalitate necunoscută publicului cititor. Și cum personalitatea în cauză — profesorul de sociologie Iván Szelenyi este și un savant și un dizident notoriu — lucrurile se complică. Intrucât — savantul nu face concesii dizidenței, ci își afirmă autonomia intelectuală de aproape 20 de ani.

Totul a demarat la începutul anilor '70. După o scurtă perioadă de deschidere (din Ungaria anilor '60) se resimte din nou ofensiva dogmatică la care sociologii Iván Szelenyi și György Konrád reacționează atipic. Printr-o analiză istorică și sociologică a structurilor și mecanismelor caracteristice sistemelor redistributive și în cadrul acestora a destinului intelectualității, ajung la concluzia că stadiul post-stalinist va fi urmat de unul al socialismului dominat de clasa intelectualității.

Eseul de mari proporții intitulat Calea intelectualității spre puterea de clasă, elaborat în clandestinitate, este descoperit de poliția secretă, autorii arestați. În timpul redactării manuscrisului Szelenyi și Konrád au fost conștienți de implicațiile gestului lor, știau foarte bine că acest eseu va pecețui cariera sociologică a primului, cea de romancier a celui de-al doilea. Deopotrivă, au mai fost conștienți de încă o reacție, și anume că nu vor obține s. apatia intelectualității.

Cum nu putea fi dovedită acuzația de instigare, autorii volumului au fost puși în libertate, dar nu și repuși în drepturi. Szelenyi, vrînd să-și continue activitatea sociologică, a fost nevoit să emigreze. După o scurtă sedere în Anglia a fost invitat să înființeze o catedră de sociologie la Universitatea din Adelaide (Australia). După cinci ani este invitat ca profesor la Universitatea Wisconsin, apoi la New York Graduate Center, iar din 1988 lucrează la UCLA din Los Angeles. Din 1982 i s-a permis să viziteze Ungaria. După desțărămarea structurilor poliției ale partidului-stat, în 1989 i s-a acordat titlul de doctor în științe sociologice pentru întreaga operă, iar în primăvara acestui an a fost primit în Academia Ungară de Științe. La rîndul său, György Konrád, prozator de mare, a fost complet marginalizat; actualmente este președintele PEN-Clubului.

Dar ce s-a întîmplat cu volumul prin care autorii au provocat propria lor ieșire din sistem? Un exemplar a ajuns în Occident și a fost publicat atît în limba maghiară, cît și în limbi de circulație mondială. Apariția lui în Ungaria la sfîrșitul anului 1989 a stîrnit vîi discuții mai ales datorită frazelor cu care se termină eseu: „Cînd anume va deveni realitate această a treia fază ipotetică a socialismului? Autorii vor putea constata cu claritate din faptul că acest manuscris atunci și numai atunci va fi primit spre publicare de către o editură est-europeană.”

Nefiind de acord cu cei care contestau actualitatea volumului redactat cu peste 15 ani în urmă, am început discuția cu profesorul Szelenyi cu lămurirea acestei probleme.

● Deși după apariția cărții dv., în 1989, mulți o consideră perimată, mă gândesc că și înalte de schimbarea din decembrie și chiar după aceea, în mod justificat se poate vorbi în Europa de Răsărit despre poziția cîștigată de intelectualitate în viața politică a țării. Ce părere aveți?

● Categoria proprietarilor — într-un stadiu embrionar

●● Eu cred că aceia care îmi consideră astăzi cartea perimată sau că și-ar fi pierdut valabilitatea (aceștia, de altfel, nu au văzut niciodată în ea o vuloare mai deosebită) pornesc de la ideea că socialismul a fost desființat. Își imaginează că economia integrată pe baza redistribuției s-a destrămat. Susțin deci că am greșit, cartea noastră este depășită, deoarece vîd constituirea intelectualității într-o clasă ca pe un stadiu al dezvoltării socialiste. Eu cred că, luînd în considerare faptele, acesta este un punct de vedere eronat. Desigur, sistemul politic din Ungaria nu dorește să își asume nici un fel de valoare socialistă, ci dorește să creeze o societate și o economie burgheză sau, să spunem așa, capitalistă. Dar dacă un sociolog ar sosi astăzi aici de pe Marte și ar analiza tot sistemul și mecanismul instituțiilor sociale și economice, nu ar ajunge la altă concluzie decît că aceasta este o societate socialistă. Sună ciudat exorimat astfel, deoarece acum cuvîntul are o rezonanță peiorativă, dar ne place sau nu ne place, pentru mine așa poate fi descrisă cel mai exact această societate: o economie socialistă mixtă care funcționează într-o democrație parlamentară pluripartită. Obținînd să o numesc și societate postcomunistă, mă refer la același lucru, fiindcă cele două nu se exclud. Îmi închipui comunismul ca pe o variantă simplificată a socialismului, pentru că în concepția mea societatea socialistă este o formațiune socială mai complexă. Astfel, devine evident că am lăsat în urmă sistemul instituțional hegemonic al comunismului, s-a desființat monopolul proprietății de stat și monopolul de partid care se legitimasem prin principiile marxist-leniniste, dar s-a menținut hegemonia sectorului de stat integrat pe baza redistribuției și începe să se formeze un sector privat și categoria proprietarilor. În această etapă există doar într-un stadiu elementar, embrionar. În acest sens, societatea noastră poate fi considerată societate socialistă.

● Oare această economie socialistă mixtă este o formațiune de durată? Cîl va dura drumul de la modelul net stalinist la una din formele capitalismului?

●● Nu pot răspunde cu precizie la aceste întrebări. As spune că vom vedea, istoria va decide. Se poate ca tranziția să fie scurtă și toate societățile Europei de Răsărit, inclusiv Iugoslavia, într-o perioadă previzibilă, să zicem cinci-zece ani, să se transforme în societăți de tip complet capitalist.

● Vom deveni societăți capitaliste periferice?

●● Deci se poate, dar nu este sigur?
●● După mine, nu este sigur. Am să spun exact de ce nu este sigur. Este clar că există astăzi o puternică voință politică și istorică de a pași pe o anumită cale a dezvoltării. Această voință însă este motivată de idealul ca societățile noastre să fie ca acestea, să zicem, din

Elveția, Olanda sau Suedia. Dar nici un specialist în științe sociale, cît o gândire responsabilă, nu poate da un răspuns afirmativ categoric la întrebarea dacă această formă a capitalismului reprezintă o alternativă reală pentru țările Europei de Răsărit. Răspunsul optim ar fi că nu trebuie complet exclusă această posibilitate, dar experiența istoriei ne determină mai curînd să spunem că atingerea acestui scop pare o sarcină enormă și că, dacă societățile noastre pornesc pe drumul unei dezvoltări capitaliste rapide, pare mult mai probabil să vor deveni societăți capitaliste periferice, dependente politice.

● Dependente de țările capitaliste dezvoltate?

●● Da, într-adevăr. Acum însă, în Europa de Est nu ne face plăcere să recunoaștem că, totuși, capitalismul este un sistem mondial complex. Nu sînt adepții lui Immanuel Wallerstein, chiar îl critic acerb punctul de vedere asupra socialismului, dar are perfectă dreptate că, într-adevăr, capitalismul este un sistem mondial foarte complex, în care existența țărilor capitaliste dezvoltate are sens doar alături de țările capitaliste ale lumii a treia. În privința țărilor capitaliste în curs de dezvoltare, dinamica centrului sistemului mondial capitalist se află într-o strînsă corelație cu tendințele apărute la periferie care reprezintă, în general, re-crearea înanterior. Wallerstein a exagerat însă acest aspect, nu consideră suficiente posibilitățile de ridicare în cadrul sistemului, nu identifică, nu recunoaște mecanismele, întîmplată deci dificultăți teoretice, dar trebuie să reținem că economia lumii capitaliste este un sistem economic cu un centru și o periferie. Cînd spunem că dorim să devenim o economie capitalistă, mai trebuie să clarificăm și dacă avem șanse să ne încadrăm în centrul acestui sistem sau vom fi proiectați mai curînd spre periferia lui. Și eu spun că, deși nu trebuie să excludem complet prima posibilitate, aceasta pare totuși a fi o sarcină deosebit de grea, și este ușor de imaginat că eșecul în realizarea ei va conduce la crearea în Europa de Est a unui sistem economic și politic mai curînd de tipul, să zicem, celui reprezentat de țările Americii Centrale. După mine, Germania unită conduce în mod aproape firesc dezvoltarea zonei în această direcție. După ce Germania Occidentală va „digeră” Germania de Răsărit, această broască mare, și, după părerea mea, asta se va întîmpla în doi-trei ani, întreaga regiune va deveni teritoriul de expansiune firesc a capitalismului german, de altfel și așa foarte dinamic. Deci putem ușor deveni pentru Germania un teritoriu cum este America Centrală (Honduras sau Panama sau Nicaragua și așa mai departe) pentru Statele Unite.

● Asta înseamnă că și transformările de acolo sînt de neînălțat?

●● Așa este. Dacă se întîmplă așa, ne aflăm în fața unei dezvoltări dependente care poate fi însoțită de ascuțirea conflictelor sociale. Este și aceasta o cale, dar societatea își caută propriul drum și se poate ca, dominîndu-și conflictele să își creeze în cele din urmă o economie mixtă complexă cu un specific est-european în care eventual să se mențină un sector redistributiv de stat mai mare decît cel dorit astăzi de voința politică. Deci nu m-aș grăbi să trag concluzia că în Europa de Răsărit ar fi posibilă o formațiune socială de acest fel. Desigur, se află într-o strînsă corelație cu poziția conducătoare a intelectualității. Deci cred că lucrarea noastră constată că intelectualitatea, privită drept clasă, este etatistă, deci are putere proprie atît timp cît economia are o structură fundamental etatistă. Gîndim împreună, de-acum, eu și Konrád

György, la al doilea volum din „Calea intelectualității spre puterea de clasă”. După Konrád se poate ca intelectualitatea, funcționînd într-adevăr ca o clasă politică astăzi, tînde de fapt să obțină pentru sine rolul principal dintr-un scenariu cu trei actori; susține un mare sector birocratic de stat, permite întărirea clasei proprietarilor în timp ce ea încearcă (după cum se exprimă Konrád) să li „chibițeze” pe aceștia.

● Afirmati undeva că, prin faptul că în Ungaria întreprinzătorii autohtoni întîmpină mai multe dificultăți decît cei occidentali veniți în țară, este împiedicată crearea viitoare a clasei mijlocii, reproducîndu-se astfel situația latino-americană. Oare intelectualii (pentru că în ultimă instanță ei sînt autorii acestui mecanism) nu tind să își mențină hegemonia față de clasa mijlocie în formare? Poate fi acceptată această ipoteză?

● Sub stăpînirea euforiei anului 1989

●● Cred că este consecința unei politici greșite. Am senzația că astăzi intelectualii din domeniul științelor sociale nu evaluează în mod corespunzător diferitele alternative și, cu precădere, consecințele nedorite, neașteptate ale acestora. Sînt încă prea mult stăpîniți de euforia anului 1989 pentru a da atenție vestilor proaste. O persoană de spirit afirma că în 1989 a fost anul cînd ne-am „afumai” bine, iar în 1990 vom fi mahmuri.

● Cînd scăpăm de „migrenele mahmurelii”?

●● Păi asta nu mai știu, dar se prea poate ca încă din anul acesta. Cel puțin în Ungaria și Polonia, vor începe migrenele mahmurelii, astfel încît oamenii vor deveni mai atenți la consecințele nedorite. Cred că politica discriminatorie față de întreprinzătorii autohtoni nu a luat în considerare faptul că, dacă într-adevăr strategia este aceea de a ajunge în centrul sistemului capitalist mondial, trebuie să creem un capital național și o clasă capitalistă națională. În acest caz, intelectualitatea trebuie să își asume în mod altruist sarcina pe care a avut-o în Revoluția franceză. A funcționat pentru un scurt timp ca o clasă politică, a anihilat supremația aristocrației, a înlesnit apariția burgheziei, după care a renunțat la rolul conducător și s-a încadrat în mecanismul de clasă al societății burgheze. Dacă intelectualitatea ar îndeplini această funcție, ar trebui să concure în mod rațional la formarea unei burghezii naționale puternice care să dispună de capital național. Dacă nu o va face, se va aluneca pe toboganul care duce spre lumea a treia. În acest caz, cu excepția lipsei de prevedere) intelectualitatea poate fi condusă și de interese personale sau de grup. Odată, într-o lucrare, am utilizat termenul de intelectualitate-comprador. La asta mă refeream. Dacă

în Europa de Est ar urma să aibă loc dezvoltarea caracteristică Lumii a treia, intelectualitatea ar putea juca rolul burgheziei-comprador. Termenul denumește în lumea a treia acea burghezie care prozează capitalul străin și nu reprezintă cu adevărat interesele capitalului național. Își desfășoară, eteodată, activitatea în țară, dar reprezintă în primul rînd interesele din străinătate. Astăzi putem observa și la noi fenomene de intelectualitate-comprador, iar guvernul Németh a început în multe privințe să își asume acest rol, făcînd în mod evident jocul concurențelor occidentale. Deci nu este de neimaginat rolul unei asemenea intelectualități-comprador. O pătură semnificativă a vechii elite comuniste (cel puțin în Ungaria) a căpătat o coloratură tehnocratică puternică și consideră foarte atrăgător să se afilieze unei mari întreprinderi dotate cu tehnologie de vîrf, devenind specialistul local al acesteia. Deci o asemenea activitate de specialitate este realmente foarte atrăgătoare pentru un fost cadru intelectual. Își pun papion și schimbă formula de adresare de la o zi la alta din „tovarăși” în „doamnelor și domnilor”.

● Societatea civilă trece din nou pe plan secundar

●● Și la noi se poate observa acest fenomen. Pe mine însă, în privința rolului intelectualității mă îngrijorează mai mult faptul că dorește să continue unde s-a oprit sub presiunea dictaturii, astfel încît societatea civilă ajunge iar în plan secundar. Formațiunile sale politice se organizează de sus în jos, reîntînd experiența anilor '60 cînd intelectualitatea își revendică dreptul de a defini nevoile sociale, declarînd că ea este aceea care organizează interesele societății și nu societatea însăși. Este uimitor că toate fenomenele despre care ați scris în urmă cu un deceniu și jumătate în cartea dv. continuă să se manifeste atît de acut și după revoluție.

●● Și în Ungaria este la fel. Ambele partide mari, sînt partide de intelectuali. MDF a atras la rîndurile sale mai mult intelectuali umaniști, SZDSZ mai mult intelectuali tehnocrați, economiști, sociologi, și ambele se declară a fi conștiente naționale. Să nu uităm că și de viza SZDSZ-ului a fost: stim, eutezăm, înfăptuim. Parcă ar fi copiat-o din cartea intitulată „Calea intelectualității spre puterea de clasă”. Dar să o spunem cinstit, nici nu ar putea fi altcineva, societatea nu are alt strat care să îndeplinească rolul elitei. Pentru mine, dilema care rămîne într-adevăr să fie delegată este în ce măsură revizibilitățile politice de astăzi va fi durabil, în ce măsură se va putea autoreproduce, sau în ce măsură va fi doar o perioadă de tranziție și, așa sublinia din nou, nu cred că poate fi complet exclusă fiecare posibilitate. Există minimum trei variante de cîștigare a jocului. Poate fi o societate dezvoltată de tip occidental. Aceasta se realizează oricum numai prin formarea burgheziei naționale. Se poate concepe un drum mai lung care cu timpul va conduce la pierderea puterii de către intelectuali. Mai este posibilă o dezvoltare capitalistă care să determine

alunecarea în lumea a treia, unde intelectualitatea, își va acorda, în calitate de intelectualitate-comprador, posturi tehnice privilegiate, ca specialiști ai unor mari concernuri internaționale. Și ar mai fi posibilă o variantă intermediară care s-ar apropia de ceea ce împreună cu Konrad numisem a treia epocă a socialismului în care o asemenea structură complexă este permanentizată. Istoria nu a mai cunoscut niciodată până acum o structură de tipul acesta. Cum spuneam, ultima variantă se sprijină pe un mare aparat de stat, clasa politică a intelectualității, cu rolul său de intermediar, garantând că nimeni nu se va suprapune celuilalt. După mine, a treia cale nu este de neconceput. Deci cartea noastră prezintă, acum un deceniu și jumătate, această a treia variantă. Și dacă astăzi sîntem în măsură să discutăm despre acest lucru, poate că nu ne-am pierdut vremea cînd am lucrat nouă luni la realizarea ei.

● Prima editare în Occident a volumului „Calea intelectualității spre puterea de clasă” a trezii stupeoare la noi fiindcă intelectualitatea se simțea prea puțin apropiată de putere, față de cît reprezenta în realitate o parte a acesteia, servind-o prin gândirea sa etatistă.

● Autoironia nu ne face plăcere

●● Este o carte autoironică pe care intelectualii, în general, nu o agreează. Ne place să ironizăm, dar ne vine greu să ne luăm pe noi înșine în răspăr. Autoreflexia este un gen literar dificil. Inclini să accepti că poate am îngroșat trăsăturile fenomenelor.

●● Cred că nu suficient!
●● Cartea aceasta, pentru a canaliza discuția spre motive personale, a fost scrisă într-adevăr cu intenția unei autoironii pentru că, deși numai tangențial, am avut impresia că recunoaștem în noi înșine elementele identității cu o anumită dimensiune a sistemului. Cum se poate așa ceva? — ne-am exprimat uimirea. În anul '79 eram foarte puțin disidenți. În Ungaria de atunci, dacă vroiam să stringem semnături, puteam conta pe zece-cincisprezece persoane. În asta consta disidența. În jurul anilor 1972-1973 ne-am implicat cu Konrad György în acest cerc și totuși, în mod ciudat, simțeam că ne încadrăm în logica reproductivă a sistemului. Mai ales datorită faptului că întreaga gândire reformatoare avea un asemenea caracter. Era impregnată de ideea posibilității de modelare, raționalizare a sistemului, de critica contradicțiilor, acea idee că principala lipsă a sistemului rezidă în neocuparea posturilor de oameni cu pregătirea și competența corespunzătoare. Dacă am fi noi, îndată totul ar merge mai bine. Aceasta a fost una din prin-

cipalele teme ale Primăverii de la Praga din 1968. Să ne amintim numai de cartea lui Radovan Richta intitulată „Omnia nira la răspîntie”. A avut un mare succes, intelectualitatea s-a îndrăgostit de idee. Chiar eu, care atunci mă număram tocmai printre cei mai disidenți dintre disidenți, pînă și pe mine m-a pus pe gânduri. Nu am respins faptul că sistemul este foarte bun, idealurile foarte frumoase, problema fiind doar realizarea lor necorespunzătoare, înlăturarea lor cu oameni nepricepuți.

● Numai că, în mod legie, nepricepuții au ajuns în posturi de conducere.

● Nevoia acută de sisteme raționale

●● Da. Dar gândirea reformatoare avea pe atunci o putere reală de seducție și a prins rădăcini adinci în ființa lor intelectuală. Una dintre cele mai importante explicații era că socialismul reprezintă societatea ordinii raționale, vizavi de anarhia pieții. Și intelectualii neocomuniști, nemarxiști au cochetat cu această idee. Imi amintesc de o cunoștință de-a mea, un inginer, academician de renume, catolic credincios; nu a avut niciodată în viața lui vreo legătură cu comunismul, dar credea că trebuie să existe un asemenea sistem rațional. Odată mi-a cerut sfatul. Într-un comitet academic trebuia dezbătută o comunicare în care se făceau multe referiri la piață și la anarhie, ceea ce, spiritului său ingineresc, ordonat, îi displicea profund. Atunci am realizat că există o oarecare afinitate, o structură mentală conform căreia, în ultimă instanță, noi reprezentăm avangarda, iar comunismul a greșit prin avangarda pe care și-a format-o, nu prin însăși existența avangardei. Mai ales în conștiința intelectualilor din Europa de Răsărit și Centrală, s-a imprimat puternic gândul că avem o mistune, că sîntem stegarii revoluției, noi purtăm făclia. Era o credință adinc înrădăcinată care persistă și astăzi. De cite ori l-am auzit pe colegii mei plângîndu-se în timpul campaniilor electorale că „poporul nu vrea să se elibereze” pentru că „nu vrea să voteze” cu partidul al cărui program este susținut de el. Și din asta nu au tras concluzia că ar trebui găsit ceva care să li încite pe oameni. Nu își puneau întrebarea ce ar putea fi în capul oamenilor, ci li acuzau că nu vor să se elibereze, că nu se puteau elibera decît făcînd ceea ce le spuneau ei. Deci intelectualii nu gîndeau; treaba mea este să ies din birou pentru a discuta cu oamenii, să înțeleg ce au în cap, ca apoi eu să articulez acest lucru. Atunci vor vota cu mine, li voi fi încitat pentru că au aflat care este miza. De fapt, din acest punct de vedere, conștiința misionară a intelectualității continuă să existe.

● Probabil pînă cînd burghezia națională se va întări suficient de mult ca profesorul să fie nevoit să se întoarcă la catedră, iar scriitorul la manuscrisul cărții și așa mai departe. Cred că greeșala fundamentală a intelectualității tehnice sau a celei din domeniul științelor sociale este confuzia dintre raționalitatea profesională și cea socială. Deci ceea ce ei vede a fi rațional din punct de vedere științific, se extrapolează asupra întregii societăți. Cînd, de fapt esența sa automodelatoare nu suportă intruziunii.

● Politicianul diferit de intelectualii, savanți, tehnicieni

●● Sînt de acord intrutotul. Niciodată nu a fost atît de actuală dorința lui Max Weber de a separa știința de politică, activitățile intelectuale științifice de cele politice. Este dezideratul societății burgheze. Corelarea acestora reprezintă năzuința spre putere a intelectualității. Comunismul le-a corelat greșit și astăzi încercăm să o facem noi în mod corespunzător. Este ceea ce aș numi economie socialistă pluripartită mixtă. Dar nu este o aspirație cu adevărat burgheză. Societatea burgheză pretinde ca politicianul să se comporte altfel decît intelectualul, savantul sau tehnicianul. Weber spunea că treaba noastră nu este de a spune oamenilor ce să facă, ci ceea ce ar putea face. Pe urmă ei decid ce aleg din variantele oferite de noi.

● Reprezintă cred, în cercetarea sociologică, crezul dv.

● Menirea mea este de a crește numărul alternativelor

●● Așa este. Dar dorința societății burgheze de a se separa în mod clar activitatea politică de cea științifică, nu înseamnă că politicianul valorează mai puțin decît sociologul. Se poate întimpla să valoreze mai mult. Dar menirea lui este diferită de cea a sociologului, confuzia dintre cele două categorii se produce atunci cînd apare năzuința spre putere a intelectualității. Cînd, ca politician, mi-am prezentat hotărîrile ca și cum ar fi fost de natură științifică, dictate de un raționament științific, și că, în consecință, societatea nu poate face altfel decît cum li spun eu, omul de știință. Aici începe puterea de clasă a intelectualității. Numai printr-o rigiditate dogmatică poate fi delimitată sarcina politicianului de cea a omului de știință. Sarcina politicianului este de a exprima interesele electoratului și, pe baza im-

puternicirii obținute din partea electoratului, să ia decizii, să opteze pentru o alternativă. Aici rațiunea nu este științifică, ci politică. Dacă lau această decizie, vor fi suficienți oameni care să mă voteze? Eu însă, ca sociolog, nu de asta va trebui să mă ocup, eu niciodată nu pot și nici nu am voie să lau vreo decizie. Menirea mea nu este de a opta pentru o alternativă, ci de a crește numărul alternativelor posibile. De a mă gîndi ce aliceva s-ar putea face. Din acest punct de vedere, politicianul și omul de știință, în special politicianul și sociologul critic, se află obligatoriu într-o relație antagonică, de dispută: politicianul dorește să micșoreze numărul alternativelor, este obligat să decidă, să aleagă, în timp ce menirea mea este aceea de a fi permanent criticul politicianului și, atunci cînd a luat o decizie, să le atrag atenția alegătorilor: oameni buni, s-ar fi putut lua și o altă hotărîre, acestea vor fi urmările pozitive ale hotărîrii, iar acestea, cele negative pe care, desigur, politicianul nu vi le va spune. Fiindcă dorește să dovedească justetea deciziei lui. De aceea este nevoie de mine, sociologul, pentru a dezvălui „secretele”, pentru a spune că se poate decide și acționa și altfel. E ceea am și scris de curînd, de mai mult ori, despre ideea cele de-a treia că: „Mulți s-au supărat rău pe mine, și le place să numească conceptul celui de a reia călîie un concept criptocomunist, și unul irațional. După mine este în drept și inexact. Vorbesc de o a treia, a patra, a cincea cale fiindcă nu cred că istoria are o singură țintă, pe care intelectualul să o cunoască și spre care să conducă societatea. Istoria este plurivalentă, se poate îndrepta în diferite direcții, nu cunoaștem viitorul. Menirea noastră, a sociologilor, ar fi, în loc de a lua atitudine, în loc de a adora capitalismul liberal, să arătăm mai bine că se poate și una și alta și cealaltă, deci să încercăm să evaluăm diferitele consecințe ale diferitelor variante și să lăsăm în seama vieții politice democratice ca, prin luptele politice, să aleagă dintre ele. Sînt adeptul celui de a treia călî în măsura în care nu pot accepta ideea că istoria este un tren ce alunecă pe sină spre un țel final. Consider un paradox că mulți dintre cei care acum zece ani știau sigur că singurul țel este edificarea societății colectivistice, știu astăzi la fel de sigur că viitorul este al capitalismului liberal. După mine, au greșit și atunci, greșesc și acum. Viitorul are mai multe țeluri.

Junie 1990

A convenint
ZOLTAN ROSTAS

1 Forumul Democrat Maghiar — principalul partid din coaliția guvernamentală actuală

2 Uniunea Liber Democratilor — principalul partid de opoziție

PSIHIATRIA ȘI NEGAREA EVIDENȚEI

ION VIANU

Am citit cu mult interes seria de articole-anchetă publicate în cursul lunii iulie în ziarul „Tineretul liber” și consacrate psihiatriei, deși trebuie să remarc că nu sînt de acord cu titlul general al acestor articole: „Psihiatrii contra psihiatrii”. Ceea ce are însemnătate nu este confruntarea ivită în sinul acestei profesii, ci lupta de idei. Cu toate acestea voi spune de la început că nu împărtășesc cituși de puțin părerea aceluia dintre colegii mei care se dezolează de existența a două asociații de psihiatrie în România. Este probabil o dominantă a năzuinței către „unitatea de monolit” cu care a fost abundent intoxicată generația noastră și de care nu sînt singurul a fi absolut sătul. Cred că e loc, în psihiatria românească, pentru și mai mult de două asociații de psihiatrie, deși eu mă simt legat de Asociația psihiatrilor liberi al cărui membru corespondent sînt și care, cea dintîi, și-a proclamat dorința temerară de-a rupe cu un trecut lamentabil, dar nu intrutotul lichidat.

Dintre declarațiile culese în cuprinsul anchetei sus-amintite mi-a reținut atenția una, datorată celui care de aproape treizeci de ani a tinut să conducă într-un mod aproape autocratic disciplina psihiatriei în România: am numit pe prof. V. Predescu. În numărul din 12 iulie al cotidianului amintit, domnia-sa spune, textual: „psihiatria nu a fost utilizată în scopuri politice”. În rîndurile de față voi face cîteva comentarii asupra acestei propoziții.

Dar mai întîi să spun că, de mulți ani, de cînd trăiesc în Occident, sînt activ în rîndurile Asociației internaționale împotriva abuzurilor politice ale psihiatriei (IAPUP). În această calitate am urmărit cu deosebită atenție situația psihiatriei sovietice și marca dezbaterii privind abuzurile politice comise de psihiatri în această țară. Este libitor să se constate că în URSS, ca și în România, persoanele care se găsesc în virful piramidei academice și organizatorice a psihiatriei se situează, în ciuda demonstrărilor existentei abuzurilor, pe această poziție anarct de ne-apărat: în URSS nu ar fi existat, spun ei, internări psihiatrice-politice abuzive. Acest ne-adevăr este afirmat cu seninătate de persoane ca profesorii Babalan, Morozov sau de doctorul Ciurkin, psihiatru-șef din ministerul Sănătății al URSS — și este semnificativ că pe ei perestroika nu l-a atins, așa cum s-a întimplat în altele alte domenii științifice, tehnice și politice: psihiatrii vechi rămîn la cirna unei specialități care, din motive oculte, nu este supusă înnoirii.

Anii petrecuți în România — succesiv deșistă și ceaușistă — ne-au obișnuit cu o trăsătură a „stilului comunist de lucru” (cum ar fi zis Lenin), aceea a negării — în ciuda evidenței și a bunului simț — reali-

tăți chiar atunci cînd ea apare demonstrată, cu evidență simplitate, de fapte.

În numărul din 15 iunie al revistei „22” au apărut o serie de reportaje și interviuri care documentează, fără putință de tăgadă, existența abuzurilor psihiatrice din țara noastră în trecut apropiat, ca și în cel mai îndepărtat. Oamenii care au avut de suferit, care au fost internați, uneori vreme îndelungată, altelei scurt timp, dar totdeauna fără nici un respect pentru drepturile lor civile și morale, adesea din pură răzbunare a Securității și niciodată în „interesul” lor, au denunțat. Este oare posibilă o atît de cîinică și arogantă negare a acestor documente, nu numai fără nici o analiză a fantelor invocate dar chiar fără explicație? Răspuns: da, este, căci acesta a fost modelul de gîndire pe care ni l-a propus timp de zece de ani activistul comunist — și se vede că lucrurile nu s-au schimbat încă îndeajuns în România pentru ca acest model să fie definitiv compromis și abandonat.

Este adevărat că abuzurile psihiatriei, așa cum le-am înțeles, nu au fost altceva decît manifestări ale arbitrarului general, ale abuzurilor multiple de putere, ale sistemului de ură, de delatatione generalizată și de represiune trîitoare care s-a manifestat în țara comunistă. Dar nu este oare un adevărat truism să afirmi că răul general este alcătuit din suma relelor particulare? Fiecare trebuie să curețe în propria lui ogradă și acenată curățenie trebuie să înceapă cu bilanțul mizeriei trecute. Cum ar putea psihiatria să se înnoiască dacă nu recunoaște cu luciditate și hotărîre, boala de care a suferit și de care va trebui să se vindecă?

Abuzurile politice ale psihiatriei în România nu sînt, în urma urmelor, decît în număr limitat. Dar ele sînt un indicator al autoritarismului difuz, al unei maniere de diagnostic învechite și, mai ales, a alianței cu puterea atît de ne-medicală și de perversă în structura ei. Iată de ce este atît de important să recunoaștem și să identificăm abuzurile și să ne distanțăm de ele.

Un argument pe care îl aud adesea și care mă face să rid este că noi, aceia care vorbim despre abuzuri, ne-am face vinovați de atitudinea „anti-pshiatrice”. Dar depinde ei cărei psihiatrii li sîntem noi opozi. Dacă a fi anti-pshiatru înseamnă denunțarea spitalocentrismului, nosografismului împins pînă la caricatură, neglijaarea pînă la negare a metodelor psihosocioterapeutice care au adus zurea un val de aer curat în imbecșirea generală a vechii psihiatrii azilare — dacă toate acestea — și ne deasupra denunțarea complicității cu puterea (o putere în toate privințele odioasă) sînt anti-pshiatric, atunci putem să spunem fără să ne jenăm că da, sîntem anti-pshiatri! Și tot așa nu ne vom lepăda de această apartenență dacă a fi anti-pshiatru înseamnă a te angaja pentru drepturile bolnavului mintal și a tuturor celor care vin în contact nemijlocit cu psihiatria, a milita pentru deschidere și pluralism în sinul acestei discipline, a căuta căi pentru depășirea impasului ultra-conservator în care se grăbesc să ne dea note și să distribuie calificative nu au nici puterea nici autoritatea morală spre a decide dacă sîntem sau nu anti-pshiatri!

CĂTRE PREȘEDINTE

Excelenței sale Domnului ION ILIESCU Președintele României

Considerăm necesar să vă atragem atenția asupra unor fenomene grave care îngrijorează nu numai Uniunea Democrată Maghiară din România și minoritatea maghiară din țară, ci pe toți cetățenii responsabili, devotați prefacerilor democratice ale țării.

În ultima perioadă, în unele publicații din capitală (România Mare, Națiunea, Românul, Azi, Dimineața, Libertatea, Adevărul ș.a.) și din provincie (Cuvîntul liber: Tirgu Mureș, Adevărul în libertate: Cluj, Phoenix: Oradea) s-au înmulțit atacurile violente la adresa maghiarilor. Citirea atentă a acestor materiale trădează o evidentă similitudine în privința conținutului, a tonului, dovedind că ele sînt parte a unei campanii concertate, scopul evident fiind crearea unei atmosfere de panică în rîndul populației române, atmosferă care să faciliteze unor forțe extremiste să treacă la acțiuni de diversione, mai concret la provocarea unor conflicte etnice violente, cu scopul destabilizării vieții sociale, al opririi procesului de democratizare. Se sugerează insistent iminența unui atac militar împotriva României din partea Ungariei, cu scopul dezmembrării țării. Cititorii sînt amenințați cu fel și fel de agenți străini care, chipurile, mișună în țară, datorită faptului că după 22 Decembrie, țara ar fi rămas fără un serviciu eficient de contraspionaj, cei mai buni specialiști în acest domeniu fiind arestați ca inculpați în procesul de la Timișoara. Minoritatea maghiară este acuzată de complicitate și este amenințată, folosindu-se expresii dintre cele mai jignitoare la adresa ei. Iată un exemplu: „Iar noi ce facem? Ne purtăm cu mânuși cu niște derbedei care ne vor moartea, care duc la pierzanie o țară cu o istorie multimilenară! Așa ceva nu vom tolera și, dacă factorii puterii nu vor lua măsuri împotriva ticăloșilor (...) atunci poporul acestei țări este antrenat să-și facă dreptate” (Corneliu Vadim Tudor: România Mare nr. 12, 24 aug. 1990, pag. 6.) Această amenințare falsă și incitare la violență este dublată de poezia Ardealul, publicată pe prima pagină a aceluiași număr din România Mare, apărută în rubrica intitulată în mod semnificativ Actualitatea clasicilor, din care cităm: „Al nostru e; iar nu al vostru, Huni / Ce-ați năvălit de dincolo de Nistru (...) / Voi, colb și pleavă sinteti, venetici / Din hoardele barbarului Atila (...) / Dar astăzi sună ceasul de apoi / Să vă chemăm la dreapta judecată, / Ca uraganul năvăli-vom noi, / Cîntați semnalul, goarne de război / Năpraznică va fi a noastră plată. / Se va-ngrozi poporul de mișei (...) / Vom năvăli ca un dezastru mare (...) /

Pentru a crea o stare de nesiguranță, unele publicații recurg la lansarea de știri false, incitatoare. În același număr al revistei România Mare apare următoarea știre, dezmințită categoric de prefectura județului Bihor: „Evenimentele tot mai grave în Transilvania, datorate extremiștilor din Ungaria: vineri, 17 august, grupuri întregi de cetățeni fără pașapoarte au forțat punctele de frontieră de pe raza județului Bihor, au pătruns în municipiul Oradea, unde s-au dedat la acte de vandalism. Printre altele au incendiat drapelul, mașini și așezări, blocând circulația și terorizînd populația majoritară românească. Adresăm armatei un apel hotărît pentru stăvillirea tuturor acestor acțiuni provocatoare și lansăm un semnal de alarmă pentru menținerea populației în stare de veghe” (pag. 7). Tineretul liber, în numărul din 25 august 1990 publică știrea, tot fără nici un fundament real, cum că la Tirgu Mureș statuia lui Eminescu ar fi fost profanată. În alte cazuri, unor evenimente regretabile, dar fără un caracter etnic, li se dă o interpretare cu o tentă puternic antimaghiară. Tot la pagina 7 al gazetei România Mare se publică următoarea știre: „La Tirgu Mureș a avut loc un nou și grav incident, provocat de o bandă de asasinii unguri: aceștia l-au călcat efectiv în picioare și l-au lovit sălbatic, cu lanțurile, pe conf. univ. dr. Gheorghe Vasilescu, șeful Clinicii de endocrinologie și pe Petre Fontu, reporter la studioul local de radio. Motivul a fost același ca și în cazul linșajului practicat împotriva lui Mihai Cofariu și a altor zeci de români brutalizați fizic de aceste fiare, care au jurat moarte poporului nostru: bieții oameni sînt români, vorbesc românește la ei oasă”. Cu toate că s-a dovedit că incidentul nu a avut un caracter etnic, fapt confirmat și de organele procuraturii locale, autorul infracțiunii fiind un individ pe nume Dragoș Pătru, instigatorii insistă cu încăpăținare să-i implice cumva totuși pe unguri. Privit unii corespondent al ziarului Azi (26 august 1990), la Bocău „deja a ajuns zvonul, dă Doamne să nu se adeverească, privind o recentă excursie la Budapesta a unuia dintre ogresori — Dragoș Pătru. Decl. Cofariu, Fontu... Va mai urma cineva?”

Pentru a crea în rîndurile populației române o stare de neîncredere totală față de concetățenii maghiari, se răspîndesc zvonuri, informații fără nici un fundament real, potrivit cărora maghiarii ar pregăti acțiuni de agresiune împotriva românilor, acțiuni pentru care ar primi mari cantități de arme din străinătate: „Un inginer de la «Unio» Satu Mare ne telefonează și ne spune că sînt trecute mereu arme peste graniță, cu căruțele, din Ungaria” (România Mare, 12, p. 6), sau: „În județul Covasna sîrșitul de săptămînă reprezintă, se pare, un serios indemn la muncă. Altfel nu se poate explica intreruperea bruscă a concediilor în care se aflau, pînă la acest sîrșit de săptămînă, foarte mulți cetățeni maghiari. Tot pentru «sărbătorile» sîrșitului de săptămînă spre biserică reformată din Sfîntu Gheorghe se îndreaptă dinspre Elveția foarte multe cutii; de carton; care au înăuntru «ju-cării»; se pare, din metal; care fac „poc”. (Azi, 26 august, 1990). Asemenea zvo-

nuri, deși n-au nici o bază reală, dacă nu sînt dezamorsate la timp, pot duce la situații cu consecințe imprevizibile.

Scopul acestei campanii de calomnii și minciuni nu poate fi decît unul: provocarea unor noi violențe interetnice, pentru ca apoi întreaga vină să fie aruncată asupra minorității maghiare. Iar sperietoarea prezentei unor agenți din Ungaria este agitată cu scopul vădit, exprimat în presă fără ocolisuri, de a se crea argumente suficiente de convingătoare în favoarea eliberării ofițerilor de securitate arestați după evenimentele din decembrie, și reinstalării lor în funcțiile ocupate înainte. Tocmai de aceea credem că în spatele acestor acte diversioniste stau și forțe obscure ale fostei securități.

Avînd în vedere gravitatea situației, solicităm insistent conducerea țării, autoritățile în drept, să analizeze fără întârziere situația creată, pericolele iminente ce decurg din aceste acțiuni de diversione practicate într-o parte a presei și unele emisiuni ale Televiziunii, întrucît ele vizează nu numai relațiile româno-maghiare, ci periclitează întregul proces de democratizare, al integrării României în structurile politice, economice și culturale europene, ducînd la o destabilizare generală. Cerem de asemenea ca guvernul să ia atitudine în fața opiniei publice interne și internaționale față de propaganda șovină, instigarea la violență, discreditarea instituțiilor democratice și ale forțelor opoziției legal constituite, să se disocieze în public de aceste atitudini și acțiuni. Se impune totodată tragerea la răspundere, inclusiv penală, a celor publicații, respectiv persoane care, abuzînd de libertatea presei, se fac vinovate de unele acte care contravin legilor în vigoare. Credem că, pentru dezamorsarea tensiunilor deja create, pentru lămurirea opiniei publice, este necesar ca guvernul să informeze populația țării, în special prin intermediul Televiziunii, despre repetatele declarații oficiale ale guvernului Ungariei, inclusiv ale partidelor de opoziție reprezentate în parlament, potrivit cărora această țară nu are nici o pretenție teritorială față de România, și respectă frontierele existente. Se impune în același timp ca organele de ordine din județele Transilvaniei să ia toate măsurile pentru preîntîmpinarea eventualelor incidente și provocări care ar putea să aibă loc în aceste zile, drept urmare a atmosferei de teamă, de suspiciune, de ură chiar, creată de forțele destabilizatoare.

Uniunea Democrată Maghiară din România își reafirmă fidelitatea față de principiile democratice anunțate la 22 Decembrie 1989, este hotărîtă să contribuie la crearea unui stat de drept, la prefacerile radicale ale societății românești pe baza principiilor libertății, democrației și egalității în drepturi. Sîntem hotărîți ca și în viitor să ne delimităm categoric de orice manifestare extremistă de oriunde ar veni ea, care refuză dialogul, menține suspiciunea, prejudecățile, tendințele și stările de spirit condamnate de istorie. Sîntem convinși că adevăratele interese ale societății, ale României, cer cumpătare, spirit de toleranță, efort comun pentru depășirea greutăților cu care sîntem confrunțați cu toții. Dorim să fim o forță constructivă care, militînd pentru apărarea drepturilor minorităților naționale, este convinsă că dobîndirea și asigurarea acestora nu lezează cu nimic interesele naționale române, dimpotrivă, garantează coeziunea, unitatea întregii societăți, este un rezultat, dar în același timp și o condiție a devenirii democratice a țării noastre.

Uniunea Democrată Maghiară din România
DOMOKOS GÉZA
Președinte

Scrisoarea alăturată a fost trimisă pe data de 29 august, în afara Dlui Ion Iliescu, Domnilor Petre Roman, Doru Viorel Ursu, Victor Stănculescu și Gheorghe Robu.

Din partea biroului de presă al Majestății Sale Regelui Mihai

(Urmare din pag. 16)

Este totuși necesar ca personalitatea lui Ion Antonescu să fie reconsiderată cu mare atenție și este dincolo de orice îndoială faptul că parodia de proces ce i-a fost intentat nu are nimic de-a face cu ideea de justiție. Comportarea demnă a lui Antonescu merită admirația românilor, Iuliu Maniu l-a caracterizat pe Mareșal drept „adversar, nu dușman”. Și Antonescu a rămas pînă în ultima clipă Român credincios. Condamnarea sa la moarte reprezintă o capcană și pentru mine: dacă aș fi consimțit să-l grațiez, aș fi fost înțeles „nazist”; dacă, însă, l-aș fi refuzat grațierea, aș fi fost considerat lipsit de „patriotism”. Mareșalul a înțeles bine această dilemă și de aceea a refuzat să facă cerere de grațiere.

A fost o situație de mare complexitate, în care tragediile personale se împleteau în marea tragedie națională și curajul soldaților și a tuturor cetățenilor se află-

tura de bucuria lor că, în fine, se va face pace și că democrația nu va întârzia să se instaureze. Dar într'un singur an, toate aceste speranțe s'au spulberat, idealurile ne-au fost zdrobite, anihilate de regimul comunist. Pentru Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu și o mîna de oameni care au reprezentat Partidul Comunist Român de la sîrșitul războiului, manipularea semnificației Actului de la 23 August reprezintă modalitatea ideală de a dobîndi legitimitate în ochii națiunii. Dar în cele din urmă, toate eforturile lor au dat greș; poporul român s'a dovedit capabil de a face distincția între adevăratul patriotism și cel elaborat de Academia „Ștefan Gheorghiu”.

Hotărîrea recentă de a declara ziua de 1 Decembrie zi națională a României este binevenită, căci ea poate reflecta unitatea noastră spirituală și autentică noastră identitate națională. Totuși nu trebuie să uităm adevărata semnificație a Actului de la 23 August. El a oglîndit dorința noastră de a denunța temporara alianță cu dictatura și alianța străină de ființa patriei noastre.

Prin Actul de la 23 August au fost salvate secol, poate sute de mii de vieți care ar fi fost sacrificate zădărnice, și, chiar după cifre furnizate de germani, s-a scutrit cu cel puțin șase luni al II-lea război mondial. Cel care susține astăzi că trebuie să „revenim în Europa” nu trebuie să uite că acesta a fost exact scopul Actului de la 23 August. Cel care ne cere astăzi să restabilim democrația, trebuie să-și amintească că aceasta este exact ceea ce România s'a străduit să realizeze deja în 1944. În August 1944, România și-a adus tributul la cîntărea Lumii Libere și, de atunci, așteaptă încontinuu reciprocitatea din partea restului Europei.

„IL MEETING PER AMICIZIA FRA POPULI”

CONFERINȚA DE LA RIMINI — ITALIA

CONFORMISM ȘI IDEOLOGIE

Doamnelor și Domnilor,

Vă mulțumesc pentru prilejul pe care mi-l oferiți de a mă exprima și pentru ospitalitatea pe care mi-o acordați. Mai sunt emoționată și pentru faptul că în ziua oară, cu această ocazie, pășesc pe pământul frumoasei Italii, devenită, nu odată, țărîm mîie pentru imaginația noastră.

Experiența mea de o viață îmi arată că sistemul comunist — susținut de ideologia sa fals-umanistă — este o raclă a societății umane. Varianta sa „cu față umană” nu cred că poate avea, nici ea, șanse de valoare. Aceasta, pentru că orice comunism introduce nefirescul la temeiul sistemelor sale de funcționare, fie că e vorba de structuri colective, de instituții, fie — de conștiințele individuale.

Oriunde în lume, acolo unde se instalează, comunismul răstoarnă ordinea dată (clădită pe baza unor experiențe colective seculare) distrugîndu-i sistemul de valori, sistemul de concepte culturale și religioase, structurile și conceptele politice, sociale, economice. Noile concepte propuse de comunism sunt întemeiate pe niște vicii de principiu și duc la impasuri de gândire și de activitate insurmontabile în întreaga societate. O societate comunistă devine o societate entropică: sistemele ei de autoreglare, de înnoire sunt paralizate.

Care sînt aceste vicii fundamentale care paralizază totul?

a) Comunismul pornește de la devalorizarea oricărei viziuni metafizice și de la absolutizarea gândirii materialist-reducționiste, cu toate consecințele ce decurg din ea: primatul causalității mecanice, al cantității și al forței brute. Transpuse în orizontul societății umane ele vor însemna determinismul economic asupra vieții sociale, politice, morale, spirituale; primatul puterii, centralismul, cultul statului și al conducătorului; negarea libertății omului ca ființă morală și responsabilă în fața puterii instituționale.

b) Comunismul se mai bazează pe un fals principiu egalitarist, omogenizant, care contravine legilor fundamentale ale vieții. Transferul principiului de egalitate, privind o relație socială: individ—justiție, asupra esenței vieții, care nu este omogenitatea, ci eterogenitatea, diversificarea, selecția, determină cele mai grave blocaje în comunism: incapacitatea de a promova noul și valoarea, repetarea identității, stagnarea, incurajarea mediocrității, centralismul.

c) Reducționismul materialist operează ca o oglindă deformantă dîndu-ne o falsă imagine a lumii în care trăim. Dar această imagine falsă, pentru a-i da credibilitate, trebuie justificată cu orice preț. Tocmai în justificarea filozofică a utopiei comuniste trebuie căutate rădăcinile minciunii generale ce proliferază apoi ca un cancer în societățile comuniste. Astfel, comunismul nu are ca suport aspirația spre adevăr, ci dorința justificării premiselor sale false.

d) În sfîrșit, drepti consecință, asistăm la exacerbarea puterii de stat, structurată într-un sistem piramidal (e vorba de fapt de un regim oligarhic) care nu s-ar putea menține fără metode de forță în fața nesocotirii exigențelor esențiale ale vieții: dar, nici în fața pauperizării treptate a societății datorită eșecului economic. Totuși, în mod paradoxal, puterea statală tînde să se impună, atît prin forță, cît și ca obiect de contemplare oferit maselor manevrate, substituindu-se conceptului de divinitate. Această putere gîcează totul, ea este supremul legislator, supremul judecător, supremul executor, proprietarul și beneficiarul întregii economii, patronul tuturor instituțiilor, stăpînul conștiințelor și al vieții individuale. Fără acest control absolut puterea nu ar putea rezista în fața imperativelor vieții.

În concluzie, în comunism raportul dintre individ și putere devine disproporțional și neechilibrat. De aceea, atît cel ce detine puterea, cît și cel ce este lipsit de ea, sînt supuși unei grave uzuri morale. Primul va săvîrși abuzuri, va instituționaliza falsul pentru a-și legitima puterea și va apela la violență pentru a o menține. Călea spre dialog și sinceritate, de pe pozițiile arătate, îl rămîne închisă. Comunismul nu se întemeiază pe criteriile specifice de funcționare ale vieții și ale spiritului, comunismul nu este întemeiat pe adevăr.

Dar centralismul exacerbant al puterii atrage după sine și depozitarea individului mărunt de sistemul său de valori morale și materiale, dependența individului de stat, avînd drept consecință acceptarea de către individ a minciunii instituționalizate, deruta morală, aservirea conștiinței, corupția, mîla corupție, pierderea demnității și a libertății, dezumanizarea. Degradarea omului este dauna cea mai mare adusă societății de comunism. Este realitatea care explică marea dificultate pe care o întîmpină țările în calea lor de revenire de la comunism la democrație. Voi vorbi în continuare despre calea specifică României, cu toate convulsiile ei.

Poporul român și-a dobîndit eliberarea de regimul Ceaușescu datorită curajului și sacrificiului tinerii generații. A fost un adevărat miracol această explozie a purității morale împotriva unui sistem corupt. Revolta tinerilor a fost o revoltă pentru instaurarea democrației împotriva orînduirii comuniste. Puritatea morală ar trebui să fie singura putere legitimă în noul regim. Dar această forță s-a dovedit a fi fost minoritară.

Patruzelei de ani de comunism au lăsat poporul român o moștenire foarte grea.

După cîteva săptămîni de libertate, de speranță și beatitudine, am constatat că sîntem o țară bolnavă, că la noi a căzut doar o dictatură și alta este pe cale să-i ia locul.

E cu putință? Da, este, — pentru că sechelele ideologiei comuniste totalitare au rămas active în mentalitatea oamenilor, atît a celor ce conduc, cît și a celor

DOINA CORNEA

conduși. Este adevărat, atît puterea instaurată, cît și ceilalți bolnavi de comunism, continuă să se proclame democrați. Dar numai atîta nu ajunge!

Pentru a depista aceste sechele, adevărate fantome ale comunismului mori, voi lua drept criteriu al analizei mele poziția față de putere în societatea românească post-totalitară: poziția, în primul rînd, a puterii însăși față de propria-i putere, apoi a celor fără de putere față de putere și, în sfîrșit, a celor ce au găsit și găsesse resurse de putere în forța lor spirituală.

Poziția puterii față de putere este de a menține puterea și de a o legitima cu orice preț. În această relație, sechelele ideologice ale comunismului pot fi ușor recunoscute.

De pildă, ca formă de guvernămînt se vehiculează conceptul de democrație originală. În această restricție vașă a noțiunii de democrație transpare o teamă, înconștientă, mai mult sau mai puțin conștientă, față de libertățile și de valorile democratice reale. Toate acestea, în virtutea conceptelor eronate de putere și de centralism. Actualii noștri conducători sînt incapabili să se debaraseze de o mentalitate totalitară. Nerecunoscînd nici o transcendță, ei au o teamă atavică față de libertatea celuilalt. Conducătorii comunisti nu pot înțelege că societatea este o entitate vie și, pentru buna ei funcționare, ei au primit nevoile de libertatea indivizilor — acest spațiu al inițiativelor, dar și al responsabilității morale. Distrugînd libertatea, ei distrug conștiința morală, creativitatea, responsabilitatea indivizilor. Prin structurile lor de gândire rigidă, ei se opun regenerării, reinnoirii salutare, adopției valorilor democratice.

O altă formă mentală comunistă poate fi recunoscută la actualii noștri conducători în faptul că recurg la tehnica totalitară de monopolizare a realității, pentru a pune de acord nu atît imaginea pe care și-o fac despre realitate cu realitatea, cît realitatea însăși cu imaginea lor despre lume. De aici, noianul de mistificări în care se împotmolesc totul. Astfel, televiziunea și presa oficială oferă imagini deformate ale evenimentelor prezentate, dar, în același timp, și imaginii reformate.

Consecințele monopolizării realității sînt din cele mai grave, atît pentru conducători, cît și pentru cei conduși. Guvernămîntii noștri ajung în imposibilitatea de a-și recunoaște greșelile și vor fi deci incapabili să și le îndrepte. Vor împovăra în schimb pe alții cu vină imaginare. Societatea românească este prinsă deja într-un hăis de mistificări, calomnii, inscenări, puse la cale de putere, în vederea punerii de acord a realității cu imaginea oficială. Toate acestea tulbură adînc spiritele, incită la ură și dezbinare. Aș cita doar cîteva exemple de inscenări ilustrative: scenariile contramamifestațiilor din iarnă, la București; atacul televiziunii, incendierea mașinilor poliției, scene ce au servit drept fundal justificativ aducerii minerilor în scopul distrugerii oricărei opoziții. S-a vorbit de așa-zisul atac legionar sau de tip legionar, din 13 iunie.

Actualii noștri conducători mai suferă și de un complex al legitimității, legat tot de monopolizarea realității, a cărui consecință este falsificarea istoriei, distrugerea memoriei colective. Acest fenomen, complexul legitimității, își are poate rădăcinile în arhetipul „întemeietorului” și al „sacralității regale”, arhetip văsat de toți șefii comunisti. Poate de aceea conducătorii noștri s-au simțit obligați, din prima clipă, să falsifice istoria și să-i invențieze geneza: sîntem o emanatie a revoluției, spun ei, ascunzîndu-și o identitate mai puțin nobilă care aduce mai degrabă a complot: un complot organizat de o fracțiune comunistă împotriva altelei. „Legitimitatea” lor rămîne deci discutabilă și însoțită de un complex de vinovăție și de inferioritate. De aici — grija Frontului Salvării Naționale de a nu-și recunoaște adevărata identitate. Dar escamotarea identității produce un sentiment de nesigurantă la cei ce o practică și de suspiciune — la ceilalți.

(O societate nu poate dura decît pe temelii de adevăr. Orice minciună este neființă. Cu cît aria mistificărilor se lărgeste, cu atît puterea devine mai fragilă și se vede obligată, pentru a se menține, de a recurge la metode din ce în ce mai puțin democratice.) Datoriile acestor mentalități moștenite, din cele promise în proclamația de la 23 decembrie puține au mai rămas azi cu adevărat în picioare.

— S-a promis independența instituțiilor. Totuși, subordonarea instituțiilor, mai ales a justiției, intereselor puterii centrale rezultă vădit din procesele în curs și mai ales din modul în care au fost arestați și anchetați manifestații, în zilele de 13—15 iunie.

— S-a promis o legislație liberală. Dar, se aduc proiecte de legi și legi tot mai restrictive și neprocedurale supuse parlamentului spre votare. Alte legi intrizează vină, cum este aceea, de pildă, care ar statuta autonomia universităților, sau proprietatea privată, sau învătămîntul particular.

— Dacă au fost abrogate unele legi nesemnificative pentru o deschidere democratică, n-au fost abrogate o seamă de legi esențialmente restrictive, ca acelea care conferă, de pildă, procuraturii un rol absolut în faza de urmărire penală. Apoi, ca structură, justiția a rămas, conform vechii legislații, organizată după vechea schemă de tip sovietic, în sensul că procuratura se menține ca o instituție aparte de instanțele judecătorești, pînă la nivelul procuraturii generale. Astfel, în adăruții, mai ales în procese politice, rămîne la noi pur formală. În Occident, din prima clipă, inculpatul se bucură de această asistență și are dreptul să nu facă nici o declarație decît în prezența avocatului ales.

— A fost abrogat decretul din 1918 prin care Biserica Greco-Catolică a fost desființată. Ea are astăzi drept de existență; dar nu i s-au restituit libertățile sfînte. Deci nu poate funcționa în condiții normale și e nevoită să celebreze liturghia în piețe publice.

— Tot în virtutea unei incapacități psihice de adaptare la liberalism, toleranță și dialog, pe baza legilor și tratatelor în vigoare, conducerea a reacționat treptat unitățile de securitate, recurgînd uneori la forța brută a minierilor, organizînd comandanți plătite de securitate, provocînd represalii sinistre, înlocuind periodic statul de drept cu un regim de teroare.

— S-a promis pluralism politic. Datorită formelor mentale legate de monopolul puterii, dobîndite în îndelunga practică comunistă, conducătorii României de azi nu sînt capabili să recunoască în partidele de opoziție parteneri politici, sau adversari politici. Pentru ei partidele sînt dușmanii, trădătorii, legionarii, fasciștii care trebuie devastați și nimicîți.

— Această teamă o resimt și față de proprietatea privată, și tot în virtutea aceluiași forme mentale de monopol al puterii.

Dar care este situația omului de rînd, alături de comunism?

De opt luni el se vede prins într-un hăis de mistificări, de dezinformare, de calomnii difuzate instituționalizate, de diversivitate și de răbufniri violente.

Putem oare pretinde de la el că și-a menținut intactă sa față de putere? Pînă mai ieri răspunsurile erau date: puterii comuniste erau corupția, complicitatea comunistă; uneori, rezistența multă și războiul popular față de ea. Acest om conformist, acest om care a pierdut în mare parte încrederea întruoră, reperele morale, criteriile de bunăsimț și valori.

În aceste condiții și cu posibilitățile lui de acțiune — mîini diminuate de comunism, acest om de rînd mai poate fi oare tras la răspundere de linia lui de comportament politic? El a devenit o ființă ușor manevrabilă, victima a manipularii ideologice, politice, prin mass media și televiziune. Astfel se explică rezultatele așteptate, de la 20 mai. Majoritatea românilor au votat cu Frontul, unii din ei convinși fiind că votează pentru democrație. Alții au votat cu această grupare comunistă, convinși fiind că doar ea le va aduce de urgență de inertie, de lenie, de anafie, sau chiar de corupție, dobîndite ca forme mentale în comunism; fără a mai vorbi de cei ce avuseseră funcții importante în aparatul administrativ, judiciar sau securitar.

A mai rămas categoria celor necantamitani: în general, e categoria tinerilor — elevi, studenți și muncitori — a aceluia care au lesit pe străzi în decembrie, care au format Piața Universității, care au manifestații din nou — după ce au fost bătuiți și arestați de mineri — cu zece de mii, la 13 iulie, pe străzile capitalei. Sînt mulți, sînt puțini? Nu avem cum să știm. Voturile au arătat 32%. Dar țara continuă să se trezească, conștiințele să se purifice.

Procesul de reclădire a societății pe baze democratice — unde pluralismul politic, proprietatea privată, societatea civilă, cadrul instituțional independent își vor găsi locul — va fi poate lent. Cu cît gradul de intoxicare comunistă este mai mare, cu atît procesul de regenerare va fi mai anevoios. Efortul necesar — atît pentru cei cu putere, cît și pentru cei fără de putere — rămîne însă foarte important în procesul de regenerare spirituală a societății. Fiecare individ trebuie să accepte să moară în omul vechi și corupt și să se nască din nou dintr-o nouă conștiință noi, liberă și demnă. Prin prezența sa, individul poate îmbogăți și nobilita societatea în care trăiește, aducînd un spor de bine, de adevăr, de iubire. La fel, o poate și distruge atunci cînd aduce corupție, impuritate, egoism, sînt de putere și violență.

Din toate aceste motive, speranța României este în năra ei generație, răsărită ca o floare curată într-o lume de impurități.

Rimini, 27 august 1990

Din partea Biroului de presă al Majestății Sale Regelui Mihai

(20 august 1990)

Mistificarea istoriei este poate cel mai mare rău care s-a abătut asupra Țării noastre în timpul dictaturii comuniste. Chiar dacă această grotescă falsificare nu a dus, în mod direct, la moartea multora dintre compatrioții noștri, ea a avut fără îndoială ca rezultat distrugerea sufletului națiunii noastre, prin amestecul ambiguu de adevăruri și minciuni.

Nici unul din evenimentele istorice din viața poporului nostru nu a fost atît de profund falsificat ca Actul de la 23 August 1944. S'au produs munți de literatură în scopul de a povesti sau inventa ceea ce s'a întîmplat, ceas cu ceas în acea zi.

Dictatorii comunisti sperau astfel să-și facă o glorie prin asocierea numelui lor, chiar post-facto, cu acest ultim August al celui de al II-lea Război Mondial. S'au găsit chiar unii care au sugerat că 23 August este o dată infamă, pentru că, în această zi, avalanșa comunismului s'a abătut asupra Țării noastre, condamînd România la aproape 45 de ani de sclavie.

Ca majoritatea falsificărilor istoriei, fie ele intenționate sau nu, aceste interpretări pornesc de la un grîunț de adevăr. Este cert faptul că dictatura comunistă a încercat să-și asigure legitimitatea față de națiune prin glorificarea zilei de 23 August. Și de asemenea, cum prea bine știm, este adevărat faptul că România a gemut sub călcîiul comunist timp de decenii după această dată. Aceasta nu înseamnă cătuși de puțin că evenimentele de la 23 August 1944 trebuie considerate în mod automat ca fiind rele prin simplul fapt că ele au fost manipulate de către regimul comunist. Cu atît mai puțin se poate considera că începutul dictaturii comuniste își are originea în acest domeniu.

N-a rămas nici un singur simbol al conștiinței naționale care să nu fi fost manipulat de către comunism. Unul dintre dictatorii a întinat iubitul nostru tricolor cu emblema „Republicii Populare”. Celălalt dictator pretindea să se identifice cu Ștefan cel Mare. Dar poporul nostru, minunatul nostru tineret, au smuls această emblema detestată de pe steagul nostru și au distrus portretele dictatorului, conștinuînd însă să se închine memoriei lui Ștefan cel Mare și drapelului nostru național. În același fel, se cuvine acum să privim evenimentele din August 1944 în lumina lor adevărată, curățîndu-le de minciună și de falsificări grotestice.

Cei care încearcă cu tot prețul să critice decizia mea din August 1944, se străduiesc să sugereze că de fapt am anticipat infringerea Armatei noastre. Ei pretind că ar fi putut, chipurile, să reziste pe linia Galați — Nămolosa și că, astfel, s'ar fi putut evita invazia Armatei Roșii în Țara noastră și subjugarea României de către Uniunea Sovietică.

Evident, nimeni nu poate crede cu seriozitate că soldații noștri, oricît ar fi fost de bravi și devotați ideii de libertate, ar fi putut rezista, mult timp, forțelor mult superioare ale Uniunii Sovietice, ale Statelor Unite și Marii Britanii. Poate crede cineva că armata care a pustiit totul în drumul ei spre Berlin în anul ce a urmat, ar fi avut intenția să cruțe România? Evident că nu, și aceste teorii vin doar ca să întărească vechiul nostru proverb: „După război, mulți viteji se arată”. În realitate soarta României era clară și neamănunțată și fusese pecetluită, prin intervenția multor factori, externi și cu totul în afara posibilității noastre de control.

Primul dintre acești factori a fost hotărîrea Marii Britanii și a Statelor Unite de a tergiversa deschiderea celui de-al doilea front împotriva Germaniei, în vestul Europei. Aceasta a făcut ca întreaga Europă de Est, deci și România, să cadă pradă Armatei Roșii.

Al doilea factor a fost hotărîrea Alianților apuseni de a plasa țările din estul Europei în sfera de influență și de control a Uniunii Sovietice. Nici o țară din estul Europei nu a putut scăpa de acest destin, indiferent de poziția pe care a avut-o în timpul războiului; Ungaria a fost aliată Germaniei naziste pînă în ultimul moment, cîzînd sub control comunist; Bulgaria care a încercat să-și declare neutralitatea a avut parte de aceeași dictatură; în fine, chiar și Polonia și Cehoslovacia, cele două state care au fost primele victime ale agresiunii hitleriste și față de care Apusul avea o datorie morală adîncă, au fost, în mod egal, supuse teroarei roșii ce a urmat războiului.

Abandonată zonei de influență sovietice, România nu putea nicidecum spera la o soartă mai bună. Cu toate acestea, încă din 1943, toți conducătorii politici ai Țării noastre au făcut eforturi pentru a evita această soartă care, de abia mai tîrziu am putut să ne dăm seama, nu putea fi evitată. Au avut loc negocieri secrete cu Forțele Aliate la Cairo, iar prin discuțiile de la Stockholm, Antonescu a încercat să afle termenii Uniunii Sovietice pentru încheierea unui eventual armistițiu. Uniunea Sovietică, însă, nu a precizat acești termeni și situația Țării noastre se înrăutățea din zi în zi. Pe frontul rusesc Armata noastră pierduse nu mai puțin de 25 de divizii; populația era terorizată de bombardamente continue și trupele sovietice trecuseră deja Nistrul.

Împreună cu reprezentanții partidelor noastre politice, am luat hotărîrea de a chema în audiență pe Mareșalul Antonescu în ziua de 26 August, pentru a-l face să înțeleagă nevoia unui armistițiu imediat. În seara zilei de 22 August am aflat că Mareșalul urma să părăsească Bucureștiul. Neputînd lua contact cu șefii partidelor, l-am înțeles, totuși, pentru a discuta cu el în ziua de 23 August. l-am atras atenția asupra situației disperate de pe front și necesitatea imperativă a unui armistițiu imediat. Împotriva oricărei evidențe, Antonescu a refuzat, susținînd că îl poate înfrînge pe sovietici în Carpați. A refuzat, dealtfel, și sugestia mea ca el să-și dea demisia, permîtînd astfel formarea unui guvern capabil să negocieze un armistițiu. Nu: Mareșalul dorea să-și respecte cuvîntul dat lui Hitler, conștinuînd pînă la sfîrșit.

Confruntat cu această situație, fără ieșire, m-am văzut nevoit să dau ordinul de arestare a lui Antonescu.

S'a încercat, de asemenea, denigrarea Actului de la 23 August, spunîndu-se că ar fi deschis drumul comunismului în România. Natural, și această sugestie, făcută tot post-facto, nu ține seama de adevărul istoric. Încă din 1943, Iuliu Maniu, Dinu Brătianu și Titel Petrescu, cei trei oameni politici ale căror partide au obținut în ultimele alegeri libere din România nu mai puțin decît 95% din numărul voturilor, m'au îndemnat să găsesc o soluție care să salveze România, să evite situația prin care Țara noastră ar fi devenit un cîmp de bătălie.

După declarația lui Molotov din 1944, am căzut cu toții de acord să trimitem emisari la Inaltul Comandament al Forțelor Aliate din Cairo. Acolo au fost confrunțați cu prima condiție a Alianților: includerea în coaliție a unui reprezentant al Partidului Comunist. Comuniștii au delegat pe Lucretiu Pătrășcanu, un intelectual marxist, cu care se putea totuși avea un dialog. Și tot Alianții apuseni au fost cei care ne-au declarat net că negocierea armistițiului nu poate fi făcută cu el, ci numai cu Uniunea Sovietică.

Toți oamenii politici din România s'au văzut atunci nevoiți să accepte acest imperativ, fără a avea cea mai mică iluzie în ceea ce privea intențiile reale ale comuniștilor. De aceea, una dintre primele mele griji în acele zile de August a fost să evit vedul de putere sau un punct slab care să dea ocazia unui partid politic să fie avantajat în dauna celorlalți.

În prima mea proclamație către Națiune, am anunțat reintroducerea Constituției din 1923, cel mai democratic document cunoscut în Țara noastră pînă în momentul de față. De asemenea, am alcătuit un guvern interimar care să nu depîndă, în mod absolut, de nici una dintre grupările politice. Cele trei principale sarcini ale acestui guvern erau: negocierea armistițiului; administrarea eficientă a Țării; și pregătirea ulterioară a alegerilor libere. Actul de la 23 August avea ca scop pregătirea terenului pentru edificarea unei Românie democratice și independente, și nu a așa zisei „Republici Populare”.

Tratatul de la Yalta și prezența trupelor sovietice au dus, însă, la un rezultat cu totul diferit. Nu am putut niciodată crede că la Yalta România a fost „vîndută” de către apusenii Uniunii Sovietice. A fost un proces extrem de subtil, care, în cele din urmă, a făcut ca nici Marea Britanie, nici Statele Unite să nu cîștige ceva. Punctul lor de vedere a fost mult mai simplist: trupele sovietice controlau deja jumătatea continentului. Stalin trebuia să se simtă în siguranță. El trebuia cooptat în sistemul de securitate mondială și promisiunile lui că va instala sisteme democratice trebuiau crezute.

Dar în loc de un sistem democratic, am fost forțat să accept guvernul lui Petru Groza și al complicilor săi comunisti, și în loc la România să fie considerată membră a națiunilor aliate, ea a fost tratată ca țară ocupată. Timp de cinci luni am refuzat să semnez orice decret al acestui guvern ilegal, și în cei doi ani în care am mai rămas în Țară am protestat vehement împotriva devastărilor, a teroarei, a crimelor și tuturor celorlalte infamii comise de Armata Roșie și de colaboratorii ei. Totul, însă, a fost zadarnic: soarta Țării noastre fusese pecetluită cu mult înainte.

Dar toate acestea nu trebuie să ne facă să uităm adevărul: inițiatorii Actului de la 23 August l-au săvîrșit exclusiv în interesul patriei, chiar dacă prin aceasta își periclitau propria lor existență. Noi am sperat să scurtăm calvarul României și să scoatem Țara dintr'un război în care nu exista nici cea mai mică speranță de victorie, indiferent de cursul pe care acest război l-ar fi putut lua. În cele din urmă, România a contribuit la victoria Alianților împotriva Germaniei naziste și Armatei române i-a revenit menirea de a elibera pămîntul nostru strămoșesc al Transilvaniei. Faptul că am fost trădați la Conferința de Pace de la Paris, și că am fost subjugăți nu a putut fi împiedicat, cum nu a putut fi împiedicată tragedia Cehilor, a Slovaciilor sau a Polonezilor.

S'a insinuat uneori că l-am îndepărtat pe Antonescu de la putere din motive dictate de o animozitate ce îl purtam. Este un neadevăr flagrant. Niciodată nu voi putea uita noblețea uneia dintre primele măsuri luate de Mareșal după venirea sa la conducerea Statului, și anume, invitarea mamei mele de a reveni în Țară din exilul ei. Este drept că l-am considerat pe Antonescu ca foarte sever și, uneori, orgolios, dar niciodată nu i-am pus la îndoială calitatea de bun român. Am fost într'adevăr, spionat de agenții săi, și colaboratorii lui aveau prea puțin respect pentru drepturile constituționale ale românilor, dar un monarh constituțional nu poate fi influențat de interesele sale personale, nici nu poate asista cu pasivitate la tragica prăbușire a patriei sale, doar pentru că însuși conducătorul armatei considera aceasta o problemă legată de „onoarea” sa personală. Monarhul Constituțional reprezintă pe toți românii și le apără interesele. În fața unor asemenea responsabilități, considerentele de ordin personal nu contează.

(Continuare în pag. 14)